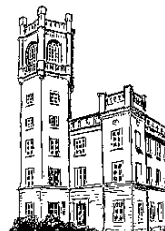

Historiska institutionen
Uppsala universitet

Historia skriven i sten?

Bruket av Kensingtonstenen som historiekultur i svenska
och amerikanska utställningsrum

Av: Adam Hjorthén

Masteruppsats 45hp, Vt 2010

Historiska institutionen

Uppsala universitet

Handledare: Dag Blanck

Seminarieledare: Torkel Jansson

Datum för ventilerings: 12 maj 2010

Abstract

History Written in Stone? Uses of the Kensington Rune Stone as Historical Culture in Swedish and American Exhibitions. Department of History, Uppsala University.

The aim of this master thesis is to analyze how and why Scandinavian-American history has been used in exhibitions in both Scandinavia and the United States after the end of the Great Migration. More specifically, the thesis deals with the Swedish and American exhibitions of the controversial Kensington Rune Stone, discovered in Minnesota in 1898. Despite the fact that its authenticity has been disputed by academic expertise, it has been displayed by many prominent actors. The Rune Stone is one of many purportedly pre-Columbian artifacts found in the United States. Moreover, it is an identity marker, harboring many kinds of identity constructions. The thesis therefore focuses on the meanings that the Rune Stone has been charged with since its discovery, as historical culture and in specific exhibits, on how it has been displayed, and on why it has been exhibited at national museums in both Sweden and the United States.

The principal source materials are five exhibitions of the Kensington Rune Stone. Through an analysis of previous research about the Rune Stone, four dimensions in the historical culture surrounding the Stone have been isolated, which are used as theoretical tools in the analysis. Hence, the previous research is viewed as secondary source materials. Structured into two phases, the analysis highlights both the making of the exhibits and the public display settings. The study shows why the actors considered the Rune Stone important, which dimensions of the historical culture that were activated, and how the actors narrated the history to the public.

This master thesis argues that the Scandinavian-American use of history consists of several dimensions and should be comprehended within a transnational context. The exhibitions of the Kensington Rune Stone differ significantly from each other. From a Swedish point of view, the uses of the Rune Stone in America, as part of a “Viking discourse”, may be regarded as both vulgar and incorrect. However, this study shows that all exhibitions have had common implications. The uses of history take place within national and regional contexts and discourses, but the historical culture is hybridized and entangled across national borders. Consequently, the pre-Columbian historical culture has accompanied the Rune Stone when it moved between cultural contexts.

Keywords. The Kensington Rune Stone, Scandinavian-American history, identity, uses of history, historical culture, transnational history, museum studies.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I. Inledning	1
II. Kontexterna	2
Kensingtonstenen som <i>Homemaking myth</i>	2
Etniska dimensioner i amerikansk nationell identitet	3
Etnicitet efter massimmigrationens slut	5
Det pre-columbiska? – vikingar, artefakter, platser, historiebruk	6
Om Kensingtonstenen – autenticitet och myt.....	8
Studieobjektets motivering	10
III. Teoretiska utgångspunkter, källmaterial, metod.....	12
Historiebrukets begreppsbildningar	12
Utställningsrum, artefaktens iscensättning och flanörens perspektiv.....	13
Det transnationella perspektivet – <i>histoire croisée</i> och metodologiska överväganden	16
Källmaterialet – Kensingtonstenens som utställningsobjekt.....	17
Syfte och problemformulering	19
Operationaliseringen – den producerande och narrativa fasen.....	20
Disposition.....	21
IV. Kensingtonstenen som historiekultur.....	22
Forskningsfältets aktörer.....	22
Den skandinaviska dimensionen.....	23
<i>Skandinavien under 1300-talet – transatlantiska resor</i>	24
<i>1800-talets skandinaviska emigration och identitetssökande</i>	24
Den amerikanska dimensionen	25
<i>Amerikas ursprungshistoria</i>	25
<i>Skandinaviska immigranter och nybyggare</i>	26
Den kristna dimensionen.....	27
Amatör- mot akademikerdimensionen	28
Tankefigurerna	29
V. Utställningarna	30
Mot större arenor	30
Smithsonian Institution, Washington D.C., 1948–1949.....	31
<i>För vetenskapen, eller för nationen?</i>	31
<i>Amerikas ursprung i nationens hjärta</i>	35

New York World's Fair, 1965	37
<i>Från förlustaffär till vikingahistoria</i>	38
”Minnesota – Birthplace of America”	41
Historiska museet, Stockholm, 2003–2004	44
<i>Autenticitet eller kulturarv?</i>	44
”Kensingtonstenens gåta”	47
Hälsinglands museum, Hudiksvall, 2004	51
<i>Ett svenskt lokalsambälles migrationshistoria</i>	51
<i>Gåtan som ”hälsingestory”</i>	53
Runestone Museum, Alexandria, 2009	55
<i>Ett amerikanskt lokalsambälles vikingahistoria</i>	56
”The Norse” upptäcker Amerika.....	59
VI. Sammanfattning och analys	62
Historiekulturella dimensioner i transnationellt perspektiv	64
VII. Käll- och litteraturförteckning	67
Bilagor	78
A. Utställningsbilder	77
B. Kensingtonstenens forskningsaktörer.....	81
C. Tidslinje över Kensingtonstenens utställningar.....	82

I. INLEDNING

Efter lunchtid den 16 oktober 2003 samlades ett antal människor runt en trälåda på Historiska museets innergård i Stockholm. Lådan var nyss anländ från den lilla staden Alexandria i Minnesota, USA. Innehållet – en cirka 100 kilo tung runsten – hade därmed färdats motsatt väg som någon av dess två förmodade skapare: nordbor från 1300-talet, eller skandinaviska emigranter från 1800-talet.

Bilden på uppsatsens framsida är tagen i augusti 1948 på Smithsonian Institution i Washington D.C. Den visar en grupp high-school studenter som nyfiket lutar sig över en monter. I montern ligger den så kallade Kensingtonstenen. Idag står den åter på Runestone Museum i Alexandria. Här berättas historien om skandinaverna som år 1362 reste på en expedition över Atlanten, till den amerikanska kontinentens mitt. I anslutning till museet står *Big Ole*, en nio meter hög viking vars sköld förkunnar ”Alexandria – Birthplace of America”.

Berättelsen som förtäljs i Alexandria baseras på tolkningen av Kensingtonstenen som en äkta 1300-talsartefakt. Det är emellertid en tolkning som ifrågasatts av många, inte minst av akademisk expertis. Jag vill frånga denna diskussion och istället betrakta den fortgående debatten som ett intressant uttryck *i sig*. Vad studenterna på Smithsonian funderade på den där augustidagen får vi aldrig veta. Vad vi däremot kan utreda är vilken historia de fick berättad för sig, och varför just denna artefakt ansågs vara så viktig att den förtjänade en plats på USA:s – och senare även Sveriges – nationalmuseum.

Syftet med denna uppsats är att analysera hur en skandinavisk-amerikansk historia brukats i utställningssammanhang i både Skandinavien och USA efter den europeiska massimmigrationens slut. Detta ska nås genom studier av hur utställningsaktörer i USA och Sverige brukat Kensingtonstenen. Vilka innebörder har stenen tillskrivits i en transnationell kontext? Min ingång i ämnet är problemet varför Kensingtonstenen ställts ut av betydelsefulla aktörer och blivit en publiksuccé trots att akademiska experter dömt ut den som en förfalskning. Uppsatsens empiri är av två slag; dels består den av forskning om Kensingtonstenen, dels av de utställningar som ägt rum av stenen sedan dess upptäck år 1898. Förutom ovan nämnda utställningar kommer New York World’s Fair 1965 och Hälsinglands museum 2004 att studeras utförligt.

Jag kommer i denna uppsats att argumentera för att det skandinavisk-amerikanska historiebruket består av flera dimensioner och bör förstås i en transnationell kontext. Genom uppsatsens transnationella angreppssätt påvisas att historiebruket, trots dess stora olikheter, har haft gemensamma innebörder.

II. KONTEXTERNA

De nära tre miljoner nordbor som mellan 1820 och 1930 fullbordade resan över Atlanten var knappast ensamma. Sammanlagt färdades under perioden omkring 33 miljoner människor från Europa till Amerika.¹ För många grupper som anlände till USA var migrationen liktydig med en identifikationsprocess. Samtidigt som bandet med det gamla hemlandet stärktes så växte identifikationen med det nya. Viktigt inslag i denna process var vad Orm Øverland kallat *homemaking myths* – historier som berättar om varför en viss invandrargrupp hade en speciell och naturgiven rätt till ett hem i USA, och varför just de inte borde betraktas som utlänningar i sitt nya hemland.² När Kensingtonstenen upptäcktes 1898 var den en del av denna mytbildning.

Kensingtonstenen som *Homemaking myth*

De amerikanska homemaking myterna var konstruktioner av etniska minnen som under det sena 1800-talet delvis riktades mot den dominerande angloamerikanska gruppen, men kanske främst mot andra konkurrerande immigrantgrupper, samtidigt som de likt ett gemensamt förflutet verkade enande inom gruppen. Øverland har identifierat tre typer av homemaking myter: ”myths of foundation”, uttryckt i en tävlan om vem som var där först; ”myths of blood sacrifice”, om blodsoffer i strid för det valda hemlandet; samt ”myths of ideological gifts or an ideological relationship”, där gruppens medförda idéer och ideal betraktas som amerikanska idéer och ideal. En fjärde och mer generell kategori är ”ethnic heroes”, med mytologiska berättelser om framgångsrika immigranter.³

Två av de mest välkända berättelserna om det amerikanska samhällets historia är myterna om Christopher Columbus och Leif Erikson – Amerikas ”upptäckare”. Dessa historier är inte myter i den mening att de är osanna. De blir snarare mytologiska när de används i en 1800-, 1900- eller 2000-tals kontext som delar i en immigrantgrupps berättelser om tillhörighet i Amerika.⁴ Det Øverland talar om, men inte artikulerar, är exempel på amerikanska immigrantgruppers historiebbruk. Under 1900-talet har det fått en fortsättning i bruket av berättelser som Vilhelm Mobergs immigrantepos, och festivaler likt *Svensk Hyllningsfest* i staden Lindsborg, Kansas.⁵

Enligt Øverland ska de ofta försummade homemaking myterna emellertid inte bara förstås som specifikt etniska uttryck:

¹ Norman 1987, s 137. Av dessa kom ca 1.3 miljoner från Sverige, Barton 1994, s 3–4.

² Øverland 2000a, s 8. Trots dess otymplighet kommer jag, på grund av avsaknaden av passande alternativ, hädanefter fortsätta använda Øverlands engelska begrepp.

³ Øverland 2000a, s 10, 19, 20–21.

⁴ Øverland 2000a, s 7.

⁵ I Chisago County norr om Twin Cities, MN, har man idag ett ”Moberg-trail”. För mer om *Svensk Hyllningsfest*, se Gradén 2003.

These myths have been overlooked [...] since they represent an amateurish historiography (often referred to as filiopietistic), which is discredited by professional historians and considered naive and potentially harmful. The need to create such myths, however, must be taken seriously, and the myths deserve our attention as *expressions of an American identity*.⁶

Kärnan i tanken om homemaking är att en etnisk grupp konstruerar argument för att positionera sig i det nya hemlandet. Myten om Kensingtonstenen har emellertid inte försvunnit i takt med samhällsförändringarna och de skandinaviska emigranternas assimilation. Tvärtom har den växt sig starkare och nått nya arenor. Kensingtonstenen har av den akademiska expertisen förklarats vara en 1800-talsförfalskning.⁷ Trots detta har den flera gånger under 1900- och 2000-talet ställts ut på prominenta museum, där den dragit storpublik. Hur bör vi förstå detta paradoxala faktum? En viktig del i denna förståelse återspeglas enligt min mening i Øverlands ovanstående citat. En grundläggande förklaring för dess relevans både i USA och i Sverige är att Kensingtonstenen inte är en skandinavisk runsten, den är *amerikansk*.

Etniska dimensioner i amerikansk nationell identitet

Det finns omkring 2500 runstenar i Sverige.⁸ När Historiska museet valde att ha en separatutställning om *en* enskild runsten torde det därför inte ha varit själva mediet som var avgörande, utan just denna speciella runstens historia.

Det amerikanska historiebruket kring Kensingtonstenen kan i skandinaviska ögon upplevas som både vulgärt och inkorrekt. Som vi ska se är det bland annat en historia om Vikingens äventyr som brukas, med tillhörande symboler som vikingastatyer och vikingaskepp – utan hänsyn till vikingatidens slut tre sekel *innan* Kensingtonstenens förmenta ristande. Det är därmed mycket lätt att avfärda den historia som berättas på exempelvis Runestone Museum i Alexandria som en blandning av kitsch och ytlig marknadsföring; typexemplet på ett *miss*bruk av historia.⁹ Jag menar att detta är en grav, etnocentrisk feltolkning. Historien om Kensingtonstenen har ofta betecknats som skandinavisk-amerikansk med stark betoning på det skandinaviska. I själva verket bör utgångspunkten tas i det amerikanska, låt vara med en etnisk dimension.

Pierre Nora menar att ett land med mångskiftande minnen och traditioner, som exempelvis USA, är mindre känsligt för konkurrerande tolkningar av nationellt gemenskapsformande historiska händelser.¹⁰ Därför ska etniska uttryck inte nödvändigtvis ses som konkurrenter till en

⁶ Øverland 2000b, s 52. Min kursivering.

⁷ Jansson 1949; Moltke 1953; Wahlgren 1958; Kjær 1994; Williams 2004. Se vidare avsnittet "Forskningsfältets aktörer" i kapitel 3 samt bilaga B.

⁸ http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/arkeologi_och_fornlamningar/runstenar.html, hämtat 2010.01.12.

⁹ Ex Karlsson 2009, s 69.

¹⁰ Nora 2001, s 369.

amerikansk identitet, utan snarare som inneboende delar av denna. Anledning till detta kan spåras tillbaka till skapandet av den amerikanska nationen.

När nationella identiteter formerades i 1800-talets Europa vilade de till stor del på historiska, territoriella, språkliga och kulturella grundvalar. I USA, å andra sidan, fick det nationella kittet en annan karaktär. Den nybildade amerikanska nationens fundament fanns snarare i abstrakta politiska och filosofiska idéer om frihet och rättvisa, manifesterade i självständighetsförklaringen och konstitutionen.¹¹ Denna karaktär underlättade 1800-talets massinvandring. Så länge immigranterna accepterade den amerikanska nationalismens politiska dimensioner blev det möjligt att bevara egna kulturer och religioner.¹²

Dag Blanck har undersökt hur en svensk-amerikansk identitet konstruerades 1860–1917 i Augustana synoden med centrum i Illinois, och ställt frågan *varför* en svensk-amerikansk identitet utvecklades. Ett svar var att ”the Swedish immigrants [...] were, by becoming Swedish-Americans, also becoming Americans”.¹³ I den svensk-amerikanska identiteten runt sekelskiftet 1900 fanns således en riktning bort från det gamla hemlandet, mot det amerikanska. Enligt Blanck var det den amerikanska nationella identitetens karaktär som sanktionerade odlandet av etniska identiteter:

it was thus not only possible for European immigrant groups to maintain their own cultural traits, but *the persistence of ethnic identities was, in fact, a central ingredient of American nationalism itself*. In this way, European immigrant groups were able to combine pride in their separate antecedents, while at the same time claiming a stake in the political American civil culture.¹⁴

Den syn på amerikansk nationell identitet som presenterats ovan är förenklad. Sedan nationens födelse har USA mer än tvåhundra år av kollektiva minnen och gemensamma historiska erfarenheter.¹⁵ Amerikansheten har omförhandlats mellan olika sociala och etniska grupper och schatteringar, och laddats med språkliga, kulturella och religiösa element¹⁶ – något som debatten efter ”9/11” också flertalet gånger har påvisat.¹⁷

Däremot är det ett faktum att det än idag i USA existerar många så kallade ”hyphenated identities”, bindestrecksidentiteter. I ett land där nästan alla (med undantag för den amerikanska ursprungsbefolkningen), så att säga, är invandrare blir det närmast obligatoriskt att ha ett etniskt

¹¹ Krakau 1997, s 9–10.

¹² Fuchs 1990, s 2–6, 72, 74–75.

¹³ Blanck 1997, s 221.

¹⁴ Blanck 1997, s 23–24. Citat s 24, min kursivering.

¹⁵ Krakau 1997, s 10.

¹⁶ Dittgen 1997, s 214–222.

¹⁷ Exempelvis menar Samuel Huntington att USA primärt är en ”Anglo-Protestant” kultur. Stanley Allen Renshon har delvis hållit med Huntington, men påpekat att USA snarare hålls ihop av ”emotional attachment”, det vill säga patriotism. Eftersom patriotism är den huvudsakliga beståndsdel i den amerikanska nationella identiteten hävdar Renshon att dubbelt medborgarskap och etniska identiteter blir direkta hot mot nationen. Se Renshon 2005, xvii–xix, 74. Citat xviii. Renshons och Huntingtons essentialistiska och ahistoriska syn på identitet kan betraktas som ett uttryck för den amerikanska nationella identitetens omförhandling.

arv. Detta syns tydligt i de nationella (federala) folkräkningar som genomförs vart tionde år. År 2000 sade sig så lite som 7 procent av befolkning enbart vara ”American”.¹⁸ Precis som Odd Lovoll påpekat i sin omfattande studie av norsk-amerikaner under 1990-talet ser en stor andel av dessa säkerligen etnicitet endast som ”a label or distant genealogical memory”. Trots allt är siffran ett bevis för att många amerikaner fortsatt att definiera sig själva i termer av etnicitet.¹⁹

Den etniska dimensionen i den amerikanska nationella identiteten är lätt att feltolka. Symbolerna må vara lika, ja till och med identiska med, svenska, norska eller tyska symboler, men bör inte tolkas som sådana.²⁰ Henrik Tallgren har studerat den svensk-amerikanskt präglade staden Turlock i Kalifornien och ställt frågan ”Vad innebär det att vara *svenske* amerikan? [sic]”.²¹ Mot bakgrund av ovanstående diskussion är frågan felställd. Bindestrecket i skandinavisk-amerikansk kan inte enkelt raderas eller bortses från.

Etnicitet efter massimmigrationens slut

Som ett resultat av bland annat införandet av hårdare invandringskvoter i Amerika, depressionen och förbättrade tillstånd i hemlandet avtog den europeiska immigrationen till Amerika under 1920-talet.²² Det innebär att alla utställningar som studeras i denna uppsats har ägt rum efter massimmigrationens tidsålder. Dag Blanck har påpekat att massimmigrationens slut utgjorde en brytningstid för konstruktionen av en svensk-amerikanska identitet.²³ Denna process kan förstås i förhållande till de skandinaviska invandrargruppernas assimilering i det amerikanska samhället.

1937 framförde den amerikanska historikern Marcus Lee Hansen tesen om ”the third generation immigrant” och dess relation till sin familjs historia och etnicitet, vilket han formulerade som ”What the son wishes to forget the grandson wishes to remember.” Thomas Archdeacon har föreslagit att Hansens tes bör omformuleras. När många gruppmedlemmar har nått medelklassnivå gällande inkomst och utbildning menar Archdeacon att fördomarna mot dem kommer att minska och att gruppen i ökad utsträckning kommer att intressera sig för sin kultur och historia. På en generell nivå sker detta efter tre generationer.²⁴

Kring första världskriget genomfördes kampanjer i USA i patriotisk anda för att stöpa om de europeiska immigranterna till amerikaner, både språkligt och ideologiskt. Immigranterna skulle

¹⁸ Uppgifter om etnicitet i amerikanska folkräkningar baseras på självdefinition, där varje individ kan fylla i fler än en etnicitet. År 2000 uppgav ca 4 miljoner amerikaner ”Swedish” och omkring 4,5 miljoner ”Norwegian” som sitt etniska släktskap. <http://www.census.gov/prod/2004pubs/c2kbr-35.pdf>, hämtat 2010.01.09. Susanne Österlund-Pöttsch har benämnt denna typ av etnicitet ”American Plus”, Österlund-Pöttsch 2003, s 106–110.

¹⁹ Lovoll 1998, s 262.

²⁰ Klein 1997, s 80–83, 92–93.

²¹ Tallgren 2000, s 9.

²² Barton 1994, s 302; Gabaccia 2002, s 169–170, s 178–179.

²³ Blanck 2002, s 228–229.

²⁴ Archdeacon 1990, s 43, 46, 54–57.

homogeniseras enligt tanken om ”the American melting pot”.²⁵ Tack vare en hög läsförståelse och utbildningsnivå skedde detta relativt snabbt för skandinaviska grupper, inte minst i relation till nyare immigrantgrupper från Syd- och Östeuropa.²⁶ Efter att misstänksamheten mot allt uppfattat anti-amerikanskt avtog och sydstaternas lagstadgade segregering upplöstes under 1960-talet, blev etnicitet åter en mer oproblematisk del av det nationella.²⁷ Immigranternas assimilering gick således hand i hand med en ”amerikanisering”. Parallellt med denna utveckling fanns intresset för förfädernas hemlands historia och etniska traditioner kvar. I och med assimileringen blev etniciteten just en välintegrerad dimension i den amerikanska nationella identiteten.

Arnold Barton har påpekat att de flesta ”svenska” traditioner och historiska sällskap i Sverige-Amerika faktiskt uppstod efter 1929.²⁸ Under sent 1800-tal användes historia, genom exempelvis homemaking myter, av främst första eller andra generations immigranter. De flesta skandinav-amerikaner under 1900-talet var dock födda i USA och hade aldrig lärt sig att tala skandinaviska språk.²⁹ De avtagande kunskaperna i skandinaviska språk påvisar etnicitetens förändrade karaktär.

Enligt John Bodnar skiljde sig den tidiga etnicitetens ”[h]omage to the homeland” från den senares uppvisning av ”a narrow band of cuisine, dance, and dress”.³⁰ I linje med Bodnar har Orm Øverland argumenterat för att homemaking myter fortsatt att existera under 1900-talet, men att de brukats på ett mindre konfronterande sätt.³¹ Man kan därför hävda att assimileringen innebar ett minskat avstånd mellan ”de etniska” och ”de amerikanska” kulturella beståndsdelarna. I och med att gränserna mot det etniska i USA har luckrats upp och etnicitet i högre grad blivit något valbart, har Kensingtonstenen kunnat inkorporeras även i större historiska narrativ.

Kensingtonstenen har i vissa, betydelsefulla fall brukats av aktörer utan synbar skandinavisk-amerikansk agenda, inte minst av Smithsonian Institution och på New York World’s Fair. Som vi ska se har stenen tillskrivits innebörder som gör den viktig även för en närmast bindestreckslös amerikansk historieskrivning. Jag ska nedan diskutera en sådan typ av historieskrivning, sprungen ur olika homemaking myters anspråk på att vara ”där först” – det pre-columbiska.

Det pre-columbiska? – vikingar, artefakter, platser, historiebruk

De två historiska händelser eller epoker som varit viktigast i det skandinavisk-amerikanska enandet är historien om vikingarna och berättelserna om nybyggarna (”the settlers”). Det faktum att samtliga skandinaviska immigrantgrupper försökt lägga beslag på berättelsen om upptäckten

²⁵ Barton 1994, s 249–253; Herrmann 1997, s 181–182; Gabaccia 2002, s 174–175.

²⁶ Barton 1994, s 303, 336–337; Lovoll 1998, 156–159; Gabaccia 2002, s 138–142, 145–147.

²⁷ Gabaccia 2002, s 210–212, 216.

²⁸ Barton 1994, s 305, 309–313. Även Barton 1992, s 12–14.

²⁹ Runblom 1987, s 243–250; Blanck 2002, s 219–223.

³⁰ Bodnar 1992, s 70–71, 75–77. Citat s 71.

³¹ Øverland 2000a, s 176–179, 183.

av Amerika gör det relevant att tala om *skandinavisk*-amerikansk historia och inte enbart exempelvis svensk- eller norsk-amerikansk. Vidare finns stora likheter mellan skandinaviska etniska identiteter i USA.³² Historien om Kensingtonstenen har, precis som kulturella symboler som exempelvis lutfisk, kunnat överbrygga vissa amerikanska etniska gränser.³³

Trots att kunskapen om vikingatiden verkar ha varit, och kanske fortfarande är, sviktande bland den amerikanska befolkningen har Vikingen som symbol och ikon odlats i skönlitteratur, serietidningar, filmer och – inte minst – genom det amerikanska football-laget *Minnesota Vikings*. Populariseringen av Vikingen i USA fick sin början under 1950-talet och intensifierades under 1960-talet, där upptäckten av den vikingatida bosättning L'Anse aux Meadows på Newfoundland 1961 var starkt bidragande. Populariseringen fastslogs än mer 1966 när NASA döpte sitt nya rymdprojekt, som sjösattes tio år senare, till "the Viking Mission to Mars".³⁴

I Skandinavien började bilden av den nordiska vikingatiden och vikingen som symbol att konstrueras under 1870-talet. Detta färgades av tidens nationalism med troper som bland annat handlade om "vår" historia, en homogen vikingakultur samt narrativ om erövringar. Fredrik Svanberg har visat hur denna "vikingadiskurs" relativt oproblematiskt levt vidare i Skandinavien in på 2000-talet.³⁵ Vikingatiden tycks än idag fylla funktionen som ursprungshistoria för många i Skandinavien, något som i kanske än högre grad varit fallet bland skandinaviska grupper i USA.³⁶

Sedan 1990-talet har konstruktioner av skandinavisk-amerikanska identiteter fått allt större uppmärksamhet genom studier av exempelvis historikerna H. Arnold Barton, Dag Blanck och Odd Lovoll.³⁷ Flertalet, som ägnat sig åt forskning kring skandinavisk-amerikanska identiteter under 1900-talet, som Lizette Gradén och Henrik Tallgren, har dock haft ett etnologiskt och inte ett historiskt perspektiv.³⁸ Relativt lite utrymme har också ägnats åt skandinavisk-amerikansk historiesyn och historieanvändning, speciellt under 1900-talet,³⁹ och när så gjorts har det ofta legat på en individuell nivå.⁴⁰ Mig veterligen finns ingen undersökning som applicerat historiebruksteori (se sid 12–13) på skandinavisk-amerikansk empiri, och det finns heller ingen forskning som systematiskt undersökt ett skandinavisk-amerikanskt historiebruk i utställningssammanhang.

³² Lovoll 1992; Susag 2002, s 23–28. Se även Susag & Susag 2000.

³³ Lovoll 2004, s 275, 281.

³⁴ Fitzhugh & Ward 2000; Ward 2000.

³⁵ Svanberg 2003, s 5, 96–99.

³⁶ Tallgren 2000, s 153; Wallette 2004, s 366–370, Petersson 2009, s 360.

³⁷ För en översikt, se Blanck 1997, s 16; Gradén 2003, s 23–26. Senare exempel är även Lovoll, 1998, Tallgren 2000; Österlund-Pöttsch 2003.

³⁸ Ex Klein 1980; Lovoll 1998; Tallgren 2000; Gradén 2003. Se även Österlund-Pöttsch 2003.

³⁹ För ex, se Bodnar 1991, s 9–17, 29–33; Engman 1991; Blanck 1997, kap 5.

⁴⁰ Gradén 2003, s 231–232. Se även Österlund-Pöttsch 2003, s 169–178.

Kensingtonstenen är inte ensam som skandinavisk-amerikansk, mytomspunnen artefakt eller plats. Den är en del av en kultur där exempelvis Newport Tower i Rhode Island, Heavener Runestone i Oklahoma, Spirit Pond runstenarna i Maine och fynd av andra förment skandinaviska artefakter använts som argument för skandinavisk närvaro i Amerika innan Columbus.⁴¹ Det är dock Kensingtonstenen som har fått störst utrymme och genomslag.

Kensingtonstenen omgärdas av ett omfattande historiebruk. Litteraturen om den utgörs inte enbart av forskning; stenen har varit huvudnummer i både en serietidning och skönlitterära verk, där en av de mer anmärkningsvärda är *Sherlock Holmes and the Runestone Mystery*.⁴² Det har satts upp teaterföreställningar och producerats radioprogram och filmer om stenen⁴³ – hösten 2009 sändes en dokumentär om Kensingtonstenen på History Channel med titeln *Holy Grail in America*.⁴⁴ I Alexandria, där museet erbjuder en ansevärd mängd souvenirer, har en lång rad affärsverksamheter och organisationer orden ”Runestone” eller ”Viking” i namnet.⁴⁵ På väg ut ur Alexandria, vid stadens utkant, kan resenären se en monumental, dryga 7 meter hög kopia av Kensingtonstenen rest 1951. Fortsätter man vidare mot Kensington kan man besöka den katolska kyrkan *Our Lady of the Runestone Church*.

Det finns således fler varianter av historiebruket kring Kensingtonstenen. Bland dessa framstår de olika utställningarna som av ett de viktigare. Historiebruket kring Kensingtonstenen får dock sin tyngd mot bakgrund av den historiebruksorkester som i övrigt omger den.

Om Kensingtonstenen – autenticitet och myt

En av de många svenska emigranter som anlände till delstaten Minnesota var bonden Olof Ohman som bosatte sig en bit utanför det lilla samhället Kensington i Douglas County, cirka 20 mil nordväst om Minneapolis. En dag, troligtvis under hösten, år 1898 gjorde den hälsinglandsfödde nybyggaren den fascinerande upptäckten av en sten vars inskription senare identifierades som runor (se figur 1).

⁴¹ Wallace & Fitzhugh 2000.

⁴² Millett 1999.

⁴³ Se ex Michlovich 1990, s 105.

⁴⁴ Filmen är baserad på Scott Wolters *The Hooked X* som utkom hösten 2009. Likt filmen argumenterar boken för att Kensingtonstenen är ett ”land claim” utplacerat av tempelriddare, vilken visar vägen till ”the Holy Grail”. Enligt filmen utgörs den heliga gralen inte av ett föremål utan av kunskap och idéer om frihet och rättvisa, som via Frimurarorden fick sitt uttryck i den amerikanska konstitutionen. USA är därför, enligt Wolter och History Channel, den heliga gralen inkarnerad, se ex Wolter 2009, s 231. Eftersom detta narrativ är relativt nytt kan det dock inte ha påverkat några av de undersökta utställningarna.

⁴⁵ I Alexandria, med cirka 12,000 invånare, återfinns: Runestone Animal Center, Runestone Community Center, Runestone Education District, Runestone Electric Association, Runestone Eye Care, Runestone Museum, Runestone Regional Learning Center, Viking Adjusting, Viking Garage Door & Opener, Viking Auto Parts, Viking Lakes Village, Viking Motel, Viking Office, Viking Pawn, Viking Plaza, Viking Realty, Viking Savings, Viking Speedways, Viking Towers, Viking Towing, Viking Trail Resort, Vikingland Books, Vikingland Builders, Viking Community Support Program, Vikingland CSP, Vikingland Home Health Care, Vikingland Mortgage. Jag vill tacka Ruth Partington, Alexandria, för denna sammanställning.

Inskriptionen har givit upphov till olika tolkningar av Kensingtonstenen som historisk källa, vilket har inneburit att den inplacerats i flera historiska narrativ. Narrativens olika innebörder har medfört att stenen härbärgerar ett flertal identifikationsgrunder, något som kommer att diskuteras närmare i kapitel 3. Redan nu kan det emellertid nämnas att det kring Kensingtonstenen, förutom de mer uppenbara skandinaviska och amerikanska innebörderna, konstruerats en motsättning mellan en folklig vetenskapssyn och ”etablissemangen”, samt en kristen identifikationsgrund. Den senare grundas i inskriptionens ”Ave Maria”, vilket kan transformera historien om Vikingarna till historien om Katolikerna. Mängden identifikationsgrunder som finns inneboende i Kensingtonstenen medför att man bör tala om den som en *identitetsmarkör*.⁴⁶

Den omfattande litteraturen om Kensingtonstenen kretsar nästan uteslutande kring frågan om stenens *autenticitet*, det vill säga debatten för eller emot Kensingtonstenens äkthet som 1300-talsartefakt. Cornelius Holtorf och Tim Schadla-Hall har framhållit att faktisk autenticitet inte nödvändigtvis är avgörande när det gäller arkeologiska artefakter – åtminstone inte i allmänhetens ögon. En artefakts aura och upplevda autenticitet förhandlas snarare fram i specifika kontexter och iscensättningar.⁴⁷ I samma anda har Bodil Peterson menat att det är ”känslan av” autenticitet som är det väsentliga, inte nödvändigtvis autenticiteten i sig.⁴⁸ Tanken om autenticitetens relativitet får vi tillfälle att återkomma till i slutdiskussionen.

Bengt Lundberg och Per-Uno Ågren har pekat på att det ofta finns en diskrepans mellan museers intention och besökarens reception av utställningar. Det som bestämmer museibesökarens reception är snarare individens identitet.⁴⁹ Den ofta upprepade devisen om att ”kunna sin historia” blir i ljuset av 1900-talets ökade globalisering (inte minst kulturellt), migration och post-nationella projekt svår att upprätthålla. Detta har också synliggjorts i

Figur 1. Transkription och översättning av Kensingtonstenens inskription.

Bredsidan

1. Åtta göter och tjugotvå norrmän på
2. (denna?) förvärvsresa från
3. Vinland (i?) väst. Vi
4. hade läger vid två ...?? en
5. dagsresa norrut från denna sten.
6. Vi var och (=för att) fiska en dag. Efter (att)
7. vi kom hem fann vi tio man röda
8. av blod och död. Ave Maria.
9. må frälsa från ondo.

Smalsidan

10. (Det) är tio man vid havet för att se
11. efter våra skepp fjorton dag(ars) resa
12. från denna ö. År 1362.

Källa: Nielsen & Williams, 2009.

⁴⁶ Begreppet återfinns även i Edquist et. al. 2009, s 9. Här ges begreppet emellertid inte någon uttalad innebörd.

⁴⁷ Holtorf & Schadla-Hall 1999, s 241–243.

⁴⁸ Petersson 2003, s 376.

⁴⁹ Lundberg & Ågren 1999, s 155, 170–172. Se även C. Axelsson 2009, s 278-279, 284.

perspektiv som postkolonialism, genus och etnicitet.⁵⁰ Istället för att historia fungerar närmast essentialistiskt identitetsskapande ansluter jag mig till tanken om att innebörden av historia tillskrivs genom mytbildning, där länken bör skrivas historia–*myt*–identitet.⁵¹

Ett antal mindre studier har tidigare undersökt Kensingtonstenens identitetsskapande funktioner. Detta har emellertid enbart gjorts i en begränsad kontext, främst inom Alexandria men aldrig utanför Minnesota. Inom denna kontext har också Kensingtonstenens historiebruk undersökts, med fokus på folklöre, kommersialism och etniska festivaler.⁵² Ett undantag är en magisteruppsats av Susanna Larsson som studerat Kensingtonstenens bruk i utställningarna på Historiska museet och Hälsinglands museum. Larsson fokuserar dock på det postmoderna paradigmet i den ”nya museologin”, och lämnar frågor om meningsskapande därhän.⁵³ Föreliggande studie skiljer sig således från tidigare forskning kring Kensingtonstenen rörande både angreppssätt och empiri.

Studieobjektets motivering

Denna uppsats huvudsakliga empiri är utställningarna av Kensingtonstenen. Det finns tre skäl till att välja detta studieobjekt. För det första gör Kensingtonstenens omtvistade autenticitet att utställningarnas aktörer aktivt har behövt ta ställning i frågan. Därmed blir historiebruket tydligare. För det andra *är* Kensingtonsten betydelsefull. Det omfattande historiebruket kring stenen är en intäkt för detta. För det tredje har Kensingtonstenen ställts ut av institutioner och museer ett flertal gånger: *med* olika syften, *av* olika institutioner, *vid* olika tidpunkter, *i* olika delar av världen och *för* olika typer av publik. Det transnationella perspektiv som utställningarna av Kensingtonstenen erbjuder underlättar också en analys av vilken historia som egentligen berättas och varför; det riktar nytt ljus på frågan om hur och varför en skandinavisk-amerikansk historiekultur brukats i synbart vitt skilda kontexter.

Jag har primärt förlagt uppsatsens problematik i en amerikansk kontext, men frågan kan inte avgränsas inom den amerikanska nationens gränser. Ett förment skandinavisk-amerikanskt historiebruk, som Kensingtonstenens, är inte bundet till en nationalstat, utan äger rum transnationellt. Precis som med den amerikanska kontexten går det inte att bortse från den skandinaviska kopplingen eller kontaktytan, speciellt då historiebruket under 2000-talet även rent faktiskt ägt rum inom Skandinavien.

⁵⁰ Med detta inte sagt att Historiens Stora Berättelser försvunnit, se ex Glover 2008, s 107. Inte minst på det lokala planet är identitetspolitiska strävanden tydliga, se Aronsson 2004, s 215–216.

⁵¹ Hylland Eriksen, 1996, s 20, 28–45.

⁵² Hughey & Michlovich 1989; Michlovich 1990; Kaul 1998; Susag & Susag 2000.

⁵³ Larsson 2004.

Att en artefakt innehar flera potentiella innebörder är ingen nyhet. Vad tidigare empirisk forskning emellertid bortsett från, genom valet att studera ett museum eller en utställning istället för det utställda i olika sammanhang, är de processer där olika innebörder historiskt konstruerats i relation till och i interaktion med sin kontext.⁵⁴ Det har varit populärt att, lite hårddraget, analysera konstruktioner av svenskhet för svenskar (genom Nordiska museet, Skansen, Historiska museet etcetera), samt dess gränsdragningar rörande framför allt postkolonialism och genus.⁵⁵ På så sätt bortses också från historiens gränsöverskridande karaktär.

Som bland annat Silke Neunsinger påpekat har kulturhistoriska studier, trots iakttagelser av nationen som en ”föreställd gemenskap”, ofta fortsatt att ha det inomnationella som utgångspunkt.⁵⁶ Rörande historiebruksforskning har Peter Aronsson hävdad att den varit ”förbluffande nationell”.⁵⁷ Under senare år har emellertid flera forskningsprojekt omfamnat det transnationella perspektivet.⁵⁸ Min förståelse av transnationell historia kommer att diskuteras mer ingående i nästkommande kapitel.

För studier av fenomen med grund i migration, identitet och transnationell kultur, som ett skandinavisk-amerikanskt historiebruk, är det transnationella perspektivet ytterst viktigt.⁵⁹ Lizette Gradén har framhållit att etniska fenomen i USA har en transnationell karaktär.⁶⁰ Hur en skandinavisk eller skandinavisk-amerikansk historia brukats i utställningssammanhang under 1900- och 2000-talet i en transnationell kontext har emellertid inte undersökts.

⁵⁴ Internationellt finns undantag, ex Hooper-Greenhill 2000.

⁵⁵ Jmf Carlén 1990; Bohman 1997; Arcadius 1997; Grahn 2006; C. Axelsson 2009.

⁵⁶ Aronsson 2008, s 6; Neunsinger 2010, s 3.

⁵⁷ Aronsson 2002, s 196–201. Citat s 199. Se även Aronsson 2004, s 277.

⁵⁸ Dessa är det avslutade *Making National Museums* (NaMu) och nu pågående *European National Museums* (EuNaMu).

⁵⁹ Jmf betoningen på både den svenska och amerikanska kontexten i Barton 1994 & Blanck 1997.

⁶⁰ Gradén 2003, s 232–233.

III. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER, KÄLLMATERIAL, METOD

Detta kapitel inleds med en diskussion kring uppsatsens nyckelbegrepp och teoretiska infallsvinklar, följt av ett resonemang kring uppsatsens transnationella perspektiv och övergripande metodologi. Avslutningsvis presenteras källmaterialet, därtill kopplade frågeställningar och operationaliseringar.

Historiebrukets begreppsbildningar

Anslaget i denna uppsats tangerar den omfattande diskussion som förts om teoribildningen kring historiebruk. För att tolka Kensingtonstenens användning begagnar jag mig av begreppen ”historiebruk” och ”historiekultur”. Medan historiebruk under lång tid flitigt har diskuterats i forskningen har historiekultur ofta försakats.⁶¹ Det har påpekats att begreppen många gånger använts synonymt, vilket närmast skapat förvirring.⁶² För att konkretisera historiebruksprocessen och underlätta operationalisering finns det enligt min mening stora vinster med att åtskilja begreppen.

Funktionella definitioner av begreppen har presenterats av Peter Aronssons. Aronsson har beskrivit *historiekultur* som ”de källor, artefakter, ritualer, sedvänjor och påståenden med referenser till det förflutna som erbjuder påtagliga möjligheter att binda samman relationen mellan dåtid, nutid och framtid”, och *historiebruk* som ”de processer då delar av historiekulturen aktiveras för att forma bestämda meningsskapande handlingsorienterade helheter”.⁶³

Kritik har dock framförts mot begreppet historiebruk. Erik Axelsson har framhållit att begreppet inte uttryckligen inbegriper kontexten, situationen och aktören och därför förlorar sin analytiska skärpa. Istället förordar Axelsson begreppet ”historieproducerande diskurser”, vilket inbegriper just dessa aspekter.⁶⁴ Förutom att Axelssons begrepp lägger för stor tonvikt på historiens ”produktion”, vilket ger intrycket att brukaren är självständig skapare av förmedlade historiska narrativ, negligeras begreppet historiekultur. Detta är olyckligt, då historiebruksprocessens tidigare nivåer osynliggörs. Med iakttagande av de konkreta aktörerna,

⁶¹ Undantag utgörs ex av Cecilia Trenter som också diskuterat övriga bidrag i *Historisk Tidskrift* 2002:2 och deras behandling av begreppet historiekultur, Trenter 2002, s 291. Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander har i sin forskning fokuserat på begreppet historiebruk. Karlsson har presenterat en typologi över historiebruk bestående av det vetenskapliga, existentiella, moraliska, ideologiska, politisk-pedagogiska och kommersiella historiebruket samt ett icke-bruk av historia: Karlsson 1999, s 57–59; Karlsson 2009, s 58–69; Zander 2001; s 52–57. För en alternativ typologi se Aronsson 2004, s 19. Typologiseringar har dock rättmätigt kritiserats för att vara oprecisa och därmed metodologiskt svaga, E. Axelsson 2004, s 20-21. Typologier av historiebruk saknar metodologisk precision men fungerar bättre som betecknande begrepp.

⁶² E. Axelsson 2004, s 14. Även ”historiemedvetande” har likställts med historiekultur, Nordqvist 2000, s 132–133.

⁶³ Aronsson 2004, s 17.

⁶⁴ E. Axelsson 2004, s 25. Begreppet historieproducerande diskurser är hämtat från Carsten Tage Nielsen.

situationerna och kontexterna i historiebruksprocessen väljer jag därför att följa de definitioner som erbjudits av Aronsson.

Många studier av historiebruksprocessen har diskuterat begreppet ”historiemedvetande”, vilket kan likställas med gemenskapers kollektiva minne eller identitet.⁶⁵ Genom detta medvetande orienterar sig människan i relation till samtida och föränderliga diskurser, via sin dåtidstolkning, nutidsförståelse och framtidsförväntan.⁶⁶ Historiemedvetandet har använts som konkret analytiskt redskap av Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander.⁶⁷ Begreppet har dock rättmätigt kritiserats för att vara svårt att operationalisera, mycket på grund av att det ligger på det kollektiva minnets nivå.⁶⁸ I denna studie är historiemedvetande – identitet i bred bemärkelse – snarast att betrakta som en kontextualisering.

Litteraturen om Kensingtonstenen bildar en transnationell och diakron koppling mellan utställningarna. Johannes Siapkas och Lena Sjögren har utfört internationellt komparativa studier av utställningar av antik skulptur. De framhåller att den historiska förändringen i dessa utställningars utseende är mer kopplat till utvecklingen av klassiska studier än till specifikt nationella traditioner.⁶⁹ På ett liknande sätt har forskningen kring Kensingtonstenen utgjort en fond mot vilken utställningsaktörerna medvetet har behövt ta ställning.

Historiebruk sker alltid *av* och *för* något; det är ett bruk av en historiekultur för att uppnå ett historiemedvetande. På historiekulturens och historiebrukets nivå finns de aktörer som är föremål för denna studie. Vid utställningarna brukas Kensingtonstenen i sin mest konkreta form, som en artefakt närvarande i utställningsrummet. Vad som egentligen konstrueras och iscensätts är dock stenen som historiekultur. Denna, vill jag hävda, tillkommer inte huvudsakligen i utställningarna utan i forskningen om Kensingtonstenen.

Utställningsrum, artefaktens iscensättning och flanörens perspektiv

En utgångspunkt i denna studie är att museer inte enbart visar historien, de visar också samtiden – museet är en produkt av rådande och föränderliga diskurser, kontexter och historiesyn.⁷⁰ Det är dock viktigt att påpeka att denna studie inte berör museer i egentlig mening; studien sträcker sig från det traditionella encyklopediska museet till världsutställningen, och inkluderar både

⁶⁵ För diskussion kring kopplingen mellan identitet, kollektivt minne och Benedict Andersons tankar om föreställd gemenskap, se Jensen 1997, s 57–60, 74. Resonemanget tangerar således Hylland Eriksens mytbegrepp. Jmf Zander 1997, s 87–89.

⁶⁶ Jensen 1997, 58–74; Aronsson 2004, s 17–18; Karlsson 2009, s 40–49. Historiemedvetandet är därmed kopplat till Reinhart Kosellecks tankar om erfarenhetsrum och förväntanshorison, se ex Aronsson 2004, s 70f.

⁶⁷ Karlsson 1999, s 50–51; Zander 2001, s 33.

⁶⁸ Aronsson 2004, s 69; E. Axelsson 2004, s 23. Ett exempel på hur problemet kan kringgås är genom intervjustudier.

⁶⁹ Siapkas & Sjögren 2008, s 206.

⁷⁰ Se ex Hylland Eriksen 1996, s 12.

temporära och permanenta utställningar. Det är i det föreliggande därför mer relevant att tala om utställningsrum.

Utställningsrummet är en arena där innebörden av historia och artefakter befinner sig i en förhandling mellan utställningsproducent och betraktare.⁷¹ Arenan kan därför beskrivas som en högst ideologisk, offentlig mötesplats, som skapas i relationen mellan producent, besökare och de utställda objekten.⁷² Genom iscensättningar och tilltal – Maria Hirvi-Ijäs har talat om en utställnings ”gest”⁷³ – kan utställningsrummet påbjuda och uppmuntra vissa tolkningar. Kopplingen mellan ideologi och betraktare är dock inte en enkel ”top–down process”. Rumsligheten kan styra betraktaren, men den kan svårligen kontrollera henne.

Ett historiskt föremål eller en arkeologisk artefakt kan inte själv berätta sin historia. Det är först när de tolkas och sätts i relation till historien – eller med Bengt Lundberg och Per-Uno Ågrens ord, när det ”materiella och immateriella minnet sammanförs i det museala berättandet” – som innebörden skapas, vilket i hög grad är en projektion av samtidens diskurser.⁷⁴ Kensingtonstenens innebörder definieras genom de narrativ i vilken den inplaceras.

Begreppet *narrativ* kan likställas med berättelse. Det är en framställning och en diskursiv form, men också ett sätt att begripliggöra vår sociala omvärld. Enligt Margaret Somers är en av narrativens viktigaste karakteristika att det producerar förståelse genom att fungera sammanlänkande – den förvandlar händelser till episoder, i förhållande till sin kontext och andra existerande narrativ.⁷⁵ I Martin Alms mening består en berättelse av händelser, men den ”är samtidigt mer än summan av sina delar”.

Berättelsen har en *intrig*, en övergripande linje eller ett tema som säger vad de olika händelserna handlar om och hur de hänger ihop. Det är i relation till intrigen som de enskilda händelserna får sin betydelse [...].⁷⁶

Föreliggande analys fokuserar på de innebörder som injicerats i historien om Kensingtonstenen. Det mest väsentliga i denna studie är narrativens agenda och konstruerade meningar. Vid analysen av Kensingtonstenen som historiekultur kommer sökljuset därför att riktas mot intrigen och lämna argument för eller emot autenticiteten därhän.

Utställningar är ett multimedium, där olika element samspelar för att skapa en meningsbärande helhet.⁷⁷ Här ligger min förståelse av begreppet *iscensättning*. Det är en meningsskapande gest, som inkluderar exempelvis ljussättning, färgsättning, fysiska och visuella

⁷¹ Mason 2005, s 208–210; Glover 2008, s 119–124. Min tolkning av begreppet utställningsrum är inspirerat av Tony Bennets ”the exhibitionary complex”, Bennett 1995, s 59–61, 67.

⁷² Duncan & Wallach 2004, s 52; Preziosi 2004, s 77, 79.

⁷³ Hirvi-Ijäs 2007, s 138–139.

⁷⁴ Lundberg & Ågren 1999, s 156.

⁷⁵ Somers 1994, s 606, 613-614, 616-617, 634.

⁷⁶ Alm 2002, s 19–20.

⁷⁷ Samuelsson 2008, s 40.

kulissbyggen och inramningar. Iscensättningen av en artefakt och dess rumsliga sammanhang gör emellertid att utställningarna inte enbart går att läsa som en text.⁷⁸

Ovanstående infångas i begreppet *utställningens poetik*. I Wera Grahn's tolkning avser begreppet ”relationen av en utställnings inre beståndsdelar och de prioriterade betydelser som delarna sammantaget pekar mot”. Detta innebär att vissa aspekter av en utställnings berättelse kan betonas olika; de kan förstärkas eller göras mer framträdande beroende på hur iscensättningen ser ut. Genom beståndsdelarnas relationer kan vissa läsningar göras mer tydliga än andra.⁷⁹ Utställningens poetik tangerar således Stuart Halls tankar om ”preferred meanings”.⁸⁰ Enligt Sharon Macdonald blir alla utställningar och museum, genom kombinationen av artefakt, dess iscensättning och narrativ en positionering: ”It is a theory: a suggested way of seeing the world.”⁸¹

Eilean Hooper-Greenhill är en av få som placerat artefakten i centrum för empiriska museologiska studier i en diskussion som sträcker sig utanför den mycket passande postkoloniala diskursen. Hon menar att artefakters innebörder konstrueras i och genom besökarens asymmetriska positioner.⁸² Den potentiella besökaren måste således tas i beaktande vid tolkningar av en artefakts innebörder. Ett intressant angreppssätt vid läsningar av offentliga rum har diskuterats och använts av Peter Aronsson. Denna läsning, benämnd *flanören*, tar sin utgångspunkt i den ”vanliga” utställningsbesökaren, icke-specialisten.⁸³ Tiden som genomsnittsbesökaren vistas i en utställning eller framför ett utställningsobjekt är vanligen mycket kort.⁸⁴ De djupanalyser som forskare, det vill säga experter, kan göra behöver därför inte vara representativa för vad de flesta besökare ser. Flanörens metod betraktar museet som en plats vars berättelser vill övertyga mig som besökare.

Genom att lyfta blicken bortom djupanalysen och även betrakta de större narrativ som möter besökaren tas besökarens subjektiva dimension i välbehövligt beaktande. Perspektivet förenar sig väl med diskrepansen mellan intention och reception på museum. Som Cecilia Axelsson framhållit är det viktigt att också försöka förstå mottagarens uppfattning av budskapet.⁸⁵ Detta är förstås empiriskt omöjligt utan receptionsstudier, men med flanörens läsning av utställningarna kan berättandet ändå tydliggöras ur flera perspektiv.

⁷⁸ Macdonald 1998, s 5.

⁷⁹ Grahn 2006, s 43.

⁸⁰ Hall i Samuelsson 2008, s 53–54.

⁸¹ Macdonald 1998, s 14.

⁸² Hooper-Greenhill 2000, s 1–15.

⁸³ Aronsson 2004, s 90–94.

⁸⁴ Adolfsson 1987, s 36–37, menar att genomsnittsbesökaren vistas 5-10 min i en utställning. Enligt Carol Duncan och Alan Wallach 2004, s 51, ägnar en genomsnittsbesökare på ett konstmuseum så lite som 1.6 sekunder per verk.

⁸⁵ C. Axelsson 2009, s 47.

Det transnationella perspektivet – *histoire croisée* och metodologiska överväganden

Utställningarna av Kensingtonstenen har ägt rum i skilda kontexter vid olika tidpunkter. Den har varit utställd i olika typer av utställningsrum gentemot heterogena publik. Hur behandlar man sådana olikheter? Går det att jämföra, och om det går, vad blir resultatet?

Under senare år har en debatt förts både i Sverige och internationellt om transnationell historieskrivning.⁸⁶ Denna uppsats kan anslutas till det perspektiv som benämns *histoire croisée*, kanske bäst översatt till ”sammanflätad historia”.⁸⁷ Det är ett angreppssätt som iakttar att exempelvis kulturella fenomen sprids över nationella gränser, där sammanflätning, likt *hybriditet*⁸⁸, betraktas som en historisk process. Vidare är det en reciprok process, där undersökningsobjektet – i detta fall utställningarna – påverkats och formats från flera håll. Silke Neunsinger menar att *histoire croisée* handlar om ”korsandet eller sammanflätningen som leder till en förändring av de ursprungliga fenomenen”. Sammanflätningen rör också forskarens egen position och perspektiv, en iakttagelse som manar till självreflexion.⁸⁹ Den ovan diskuterade ”flanören” gifter sig väl med denna ansats, vilken inte bara erkänner utan är beroende av den analyserades, det vill säga min egen, subjektiva position.

Korsbefruktning av kulturella fenomen, vilket homemaking myter och den etniska dimensionen i den amerikanska nationella identiteten är en del av, hindrar emellertid inte komparationer eller gör de mindre önskvärda – tvärtom.⁹⁰ Heinz-Gerhard Haupt och Jürgen Kocka har, mycket underhållande, diskuterat hur historiker kan bära sig åt när jämförelseobjekten uppvisar vitt skilda karaktärer:

We cannot compare apples and oranges if we want to understand the advantages or disadvantages of different kinds of apples. But we may and should compare apples and oranges if our intent is to study fruit.⁹¹

Det är intressant hur enskilda aktörer behandlat och brukat Kensingtonstenens historiekultur, men det är än mer givande att betrakta detta bruk som en del i konstruktionen av innebörder kring en förment skandinavisk-amerikansk historia, eller, för att tala med Haupt och Kocka, att studera frukt. Trots de empiriskt kontextbundna olikheterna är det samma artefakt som brukats, där utställningarna relaterat till samma, men ständigt utvecklade, historiekultur.

⁸⁶ Eklöf Amirell 2008; Torstendahl 2009a; Eklöf Amirell 2009; Torstendahl 2009b; Müller & Rydén 2009. För en översikt, se Neunsinger 2010, s 3–4.

⁸⁷ Cohen & O’Connor 2004, xiii–xiv; Haupt & Kocka 2003, s 31–34; Neunsinger 2010, s 18.

⁸⁸ Min tolkning av begreppet hybriditet, en produkt av kulturella möten och sammanflätningar, är influerat av Homi Bhabha. För en lättillgänglig diskussion se, Loomba 2005, s 145–153.

⁸⁹ Cohen & O’Connor 2003, xiv; Neunsinger 2010, 17–19. Citat Neunsinger 2010 s 17–18.

⁹⁰ Neunsinger 2010, s 5, 22–23.

⁹¹ Haupt & Kocka 2004, s 27.

Haupt och Kocka påpekar att historiker ofta är mer intresserade av skillnader än likheter i sina jämförelseobjekt. Komparationer, menar de vidare, kräver inte bara abstraktioner utan också förutbestämda studienheter.⁹² Trots, hellre än på grund av, skillnaderna mellan utställningarna av Kensingtonstenen finns stora likheter i hur historien har berättats. Eftersom det därför inte är skillnaderna som står i fokus bör de studerade enheterna snarare abstraheras utifrån det som förenar de undersökta utställningarna. De narrativ som producerats kring Kensingtonstenen utgör en gemensam fond för samtliga utställningar – den sammanlänkande historiekulturen – vilken därför passar väl som referenspunkt. Diskussionen kring och utvecklingen av dessa operationaliserande verktyg sker i nästkommande kapitel.

Källmaterialet – Kensingtonstenen som utställningsobjekt

Sedan Kensingtonstenen upptäcktes har den näst intill kontinuerligt förevisats i olika utställningssammanhang. I bilaga C finns en summarisk redogörelse över samtliga utställningar 1898–2009. De fem utställningar som utgör uppsatsens huvudsakliga empiriska undersökningsobjekt är de enda där tillräckligt källmaterial finns bevarat för att möjliggöra djupare analyser. Det gäller fyra temporära utställningar, på Smithsonian Institution, Washington, D.C., 1948–1949; New York World's Fair, New York, 1964–1965; Statens historiska museum, Stockholm, 2003–2004; Hälsinglands museum, Hudiksvall, 2004; samt den permanenta utställningen på Runestone Museum, Alexandria, Minnesota, 2009.

Den första mer permanenta förevisningen av Kensingtonstenen skedde 1928–1958 på Alexandrias handelskammare (Chamber of Commerce). Stenen köptes 1928 av ett antal affärsmän knutna till handelskammaren från den utomakademiska forskaren Hjalmar Holand som 1907, på oklart vis, tillförskaffat sig den från Olof Ohman.⁹³ Under perioden på handelskammaren ägde två temporära utställningar rum: 1935 på American Swedish Institute⁹⁴ och 1940 på Walker Art Center⁹⁵, båda i Minneapolis, Minnesota. Den senare utställningen verkar närmast ha glömts bort av eftervärlden; den finns inte omnämnd i någon tidigare litteratur kring stenen. Under hösten 1949 ställdes Kensingtonsten ut på Minnesota State Fair. Vidare lånades stenen ut till Kensington för samhällets firande av ”Runestone Days” 1990 och 2003. I samtliga ovanstående fall är källäget mycket begränsat eller närmast obefintligt, varför de inte analyseras i denna uppsats. För uppsatsens angreppssätt finns inte heller några vinster med att göra ytterligare

⁹² Haupt & Kocka 2004, s 25–26.

⁹³ För utställningarna mellan 1898–1928, se Holand 1927; Holand, 1940, s 97; Wahlgren, 1958, s 7; Blegen, 1968, s 9, 42-46, 86; Nielsen & Wolter, 2006, s 428-435, 446.

⁹⁴ 1935 hette organisationen fortfarande American Institute of Swedish Arts, Literature and Science.

⁹⁵ Jag fick kännedom om denna utställning först i februari 2010. Det finns därför en viss möjlighet att Walker Art Center eller Minnesota Historical Society (MNHS) har källmaterial om detta, något som jag inte har hunnit undersöka.

analyser av dessa utställningar. 2001 fördes stenen till Wien, Österrike, för utställningen *Unsolved mysteries*. Geografiskt faller emellertid denna utställning utanför uppsatsens avgränsning.

Direkt efter utställningen på Smithsonian Institution 1949 ställdes stenen ut på Minnesota Historical Society i St. Paul för firandet av Minnesota Territorial Centennial – en utställning till minnet av Minnesotas hundraårsjubileum som territorium (vilket föregick bildandet av staten med samma namn). Källmaterialet, som finns bevarat på Minnesota Historical Society (MNHS) i St. Paul, är inte samlat i ett arkiv. Trots att personarkiv, institutionsarkiv och tidningsklipp har konsulterats saknas material för en analys av det fysiska utställningsrummet, samtidigt som materialet om utställningens tillkomst har vissa luckor. En analys av utställningen på Minnesota Territorial Centennial blir inte jämförbar med övriga utställningar, vilket minskar dess värde som studieobjekt. Därför kommer inte denna utställning att ingå i undersökningen.

Utställningen på Smithsonian Institution i Washington D.C. 1948–1949 var Kensingtonstenens första stora erkännande. Källäget till denna utställning är förhållandevis omfattande och materialet bevaras på National Anthropological Archives (NAA) och Smithsonian Institution Archives (SIA), båda i Washington D.C. 1958 fick Kensingtonstenen sin nuvarande hemvist i Runestone Museum (RSM), Alexandria. Museet är en produkt av frivilligarbete och har endast ett litet eget arkiv, vilket dock är oordnat, icke-katalogiserat och med enorma luckor. Äldre material finns bevarat på Douglas County Historical Society (DCHS) i Alexandria, men även här är luckorna mycket stora. Att ge en komplett redogörelse över museets utveckling är därför omöjligt. I oktober 2009 besökte jag museet och fotodokumenterade utställningen. Källäget lämpar sig således bättre för en analys av museet år 2009 med en tillbakablick mot dess tillblivelse. 1965 var Kensingtonstenen utställd i Minnesotas paviljong på New York World's Fair. Detta material finns välordnat på Minnesota Historical Society. Eftersom utlånet skedde från Runestone Museum finns också visst material både på museet och på Douglas County Historical Society.

Hösten 2003 lånades Kensingtonstenen ut till Historiska museet i Stockholm. Utställningen är väldokumenterad och materialet förvaras på Antikvarisk-Topografiska Arkivet (ATA) i Stockholm. Direkt efter utställningens slut vintern 2004 skickades stenen vidare till Hälsinglands museum (HLM). Detta källmaterial förvaras på museet i Hudiksvall och har vissa luckor, speciellt rörande dess tillkomst. Kompletterande insikt i de svenska utställningarna har givits i samtal med Lars Westman, journalist, Henrik Williams, professor i nordiska språk vid Uppsala universitet, samt Lars Nylander och Gunilla Stenberg, Hälsinglands museum.

Förutom ovan beskrivna utställningar, vilka ställt ut den faktiska Kensingtonstenen, har ett flertal utställningar ägt rum av *kopior* av densamma. Bland de mer framträdande kan nämnas Smithsonian Institutions vandringsutställning *Vikings: the North Atlantic Saga* år 2000 samt en

utställning på Minnesota Historical Society 2009 till minne av delstatens 150-årsfirande. När Kensingtonstenen 1949 lämnades tillbaka från Smithsonian Institution för transport till Minnesota placerades en kopia av stenen i originalets monter. Hur länge kopian stod utställd är oklart, men uppgifter finns att den stod kvar så sent som 1958.⁹⁶ Utställningarna av kopior inbegriper en extra problematik rörande historiebruk och legitimitet. Tillsammans med rent arbeteekonomiska skäl är det förklaringen till att dessa inte studeras i denna uppsats.

Syfte och problemformulering

Den homemaking myt som skapades kring Kensingtonstenen efter dess upptäckt 1898 var inte en isolerad företeelse i det sena 1800-talets USA. Kontexten i vilken den skapades har dock sedan länge förändrats. Starka uttryck för skandinaviska immigrantgruppers närvaro i USA bör snarast ses som delar av en amerikansk identitet med etniska dimensioner. Eftersom skandinaviska immigrantgrupper under 1900-talet assimilerats in i det amerikanska samhället kan Kensingtonstenen inte längre betraktas endast som en homemaking myt. Frågan är då: vad har den haft för innebörder sedan dess?

Som vi sett ovan har det skandinavisk-amerikanska växt fram inom en amerikansk samhälllig kontext. En skandinavisk-amerikansk historia bär dock per definition på kulturellt stoff som gör den relevant för både Skandinavien och Amerika. Uppsatsens övergripande syfte är därför att analysera hur en skandinavisk-amerikansk historia brukats i utställningssammanhang i både Skandinavien och USA efter den europeiska massimmigrationens slut. Detta görs genom en studie av hur svenska och amerikanska utställningsaktörer brukat Kensingtonstenen.

Frågeställningarna rör varför stenen, trots att den av akademisk expertis dömts ut som en förfälskning, har ställts ut i olika utställningsrum under 1900- och 2000-talet? Vilka innebörder har utställningsaktörerna tillskrivit denna artefakt? Hur bör utställningarna förstås i ett transnationellt perspektiv? Dessa frågor har i de två inledande kapitlen främst positionerats gentemot skandinavisk-amerikansk historia, forskning kring Kensingtonstenen och historiebruksforskning.

Den historiebruksprocess som denna uppsats ämnar frilägga bör analyseras i två stadier, vilka sinsemellan står i beroendeförhållande till varandra men har analytiskt skilda egenskaper. Vi kan kalla dem för den producerande fasen och den narrativa fasen, där ”produktion” ska tolkas som utställningarnas tillkomstprocess. Jag ska nu diskutera de två faserna sinsemellan, samt presentera de typer av källmaterial med vilket dessa ska besvaras.

⁹⁶ Wahlgren 1958, s 5–6. Min genomgång av källmaterialet på National Anthropological Archives (NAA) och Smithsonian Institution Archives (SIA) har inte givit någon klarhet i frågan. Tvärtom lyser diskussionen kring utställningen av kopian intressant nog nästan helt med sin frånvaro.

Operationaliseringen – den producerande och narrativa fasen

Den producerande fasen kan benämnas förarbetets och planeringsstadiets fas. Denna fas fokuserar på utställarens *intentioner*. Här sker introduktionen och produktionen av utställningen, samt interaktionen med forskningen kring stenen, med tidigare utställningar samt inte minst den samhälleliga kontexten. Frågorna till detta stadium rör *vem* som är aktören bakom utställningen, *varför* utställningen ägt rum, samt *vad* organisationen vill berätta för historia. Gällande den första frågan så kommer de individuella aktörerna inte systematiskt att identifieras. Det vore intressant att undersöka men skulle kräva en allt för stor arbetsinsats. För denna uppsats anslag finns det också en fördel med att betrakta de organisationer, museer eller institutioner som producerat utställningarna som aktörer. Dels är det organisationerna och inte individerna som i den narrativa eller publika fasen brukar en historia gentemot en publik, dels gör det uppsatsens resultat mer generaliserbart. Självfallet kommer dock framträdande individer inom de undersökta organisationerna att närmare diskuteras. De frågor som kommer att ges mer utförliga svar är:

- Hur såg utställningens tillkomst ut? Vilket intresse hade aktörerna bakom utställningen av Kensingtonstenen? Vad var syftet med utställningen?
- Vilken berättelse och innebörd ville aktörerna skapa kring Kensingtonstenen? Hur behandlades tidigare forskning och frågan om autenticitet? Vilka delar av historiekulturen har aktörerna velat aktivera?

Källmaterialet som används för att besvara dessa frågor rör framför allt korrespondens (främst brev och e-post), promemorior, utkast till utställningstexter samt års- och delårsrapporter. Även tryckt material utgivet av institutionen kommer att användas. Eftersom källmaterialet hämtas från en mängd olika utställningsaktörer med vitt skilda beskafter, är materialtillgången ofta mycket ojämn. Till exempel är rapporter av olika slag enbart förbehållna de större institutionerna.

Den narrativa fasen beskrivs bäst som en utåtriktad, visuell och publik fas. Den kretsar kring det fysiska utställningsrummet där interaktion äger rum med besökaren och den diskursiva samhällskontexten. Om den förra fasen behandlade intention är denna inriktad på *utförande*. Mellan denna fas och den föregående har det aktiva meningsskapandet kring stenen utövats. Den övergripande frågan till denna fas rör *vad* och *hur* något faktiskt berättas. Här rör frågorna således:

- Vilket eller vilka historiska narrativ förmedlades besökaren? Vilka objekt, bilder, texter och berättelser förevisades besökaren, och hur bör dessa förstås i förhållande till utställningens poetik?
- Hur har Kensingtonstenen iscensatts och visualiserats i utställningsrummet? Hur samspelade iscensättningen med utställningens poetik och den tilltänkta betraktaren?

Materialet till denna fas hämtas från källor där utställningens publika sida är utläsbar: broschyrer och annat tryckt material, fotografier, utställningstexter och planritningar. Då detta material saknats eller varit bristfallet har ett värdefullt komplement utgjorts av tidningspress (främst klippsamlingar).

Ovanstående faser med tillhörande frågeställningar ska appliceras på varje enskild undersökt utställning. Ett undantag utgörs av Runestone Museum, där källäget endast tillåter en narrativ analys av museet så som det såg ut hösten 2009. Eftersom utställningen är permanent medför det att innebörden av den producerande fasen här blir något annorlunda. I denna delundersökning betraktar jag den producerande fasen som temporalt mycket längre, från museets instiftande 1958. Tyngdpunkten ligger på museets intention med verksamheten snarare än den faktiska utställningens förändring. De förändringar som haft bäring på den narrativa fasens utställningskomponenter år 2009 kommer dock att diskuteras.

Som tidigare nämnts betraktar jag historiebruksprocessen som ett bruk *av* något *för* något, där bruket i föreliggande fall sker av Kensingtonstenen som historiekultur. Historiekulturen har (om)formulerats i forskningen om Kensingtonstenen. Forskningen är därmed en gemensam fond som utställningarnas aktörer varit tvungna att ta ställning till – om inte annat så i frågan för eller emot dess autenticitet. Följdfrågan, som inryms i båda faserna, blir vilken historiekultur det är som utställningarna brukat, och varför? Forskningen kring Kensingtonstenen betraktas således som ett sekundärt källmaterial.

Disposition

Kapitel 4 inleds med en diskussion om de forskningsaktörer som varit delaktiga i konstruktionen av Kensingtonstenen som historiekultur. Därefter följer en analys av de narrativ som dessa aktörer konstruerat. Narrativen struktureras i fyra tankefigurer eller ”dimensioner”, vilka fungerar som analytiska verktyg i den empiriska undersökningen av utställningarna. Tankefigurerna möjliggör förståelsen av utställningarnas meningsskapande. Kapitel 5 utgör den empiriska undersökningen av utställningarna. Kapitlet presenteras kronologiskt, där varje utställning analyseras utefter dess producerande respektive narrativa fas. Avslutningsvis sammanfattas och analyseras uppsatsens resultat i kapitel 6. Utställningsbilder, en lista på Kensingtonstenens forskningsaktörer samt en tidslinje över Kensingtonstenens utställningar finns som bilaga.

IV. KENSINGTONSTENEN SOM HISTORIEKULTUR

Olika uttolkningar av inskriptionen, nödvändigheten att förklara runologiska anomalier och samhällets föränderliga diskurser är några förklaringar till att Kensingtonstenen inplacerats i flera typer av historiska narrativ. Detta kapitel ska behandla dessa berättelser, och framför allt de innebörder som narrativen givit Kensingtonstenen.

Forskningsfältets aktörer

Litteraturen som analyseras i detta kapitel har behandlat Kensingtonstenens autenticitet och därmed dess historiska innebörd. Urvalet baseras på principen att forskningen ska ha varit relevant för de aktörer som ställt ut Kensingtonstenen. Relevansen grundas på två kriterier; dels hur viktig publikationen sammantaget ansetts, och vilket erkännande den fått, i den övriga forskningen kring stenen; dels om publikationen uttryckligen nämnts eller använts av de undersöka utställningsaktörerna.

Ända sedan Kensingtonstenen upptäcktes har diskussionen om dess autenticitet utkämpats med akademiska forskare och utomakademiska forskare i varsin ringhörna. Alla utomakademiska forskare som här studerats har hävdat att Kensingtonstenen är autentisk, medan alla som hävdat motsatsen varit akademiker (alla akademiker har dock inte hävdat att stenen är en förfälskning, märk väl). Begreppen ”(inom)akademisk” och ”utomakademisk” definierar aktörernas professioner. Att en individ är utomakademisk innebär dock inte att han eller hon inte har en akademisk examen, bara att aktören ifråga inte i skrivande stund befunnit sig i en akademisk kontext och skrivit, så att säga, med akademiska sanktioner. Vidare bör man särskilja akademiker inom relevant disciplin för studier av runstenar – runologer, filologer inom skandinaviska språk och geologer. Endast dessa kan i professionell bemärkelse kallas ”expertis”.

En nyckelfigur i historien om Kensingtonstenen är den utomakademiske, mycket engagerade forskaren och författaren Hjalmar Holand, som ägnade i princip hela sitt liv åt Kensingtonstenen. Från 1907 fram till sin död 1963 skrev Holand en mängd artiklar och sex böcker i ämnet. Som flera påpekat var det därför oundvikligt att debatten kring Kensingtonstenen därefter alltid relaterade till honom.⁹⁷ Som vi ska se har Holands publikationer haft ett stort genomslag i utställningarna av Kensingtonstenen.

Andra betydelsefulla individer som förespråkade Kensingtonstenens autenticitet har varit den utomakademiska lingvisten Richard Nielsen, som under 2000-talet fått sällskap av den likaledes

⁹⁷ Se t.ex. Blegen 1968, s 12; Wahlgren 1958, s 10f. Robert A. Hall Jr. menar att: ”From 1910 on, the debate was essentially 'Holand against the field'.” R. Hall 1994, s 88.

utomakademiska geologen Scott Wolter. Bland de som hävdar att stenen är en 1800-tals förfälskning kan framför allt nämnas Erik Wahlgren, professor i skandinaviska språk vid UCLA, och Theodore Blegen, professor i historia vid University of Minnesota och senare dekanus och forskare på Minnesota Historical Society. I bilaga B finns en förteckning över samtliga här undersökta forskningsaktörer, med disciplinär hemvist och ställningstagande i autenticitetsfrågan.

Det faktum att så många utomakademiker framgångsrikt deltagit och fått erkännande på Kensingtonstenens ”forskningsfält”, har bidragit till att fältet uppfattats som ointressant av många akademiker från relevanta discipliner. På grund av att Kensingtonstenen så länge betraktats som en otvivelaktig förfälskning har akademiker länge avsvurit sig inblandning i frågan, förutom som ett exempel på så kallad ”folklig arkeologi”.⁹⁸

Ovan diskuterade aktörer har framställt olika narrativ kring Kensingtonstenen. De har därmed varit delaktiga i *konstruerandet av historiekulturen* kring Kensingtonstenen. Narrativen kan grupperas i den skandinaviska dimensionen, den amerikanska dimensionen, den kristna dimensionen samt amatör- mot akademikerdimensionen. Dimensionernas innebörder har identifierats i tidigare forskning i en mer begränsad Minnesotakontext.⁹⁹ Indelningen utgår från intrigens underliggande innebörder och den kontext narrativen brukats i. Dimensionernas innebörd och intentionen bakom bruket av dem behöver emellertid inte överensstämma med hur de uppfattats av museets besökare. Inga av dimensionerna är därför absoluta.

Flera författare har diskuterat Kensingtonstenen och kommersialism.¹⁰⁰ Jag ser emellertid den kommersiella aspekten som ett bruk och inte som en del av stenens historiekultur. Den skandinaviska och amerikanska dimensionen utgör uppsatsens fokus. De olika narrativen kommer att presenteras kronologiskt inom respektive dimension. Min förhoppning är att på så vis, om än något splittrat, ge en inblick i den diskussion som varit gällande inför varje utställning.

Den skandinaviska dimensionen

Den etniska eller skandinaviska dimensionen innehåller två narrativ: 1) 1300-talets Skandinavien och skandinaviska transatlantiska resor, och 2) skandinavisk emigration under 1800-talet och den identitetsprocess som förflyttningen inbegrep. Båda dessa är tätt sammanlänkade med de narrativ som diskuteras i den amerikanska dimensionen.

⁹⁸ Michlovic 1990; Zimmerman 2008, s 10.

⁹⁹ Hughey & Michlovic 1989; Michlovic 1990; Kaul 1998, kap 3, s 126–130; Susag & Susag 2000, s 36, 49–50.

¹⁰⁰ Hughey & Michlovich 1989, s 345–346; Michlovich 1990, s 105; Kaul 1998, s 92–94; Susag & Susag 2000, 35–36, 42, 45–46.

Skandinavien under 1300-talet – transatlantiska resor

Berättelsen om det skandinaviska 1300-talet och framför allt förklaringen till vilka som reste över Atlanten till dagens Minnesota på 1360-talet tar avstamp i argumenten för Kensingtonstenens autenticitet. Därmed är detta narrativ också knutet till berättelsen om Amerikas ursprungshistoria (som behandlas i nästa avsnitt).

1932 blev Hjalmar Holand den första att inplacera Kensingtonstenen i ett större historiskt narrativ. Holands intrig tog sin början i berättelsen om norrmannen Paul Knutsson, som uppgavs vara en av den svensk-norske kungen Magnus Erikssons närmaste män. På 1340-talet kom rapporter om att invånarna i rikets kolonier på Grönland avsat sig kristendomen och emigrerat till den amerikanska kontinenten. Knutsson utrustades med en expedition för att säkra kristendomens fortlevnad på Grönland.¹⁰¹ Det var denna expedition som senare ristade Kensingtonstenen. Berättelsen om Paul Knutsson återkom i Holands senare böcker såväl som i flera efterkommande författares publikationer.¹⁰²

En intressant aspekt är att Holand i samtliga sina böcker använde begreppet ”Norse” eller ”Norsemen” istället för ”viking”. ”Norse” ska ses som ett relativt inkluderande och flexibelt begrepp med kopplingar till alla skandinaviska länder. Etymologiskt är begreppet emellertid fortfarande närmast synonymt med ”viking” och ”vikingatid”.¹⁰³

Den första alternativa intrigen i detta narrativ introducerades av professorn i romanska språk Robert A. Hall Jr. 1994. En möjlighet var att de ”göter” (”Goths”) som Kensingtonstenen nämner mycket väl kunde ha varit gotlänningar och inte män från Götaland. Kensingtonexpeditionen kopplades på så sätt ihop med Valdemar (IV) Atterdags erövring av Visby 1361.¹⁰⁴ Fokuseringen på Gotland fortsatte under 2000-talet hos bland annat Richard Nielsen och Scott Wolter.¹⁰⁵ Under senare år har även alternativa intriger presenterats med utgångspunkt i skandinavisk handel och entreprenörskap.¹⁰⁶

1800-talets skandinaviska emigration och identitetssökande

Detta narrativ har sin grund i tolkningen av Kensingtonstenen som en 1800-talsförfälskning. Signifikativt för denna del av den skandinaviska dimensionen är betoningen på

¹⁰¹ Holand 1932, s 60–75. Det krigiska inslaget nyanseras något i Holands andra bok där han menar att drivkraften även låg i ”brotherly love and the hope of saving human souls”, Holand 1940, v.

¹⁰² Holand 1940, kap 9; Holand 1946; Holand 1956, kap 14; Landsverk 1961, s 15–18; Holand 1962, kap 2; R. Hall 1982, s 57–60; Nilsestuen 1994, 1–6, 176.

¹⁰³ Se ex Sawyer 2000, s 27.

¹⁰⁴ R. Hall, 1994, s 48-50.

¹⁰⁵ Reiersgord 2001, s 53–70; Nielsen & Wolter 2006, s 99–102.

¹⁰⁶ Reiersgord 2001, s 60; Hanson 2002b, Appendix H, s 22; Beck Keho 2005, s 63–69, 86.

identitetsproduktion som ett resultat av migrationen. Här är positionering ett nyckelord, där narrativet iakttar att kulturell identitet inte är något essentiellt.¹⁰⁷

I en artikel från 1949 argumenterade runologen Sven B.F. Jansson för att Kensingtonstenen var en förfalskning. Förklaringen till stenens ursprung fann Jansson istället i den kontext i vilken den upptäcktes: ”Redan detta, att man finner en nordisk runsten just i hjärtat av Minnesota, som koloniserades på 1800-talets senare del, så gott som uteslutande av skandinaver”, samt ”på en farm som tillhörde en svensk” var komprometterande faktorer.¹⁰⁸

1958 ägnade Erik Wahlgren en bok åt detta narrativ. Wahlgren menade att ”[n]o decade could have been more propitious than the 1890’s to the manufacture of a rune stone among the transplanted Scandinavians.” Kensingtonstenen upptäcktes i en tid starkt präglad av tankar på en skandinavisk upptäckt av Amerika innan Columbus. Att vid denna tid tillverka en förfalskad runinskrift vad därmed logiskt. Trots att Olof Ohman var starkt misstänkt för att ha utfört förfalskningen borde stenen inte ses som en enskild individs lustiga tilltag, utan som en produkt av det sena 1800-talets skandinavisk-amerikanska invandrarsamhället.¹⁰⁹ Wahlgrens kritik följdes 1968 upp av Theodore Blegen, som också framhöll Ohman som huvudmisstänkt.¹¹⁰ 1994 hävdade filologen och nordisten Iver Kjær att “the Kensington Stone is not an unimportant fake, but a central identity-bearing symbol in the history of Nordic-American immigration.”¹¹¹

Den amerikanska dimensionen

Inom den amerikanska dimensionen finns två narrativ: 1) upptäckten av Amerika eller Amerikas ursprungshistoria, samt 2) berättelsen om de europeiska immigranterna och nybyggarna. Dessa narrativ har producerats i samband med ovan beskrivna skandinaviska berättelser.

Amerikas ursprungshistoria

Detta narrativ baseras på tolkningen av Kensingtonstenen som 1300-talsdokument, med en intrig med rötter i Hjalmar Holands berättelser om Paul Knutsson. Knutssons expedition inåt den amerikanska kontinenten stötte på problem; några medlemmar av expeditionen hittades döda, och Kensingtonstenen ristades som en nekrolog över händelsen: ”Presumably these men had been suddenly overwhelmed, killed and scalped by a party of Indians, and the blood from their riven [sic] heads had flowed down and covered their features.”¹¹²

¹⁰⁷ Se S. Hall 2005, s 231–236.

¹⁰⁸ Jansson 1949, s 400.

¹⁰⁹ Wahlgren 1958, s 121–122, 166, 174–176. Citat s 121.

¹¹⁰ Blegen 1968, s 110–112, 117–118, 120.

¹¹¹ Kjær 1994, s 27.

¹¹² Holand 1932, s 133–134.

Holand tog emellertid diskussionen ett steg längre och resonerade kring vad som hände med de resenärer som överlevt indianernas överfall. Det troliga var att gruppen antingen blev dödad eller tillfångatagen och adopterad av indianerna. Holand argumenterar för det senare. Sannolikt slog sig expeditionen samman med Mandanindianerna i mellanvästern, vilka var “a tribe of mixed white and Indian origin of such superior civilization and peaceful disposition that it seemed like an oasis of comfort and gentleness in a desert of savage people and warring Indians.” På grund av expeditionens “superior intelligence and ability” framhöll Holand sannolikheten att den skandinaviska gruppen blev ledare för denna stam.¹¹³

Att skandinaver på 1300-talet reste till Amerikas inland och blev kvar var en fortsättning på en längre tradition av skandinaviska expeditioner till Amerika, med start år 982 då Erik Thorwaldsson upptäckte Grönland – “the first authentic date in American history”.¹¹⁴ Därmed var Kensingtonstenen ett bevis för att den mer omtalade Leif Erikssons upptäckt av Amerika inte var en isolerad händelse. Kensingtonstenen berättar om “one of the greatest exploring trips in the world’s history”, vilket gör den ovärderlig som “the oldest native document of *American history written by white men*”.¹¹⁵

Den ursprungsmyt som artikuleras i denna historieskrivning är inte bara chauvinistisk och etnocentrisk. Eftersom den tar avstamp i ett samhälle som förtryckte såväl afro-amerikaner som amerikansk ursprungsbefolkning legitimerar den vita amerikaners rätt till “sitt” samhälle.¹¹⁶ Narrativet har från 1950-talet till 1980-talet levt kvar i flera författares publikationer.¹¹⁷ Under 2000-talet har mindre vikt lagts vid att beskriva kolonisationen eller relationen med Amerikas ursprungsbefolkning.¹¹⁸ Innebörden är dock densamma i alla dessa berättelser; det handlar om vem som var den första vite mannen att upptäckta Amerika.

Skandinaviska immigranter och nybyggare

Även detta narrativ tar avstamp i Kensingtonstenen som en autentiskt medeltida runsten, med udden till stora delar riktad mot dem som anklagat Ohman och andra för att vara förfalskare. Redan i sin första bok bemötte Holand de rykten som framförts om Ohman – att han skulle varit stenhuggare och brukat underhålla sig med att rista runor.¹¹⁹ 1959 ägnade Holand mer utrymme åt Ohman, som beskrevs som ärlig, seriös och “not in the least interested in jokes of any kind”.

¹¹³ Holand 1932, s 202. Min kursivering.

¹¹⁴ Holand 1940, s 9–10.

¹¹⁵ Holand 1940, s 261–262. Min kursivering.

¹¹⁶ Jmf Kaul 1998, s 126–129.

¹¹⁷ Thalbitzer 1951, s 48, 53, 65–66; Landsverk 1969, s 17, 19–20, 116, 122; Barry Leuthner 1988, 5–6, 26, 44–49.

¹¹⁸ Beck Keho 2005, s 86; Nielsen & Wolter 2006, s 234. Se även Reiersgord 2001, s 3–4, 199, för alt. teori.

¹¹⁹ Holand 1932, s 273–279.

Ohman var ”a good representative of the stalwart pioneers who laid the foundation for America’s prosperity.”¹²⁰

Även senare författare har besvarat utpekande av Olof Ohman som en förfalskare. Om Ohman hade förfalskat Kensingtonstenen, hur skulle han, som en religiös man, ha kunnat leva hela sitt liv ljugandes för sin familj och sina vänner?¹²¹ Enligt den utomakademiska författaren Rolf Nilsestuen innebar ett utpekande av Ohman att ”an entire community of traditionally honorable and independent Scandinavian pioneers” måste ha varit delaktiga i konspirationen, ”an event that is unlikely in the extreme”.¹²²

I litteraturen som stöder stenens autenticitet försvaras Ohman med argument om att ärliga, hårt arbetande skandinaviska landsortsbor omöjligt kunde ha utfört en sådan sak som att förfalska en runsten – just därför att de innehade alla nyss nämnda egenskaper.¹²³ Under 2000-talet har detta resonemang återgivits av utomakademikerna Barry Hanson, Richard Nielsen och Scott Wolter.¹²⁴ Företeelsen att utnämna exempelvis ärlighet som en typiskt ”svensk” egenskap har även identifierats av Barbro Klein i en etnologisk studie av svensk-amerikaner.¹²⁵

Tillskillnad från narrativet om skandinavisk emigration och identitetssökande behandlar detta narrativ kulturell identitet som något essentiellt, sprunget ur individens etnicitet. Samtidigt är narrativet en del av den nationella amerikanska bindestreck-identiteten. Som synes har dock detta narrativ etniska kvaliteter, vilket kan få en annan innebörd i flansörens ögon.

Den kristna dimensionen

I och med Holands narrativ om Paul Knutsson infördes en kristen dimension i berättelsen om Kensingtonstenen. Innebörden i beteckningen ”kristen” är onekligen katolsk, då berättelsen utspelas på 1300-talet. Katolicismen nämns emellertid inte uttryckligen i litteraturen, varför jag också valt den mer inkluderande beteckningen ”kristen”. Att inte specificera kristenhetens inriktning gör dimensionen mer generaliserbar, vilket säkerligen varit ett syfte i sig.

Magnus Eriksson, som hävdas ha givit Paul Knutsson order om att resa mot Grönland, var enligt Holand en djupt religiös man. Att få höra att hans undersåtar hade av sagt sig kristendomen och emigrerat västerut torde ha varit ett hårt slag mot kungen. Anledningen till Paul Knutssons färd var därför ”solely to see that Christianity [did] not perish in Greenland”. Detta narrativ är

¹²⁰ Holand 1959, pag 15, 34–35. Citat pag 34.

¹²¹ Landsverk 1961, s 10, 13–15.

¹²² Nilsestuen 1994, s 26.

¹²³ Nilsestuen 1994, s 148, 163, 177.

¹²⁴ Hanson 2002a, s 29, 200; Hanson 2002b, appendix H, s 6; Nielsen & Wolter 2006, s 188–189, 226.

¹²⁵ Klein 1980, s 51–52.

återkommande i alla Holands publikationer.¹²⁶ 1956 introducerade Holand en ny karaktär i den engelske munken och vetenskapsmannen Nikolas av Lynn, som hävdas ha varit med på expeditionen och tillfört värdefull navigeringskunskap.¹²⁷

Flertalet av de senare aktörer som tolkat stenen som autentisk har också framhållit den kristna dimensionen, där vissa omtalat expeditionen som ett korståg. En av dessa var William Thalbitzer, professor i inuitstudier som på uppdrag av Smithsonian skrev en rapport om stenen 1951.¹²⁸ En annan var Holand vars sista bok till och med betitlades *A Pre-Columbian Crusade to America*.¹²⁹ Under 2000-talet har en mildare variant av narrativet konstruerats som inte brukar begreppet korståg. På grund av nödvändigheten att förklara Kensingtonstenens inskription, ”Ave Maria”, har emellertid den kristna dimensionen levt kvar i forskningen som stödjer stenens autenticitet.¹³⁰

Amatör- mot akademikerdimensionen

Amatör- mot akademikerdimensionen grundas i en motsättning mellan en folklig vetenskapssyn och ”etablissemangen”. Dess rötter kan spåras till sekelskiftet 1900, då flera akademiker avfärdade stenen som en förfälskning.¹³¹ Det var dock efter Smithsonian utställning som denna debatt intensifierades.

Flera akademiker från sent 1940-tal bidrog med uttalanden som kraftigt spädde på polemiken mellan akademiker och ”amatörer”. 1949 ansåg Sven B.F. Jansson att autenticitetsfrågan främst borde studeras av forskare, helst professorer, i nordiska språk vid nordiska universitet, och inte av amerikanska amatörer.¹³² Några år senare framhöll runologen Erik Moltke att stenen hade förklarats vara en förfälskning av ”all the leading runologists of Scandinavia (and Germany)”. Dessa var ”the men whose opinion in this matter really mean something”.¹³³ Erik Wahlgren menade att ”[n]o scholar of eminence in the field of Scandinavian philology has called the Kensington inscription genuine.”¹³⁴

De två personer som fick motta hårdast kritik var Olof Ohman, den förmodade förfälskaren, och Hjalmar Holand, mot vars forskning bland annat Wahlgren och Theodore Blegen riktade

¹²⁶ Holand 1932, s 60–75, citat s 75; Holand 1940, s 88, 90; Holand 1946, s 12–13; 1956, s 157–158; Holand 1959, pag 22; Holand 1962, s 24.

¹²⁷ Holand 1956, s 286–287. Se vidare Holand 1959, pag 23; Holand 1962, 103–119.

¹²⁸ Thalbitzer 1951, s 15; Landsverk 1961, s 15–16; R. Hall 1982, s 59; R. Hall 1994, s 47; Nilsestuen 1994, s 2, 9; Reiersgord 2001, s 22–23, 118. 1954 publicerade Smithsonian ännu en rapport som diskuterade Kensingtonstenen men inte inplacerade den i ett historiskt narrativ, se Brøndsted 1954.

¹²⁹ Holand 1962. Se vidare Nilsestuen 1994, s 176, 189.

¹³⁰ Nielsen & Wolter 2006, s 75, 117–132. Ytterligare en aspekt av den kristna dimensionen faller in i ”skandinaviska immigranter och nybyggare” och handlar om Ohman som kristen, se Holand 1959, pag 34; Nilsestuen 1994, s 163.

¹³¹ För en översikt, se Nielsen & Wolter 2006, s 133–136, 138–143

¹³² Jansson 1949, s 403.

¹³³ Moltke 1953, s 3–4.

¹³⁴ Wahlgren, 1958, s 24.

mycket hård kritik.¹³⁵ I ett försök att vikta debatten använde sig dessa forskare av sitt kapital i rollen som akademiker. 1977 fastslog dialektprofessorn Folke Hedblom att diskussionen var avslutad; stenen var en förfalskning och ”allvarlig forskning” behövde inte längre slösa tid på den.¹³⁶ Tvärtemot Hedbloms intention hade ställningstagandet snarast motsatt effekt.¹³⁷

Polemiken mellan akademiker och amatörer var spridd fram till 1990-talet,¹³⁸ då ett närmande mellan blocken anades. Under 1990- och 2000-talet har detta synts i förespråkarnas framhävande av sig själva som vetenskapliga.¹³⁹ Samtidigt som polemiken mot samtida akademiker avtagit har striden gentemot äldre akademiker, som exempelvis Sven B.F. Jansson, levt kvar.¹⁴⁰

Tankefigurena

Trots att jag särskiljt de olika narrativen är det tydligt att flera av dem har gemensamma kontaktytor. Genom att förenas kan de få ökad slagkraft. Ovanstående narrativ, vilka kategoriserats inom de fyra dimensionerna, kan destilleras ner till lika många tankefigurer, valda för att ligga på en abstraktionsgrad under de teoretiska infallsvinklarna men över den studerade empirin. Dessa ska fungera som teoretiska verktyg med vilket utställningarnas historiebbruk kan åskådliggöras. Dimensionerna är således:

- den amerikanska dimensionen
- den skandinaviska dimensionen
- den kristna dimensionen
- amatör- mot akademikerdimensionen

Här är det viktigt att poängtera att flera dimensioner kan vara synliga i varje utställning – det är i själva verket en regel att så är fallet. Givetvis har utställningarnas aktörer också haft handlingsfrihet inom sina respektive organisationer. De har aktivt behövt ta ställning till dessa dimensioner, men de har haft möjlighet att röra sig utanför dem, omformulera dem och presentera Kensingtonstenen inom andra kontexter. Hur detta har sett ut i utställningarna av Kensingtonstenen ska undersökas i följande kapitel.

¹³⁵ Wahlgren 1958, s 81–97; Blegen 1968, s 48–58.

¹³⁶ Hedblom 1977, s 134.

¹³⁷ Vilket också påpekats av Zimmerman 2008, s 15–16.

¹³⁸ Landsverk 1961, s 12–15; Holand 1962, kap 6–10, 13; Nilsestuen 1994, s 15, 37–38, 113. Se R. Hall 1994, s 110.

¹³⁹ Hanson 2002a, s 15–17; Beck Keho 2005, s 1, 12, 15; Nielsen & Wolter 2006, xiii; Beck Keho i Nielsen & Wolter 2006, xi. Detta skedde i och med geologin frammarsch på Kensingtonstenens forskningsfält, se Wolter 2000; Hanson 2002a, kap 6; Wolter 2003. Jmf Zimmerman 2008, s 12.

¹⁴⁰ Hanson 2002a, 60.

V. UTSTÄLLNINGARNA

Mellan åren 1928–1948 var Kensingtonstenen, med undantag för två kortare utlån (se bilaga C), utställd på handelskammaren i Alexandria, Minnesota. Fyndet fastslogs vara ”one of the great historical monuments of this country”.¹⁴¹ Under perioden stegrades sakta intresset för Kensingtonstenen, och i slutet av 1940-talet inleddes det som av senare författare beskrivits som dess höjdpunkt – utställningen i Washington D.C.¹⁴²

Mot större arenor

I februari 1948 fördes Kensingtonstenen från Alexandria, Minnesota, till Washington D.C för att ställas ut på prominenta Smithsonian Institution. Bakom kulisserna pågick en dragkamp om stenens framtid. Minnesota Historical Society, delstatens institution för historia och kultur, arbetade nämligen ihärdigt för att få tillbaka den till Minnesota. I korrespondens med Alexandrias handelskammare uttryckte man sig ångerfullt över att inte ha tillförskaffat sig Kensingtonstenen när den befann sig i delstaten. Frågan var nu om stenen skickats permanent till Washington D.C. eller ej. Svaret från Alexandria var att inget ännu var bestämt rörande stenens framtid. Beskedet vidarebefordrades till Minnesota Historical Society, som meddelade handelskammaren sitt intresse av att köpa Kensingtonstenen.¹⁴³

Problemet var emellertid vem man i så fall kunde köpa Kensingtonstenen av. Hur hade Hjalmar Holand tillskaffat sig stenen från Olof Ohman? Hade Holand haft rätt att sälja den till Alexandria handelskammare? Vem av Holand, Ohmans familj eller handelskammaren ägde egentligen Kensingtonstenen? Osäkerheten i frågan utlöste en tvist som bildade bakgrund till utställningarna på Smithsonian Institution och Minnesota Territorial Centennial 1949.¹⁴⁴

Kensingtonstenen hade mellan 1898–1948 sakta rört sig mot allt större arenor. Det tidigare så illa ansedda falsariet var nu föremål för en dragkamp mellan delstatens och nationens största historievetenskapliga aktörer om att få placera stenen i sina utställningslokaler.¹⁴⁵ Det var inte

¹⁴¹ Ex *The Kensington Runestone 1362 - - 1938*, [Runestone – Publications], Douglas County Historical Society (DCHS).

¹⁴² Nielsen & Wolter 2006, s 435–449.

¹⁴³ Brevväxling mellan C.C. Qualey & R.S. Thornton 11.2.1948, 24.2.1948, 25.2.1949 & 12.3.1948, samtliga i [Th], Minnesota Historical Society Correspondence (MHSC), 1948, OE-VC, Box 120, 147.C.15.7B, MHS Institutional Archives (MHSIA), Minnesota Historical Society (MNHS); ”Minutes of the Meeting of the Executive Committee”, 10.3.1948, [MHS President], MHSC, 1948, MI-OD, Box 119, 147.C.15.6F, MHSIA, MNHS.

¹⁴⁴ Se ex ”Holand Testimony On Runestone Relic Obtained By Court”, *Park Region Echo*, 9.10.1951 & ”Runestone Controversy Headed for Court Trial”, *Park Region Echo*, 11.10.1951, i [Runestone Articles – History and Information], DCHS. Även Smithsonian gjorde egna efterforskningar, se ”Ownership of Kensington Stone”, 22.9.1950, [Kensington Rune Stone, 1949-1954], 190432, Box 602, Record unit 192, United States National Museum (USNM), Smithsonian Institution Archives (SIA).

¹⁴⁵ T.o.m. Theodore Blegen ansåg att MNHS borde försöka köpa stenen, se brev f T.C. Blegen t B. Richards 10.2.1948, [MHS President], MHSC, 1948, MI-OD, Box 119, 147.C.15.6F, MHSIA, MNHS.

konstigt att Alexandrias handelskammare såg detta som en framgång.¹⁴⁶ Kensingtonstenen var på väg in i finrummet.

Smithsonian Institution, Washington D.C., 1948–1949

Smithsonian Institution beskrivs bäst som USA:s nationalmuseum.¹⁴⁷ Organisationen finansieras delvis med medel från kongressen, där en del av dessa federala pengar sedan 1850-talet går till vad som fram till 1969 kallades för United States National Museum. Detta museum förvaltade och visade institutionens naturhistoriska och antropologiska samlingar.¹⁴⁸ 1911 stod museets huvudbyggnad klar, den så kallade Natural History Building placerad vid The Mall i Washington D.C.¹⁴⁹ Det var hit Kensingtonstenen fördes i februari 1948, för att stanna i nästan precis ett år.

Smithsonian leddes vid denna tid av Alexander W. Wetmore. Organisationen hade en rakt nedstigande ansvarsfördelning; under Wetmores Office of the Secretary fanns United States National Museum, olika ”Departments” samt, i sin tur under dessa, olika ”Divisions”.¹⁵⁰ De instanser som handhade ärendet Kensingtonstenen var främst United States National Museum, Department of Anthropology samt Division of Archeology. Detta avsnitt baseras på material från samtliga dessa instanser.

För vetenskapen, eller för nationen?

Den 9 december 1947 rapporterade lokaltidningen *Park Region Echo* i Alexandria att Waldo R. Wedel från Smithsonian Institution nyss avslutat ett besök i staden där han inspekterat Kensingtonstenen. Tidningen rapporterade att Smithsonian var ”interested in securing the stone for display at the national museum” men att inget ännu var bestämt.¹⁵¹

Enligt Department of Anthropology’s årsrapport 1948 hade Wedel, vid denna tid Associate Curator of Archeology, på väg från en forskningsresa i Nebraska tagit vägen förbi Alexandria, tillsynes enkom för att studera Kensingtonstenen.¹⁵² Anledningen till denna första kontakt är oklar. Majoriteten av Smithsonians förvärv var generellt ett resultat av olika medarbetares forskningsexpeditioner.¹⁵³ Resan kan således ha genomförts på Wedels eget initiativ – Wedels

¹⁴⁶ Brev f Thornton t Qualey 24.2.1948, [Th], MHSC, 1948, OE-VC, Box 120, 147.C.15.7B, MHSIA, MNHS.

¹⁴⁷ Oehser 1970, s 22.

¹⁴⁸ Oehser 1970, s 73–75, 88, 203. 1969 splittrades U.S. National Museum i två delar som fick namnen National Museum of Natural History och National Museum of History and Technology, där den förstnämnda än idag ligger i Natural History Building, se Oehser 1970, s 90–91.

¹⁴⁹ Oehser 1970, s 92, 191–192.

¹⁵⁰ Oehser 1970, s 82, 84.

¹⁵¹ ”Smithsonian Representative Views Runestone Saturday”, *Park Region Echo* 9.12.1947, [Runestone Articles], DCHS.

¹⁵² ”Detailed Reports on the Collection”, s 30, [1947–1948], Box 121, Annual Reports 1920–1983, Department of Anthropology (DoAnt), USNM, National Anthropological Archives (NAA).

¹⁵³ Oehser 1970, s 89, 116.

privata arkiv på Smithsonian ger emellertid inte någon klarhet i frågan. Den 16 december 1947 kom ännu en rapport i *Park Region Echo*, denna gång citerandes ett brev från Alexander Wetmore till Alexandrias handelskammars ordförande Orville Olson.¹⁵⁴

On the basis of his [Wedels] report, we feel that the Runestone will make an excellent exhibit specimen and is worthy of display among our national collections.

In view of the scientific interest in the specimen with regard to the *early Norse discoveries* and the importance to the *history of exploration* in our country, I would like to invite the Alexandria Chamber of Commerce to present the Kensington Runestone to the U.S. National Museum.

As part of the national collections, we would wish to place it on permanent display, indicating by label the source of the gift.¹⁵⁵

Genom betoningen på upptäckten och ”the Norse explorations” lyfte tidningen fram Wetmores syn på stenen som ett viktigt dokument över Amerikas ursprung.

Ursprungligen skulle Kensingtonsten ha lånats till Smithsonian under sex månader med start den 17 februari 1948. Den 2 april 1948 skrev Wedel ett brev som av tonen att döma var till en bekant i Minneapolis. I brevet påpekade Wedel att Kensingtonstenen rönt mycket stort intresse. Han hoppades därför att stenen skulle få stanna på museet, men medgav att framtiden var oviss.¹⁵⁶ Hur förhandlingen kring avtalet såg ut går inte att utläsa ur källmaterialet men stenen blev till slut kvar på Smithsonian i ytterligare sex månader, till den 25 februari 1949.¹⁵⁷

När stenen vid denna tid skickades till Minnesota Territorial Centennial tolkades det av Smithsonian som något temporärt. Både Wetmore och Ralph Thornton, framträdande figur i Alexandrias handelskammare, var överens om att stenen skulle tillbaka till Smithsonian i mitten av september.¹⁵⁸ Inte minst på grund av ägartvisten blev Kensingtonstenen kvar i Minnesota och har än idag aldrig återvänt till huvudstaden.

En sannolik förklaring till att Smithsonian ville föra Kensingtonstenen permanent till Washington D.C. var att institutionen betraktade den som en nationell angelägenhet. Detta stöds av ett pressmeddelande som Smithsonian utfärdade den 12 mars 1948.

A stone carved with Norse runes, the authenticity of which is now widely accepted by archeologists and which tells the story of a party of Swedish and Norwegian explorers who had penetrated this continent as far as central Minnesota in 1362, has just been received by the Smithsonian Institution [...].

¹⁵⁴ Det synes ha varit Olson som huvudsakligen skötte kontakten med Smithsonian, se brev f Thornton t Qualey 24.2.1948, [Th], MHSC, 1948, OE-VC, Box 120, 147.C.15.7B, MHSIA, MNHS.

¹⁵⁵ ”Runestone May Be Displayed In U.S. National Museum”, *Park Region Echo* 16.12.1947, [Runestone Articles], DCHS. Min kursivering.

¹⁵⁶ Brev f Waldo R. Wedel t John Thuth, 2.4.1948, [Tho], Correspondence: Waldo Rudolph Wedel, Box 17, Waldo Rudolph Wedel & Mildred Mott Wedel Papers, NAA. Brevet var ett svar på ett tidigare brev från Thuth.

¹⁵⁷ Notebook on Special Exhibits 1951-52, pag 4, Box 68, DoAnt, USNM, NAA; ”Detailed Reports on the Collections”, s 34-35, [1947-1948], Box 121, Annual Reports 1920-1983, DoAnt, USNM, NAA.

¹⁵⁸ Brev f Alexander W. Wetmore t Ralph S. Thornton 15.2.1949 & Wetmore t Thornton 15.8.1949, [Kensington Stone], Kensington Stone, Box 27, Subject File 1935-1964, DoArc, DoAnt, USNM, NAA; Brev f Thornton t Wetmore 17.2.1949, [Nolte, Julius, undated, Aug., 1947 – Feb., 1949], Box 8, P336, Minnesota Territorial Centennial St. Paul (MTC), MNHS.

Even if it cannot be indisputably authenticated, the confirming evidence that the stone constitutes a genuine record is so strong that this relic is regarded by Smithsonian archeologists as *one of the most significant historical objects ever found in the New World*.¹⁵⁹

Pressmeddelandet fortsatte med iakttagelser av den debatt som omgärdat Kensingtonstenen rörande dess autenticitet. Trots tidigare tvivel framhölls en mans forskning, som svängt debatten till autenticitetens fördel – ”leading Norse-American historian” Hjalmar Holand. Därefter fortsatte pressmeddelandet med att berätta historien om expeditionens avsikter:

Strongest evidence of all is the fact that a Norwegian expedition actually might have been in North America at about this time [...] sent out to bring back to Christianity the lost colony of Greenland. It was very likely that this party, led by a certain Paul Knutson, had found the west Greenland villages abandoned, had learned from the Eskimos that the inhabitants long since had departed southwestward, and had followed their supposed trail. [...]

The Smithsonian archeologists reserve judgment on the authenticity of the Kensington stone. But, they say, it is difficult to imagine a combination of an advanced runic scholar, an expert geologist and a specialist in history of 14th century Norway combined in one man with a mind so perverted as to perpetrate such a hoax.

They believe that there is a very high probability that the Kensington stone was the despairing message to posterity of *a party of doomed white men and Christians* who had penetrated almost to the center of this continent more than a century before the first voyage of Columbus.¹⁶⁰

Våren 1948 ansåg Smithsonian att Kensingtonstenen var det kanske viktigaste arkeologiska fynd som någonsin gjorts i Amerika, något man huvudsakligen baserade på den forskning som utförts av Hjalmar Holand. Uppenbarligen kände sig Smithsonian så säkra i frågan att man var villig att offentliggöra detta ställningstagande.¹⁶¹

Den skandinaviska kontexten i pressmeddelandets narrativ är starkt nedtonat, där fokus snarare låg på den amerikanska kontinenten och den vita, kristna mannens ursprungshistoria. Smithsonian var dock noggranna med att stoppa in en ansvarsfriskrivning i pressmeddelandet där man sade sig ”reserve judgment” i autenticitetsfrågan. Detta uttalande stämde *inte* överens med institutionens övriga yttranden under samma tid. I samtliga Smithsonians rapporter från räkenskapsåret 1 juli 1947 till 30 juni 1948, oavsett nivå och avdelning, erkändes att stenens autenticitet varit högst omdebatterad, men att ”new data seemingly point to the genuineness of the Stone and its inscription”.¹⁶² I rapporterna från 1949 och de därpå följande åren omnämndes

¹⁵⁹ ”From the Smithsonian Institution. For Release Friday morning, March 12, 1948”, [Kensington Stone], Box 27, Subject File 1935-1964, Kensington Stone, DoArc, DoAnt, USNM, NAA. Min kursivering.

¹⁶⁰ ”From the Smithsonian Institution. For Release Friday morning, March 12, 1948”, [Kensington Stone], Box 27, Subject File 1935-1964, Kensington Stone, DoArc, DoAnt, USNM, NAA. Min kursivering.

¹⁶¹ Oehser 1970, s 170. Meddelandet verkar också ha nått pressen, se ”Runestone Being Returned For Centennial Celebration”, *Park Region Echo* 22.2.1949, [utanför mapp], Runestone Museum (RSM).

¹⁶² Samma formulering är återkommande, se: ”Department of Anthropology, Annual Report, 1947-48”, s 14, [Folder 22], Curator’s Annual Reports 1881-1964, Box 79, Series 3, Record Unit 158, USNM, SIA; ”Detailed Reports on the Collections”, s 34-35, [1947-1948], Box 121, Annual Reports 1920-1983, DoAnt, USNM, NAA; *Report on the Progress and Condition of the United States National museum for the Year Ended June 30, 1948*, s 9.

inte Kensingtonstenen alls. I korrespondens under utställningens slutskede, och speciellt efter det att originalet ersatts av en kopia, förmedlades dock en annan version.

Långt in på 1950-talet mottog institutionen brev med frågor om Kensingtonstenen. I ett brev från januari 1949 menade Wetmore att Smithsonianians intresse i stenen låg i ”the definite differences of opinion that exist relative to its authenticity”. Därför vore det bra om Kensingtonstenen fördes permanent till Smithsonian ”where it would be available for study by competent scholars, and where there could be no question as to its safe preservation for the future”. Wetmore fortsatte brevet med att upprepa vad som sagts i det tidigare pressmeddelandet:

The Institution has not issued any formal statement or belief as to the authenticity of the Kensington Stone. [...] though our staff members as individuals have their own personal opinions.¹⁶³

Motiveringen var således att Smithsonian valt att ställa ut Kensingtonstenen dels för att bättre kunna skydda den, men framför allt för att göra den tillgänglig för forskare på en internationell arena. I endast ett brev från utställningsperioden hänvisades till hållningen att Smithsonian inte officiellt tagit ställning i autenticitetsfrågan.¹⁶⁴ Efter utställningens slut var det emellertid denna förklaring som helt dominerade, såväl inom organisationen¹⁶⁵ som gentemot allmänheten.¹⁶⁶ Vidare stämmer det att ingen officiell rapport publicerades av Smithsonian innan 1951. Å andra sidan var pressmeddelandet från mars 1948 publikt till sin karaktär, vilket onekligen gör innebörden i Wetmores brev något förvirrande. Den sista raden i det ovanstående brevet är dock högst relevant; Smithsonianians medarbetare hade sina personliga åsikter i frågan, något som kan ha färgat korrespondensen med allmänheten.

Av de brev som finns bevarade på Smithsonian angående Kensingtonstenen är det anmärkningsvärt få som är daterade under utställningen av originalet. Majoriteten av breven är istället från 1950–1954, då en kopia stod utställd i originalets monter.¹⁶⁷ Den person som 1948–1949 besvarade flest brev var Matthew W. Stirling, curator och chef för forskningsavdelningen Bureau of American Ethnology.¹⁶⁸ Efter utställningens slut övertogs denna roll nästan helt av Frank M. Setzler, Head Curator på Department of Anthropology. I en brevväxling med

¹⁶³ Brev f Wetmore t J.A. Holvik, 28.1.1949, [Kensington Stone], Box 27, Subject File 1935-1964, Kensington Stone, DoArc, DoAnt, NAA.

¹⁶⁴ Brev f J.E. Graf t C. Stewart Peterson, 22.3.1948, [Kensington Stone], Box 27, Subject File 1935-1964, Kensington Stone, DoArc, DoAnt, USNM, NAA.

¹⁶⁵ Se ex Notebook on Special Exhibits 1951-52, pag 1, Box 68, DoAnt, USNM, NAA; ”The Kensington Stone”, pag 1, ”Detailed Reports on the Collections. Department of Anthropology”, [Department of Anthropology 1951-52], Folder 11, box 84, Curators’ Annual Reports, 1881-1964, USNM, SIA.

¹⁶⁶ Se ex brev f Frank M. Setzler t Beverly Canavera, 22.11.1950, [Kensington Rune Stone, 1949-1954], 190432, Box 602, Record unit 192, USNM, SIA, samt fler brev i samma arkiv.

¹⁶⁷ Se ex brev f Frank H.H. Roberts Jr. t Fred Sheese, 4.5.1949, [Kensington Rune Stone, 1949-1954], 190432, Box 602, Record unit 192, USNM, SIA.

¹⁶⁸ Oehser 1970, s 114–116.

Theodore Blegen uttryckte Setzler sitt stöd för Holands forskning.¹⁶⁹ En stor del av Smithsonians korrespondens var svar på allmänhetens förfrågningar om mer information om Kensingtonstenen. Fram till våren 1951, då William Thalbitzers rapport om stenen publicerades, hänvisade Stirling, Setzler och övriga medarbetare enbart till ett verk för vidare information: Hjalmar Holands *Westward from Vinland* från 1940.¹⁷⁰

Såväl under som strax efter utställningen av den faktiska Kensingtonstenen var det framför allt en aktörs historiekultur som marknadsfördes. Skulle Stirling och Setzler inte tolkat Holands narrativ som en trolig sanning är det tveksamt om de så frekvent skulle hänvisat till honom i kontakten med allmänheten.

Amerikas ursprung i nationens hjärta

När Kensingtonstenen anlände till Smithsonian ställdes den i foajén till United States National Museum of Natural History.¹⁷¹ Museet är i likhet med många andra officiella byggnader i Washington D.C. närmast enormt till sin storlek, utförd i klassicistisk stil av vit granit. Här presenterades för första gången Kensingtonstenen i en kontext av vad Carol Duncan talat om som det ritualiserade museet, där museets antikiserande stil och vördnadsfullt encyklopediska framtoningen sannolikt inverkade på besökarens attityd inför och perception av det betraktade.¹⁷²

Platsen där Kensingtonstenen placerades i museet var högst central. Museet har två entréer, en från norr och en från söder. Oavsett vilken ingång besökaren väljer måste denne i princip passera förbi foajén, vilken förbinder den norra entrén med resten av museet. I United States National Museums rapport från 1948 nämndes att foajén vanligtvis användes för temporära utställningar.¹⁷³ Under 1950-talet genomgick Smithsonian en moderniseringsprocess där ombyggnaden av Natural History Building var en viktig del.¹⁷⁴ I en rapport som 1959 skrevs angående renoveringen av foajén lyftes detta rum fram som en av de viktigaste på hela museet, tillika ”the only temporary exhibition gallery [...] in the museum”.¹⁷⁵ I båda dessa skrifter kan man utläsa att utställningarna oftast varade i ungefär en månad. Det faktum att Kensingtonstenen

¹⁶⁹ Brev f Setzler t Blegen 2.3.1949, [1949 A-Q], Box 7., General Correspondence, Frank Maryl Setzler Papers, NAA.

¹⁷⁰ Se ex brev f Stirling t A. Philo Howard, 17.9.1948 & Setzler t The Haskin Service, 29.7.1949, [Kensington Rune Stone, 1949-1954], 190432, Box 602, Record unit 192, USNM, SIA, samt fler brev i samma arkiv. Med början i februari 1951 började Setzler göra hänvisningar utan att nämna Holand, se ex Setzler t Donald R. Keller, 19.2.1951, [Kensington Rune Stone, 1949-1954], 190432, Box 602, Record unit 192, USNM, SIA.

¹⁷¹ ”From the Smithsonian Institution. For Release Friday morning, March 12, 1948”, [Kensington Stone], Box 27, Subject File 1935-1964, Kensington Stone, DoArc, DoAnt, USNM, NAA.

¹⁷² Duncan 1995, kap 1.

¹⁷³ *Report on the Progress and Condition of the United States National Museum for the Year Ended June 30, 1947*, 1947, s 5-6.

¹⁷⁴ Se ex *The United States National Museum. Annual Report for the Year Ended June 30, 1953*, s 1; *The United States National Museum. Annual Report for the Year Ended June 30, 1959*, s 13-14.

¹⁷⁵ ”Report of the ad hoc Committee on Renovation of the Foyer”, s 1, 5, [Foyer Renovation], Subject Files, *circa* 1945-1987 and related records, 1920-1930, Box 75, Office of Director, Record unit 334, USNM, SIA.

torde ha varit placerad där i ett år – något annat har inte framgått i materialet – är därmed ytterligare belägg för den betydelse Kensingtonstenen åtnjöt på Smithsonian.

Den enda beskrivning som jag hittat av stenen i utställningsrummet återfinns i en artikel i Alexandriatidningen *Park Region Echo* i februari 1949. Här återgavs en reseberättelse från en ortsbo som varit i Washington D.C. och beskådat bygdens klenod; ”The stone, [Lewis] Baker reported, is located in one of the two main entryways and is announced at the door by a large sign bearing the words: ‘Special attraction – Kensington Runestone’.”¹⁷⁶ Eftersom jag inte funnit denna information någon annanstans har det givetvis ett begränsat källvärde. Oavsett om Lewis Baker mindes skylttexten korrekt signalerar hans berättelse den framträdande plats som Smithsonian, i en besökares ögon, gav Kensingtonstenen i utställningsrummet.

Kensingtonstenens iscensättning i utställningsrummet framgår av en bild, den enda jag hittat, publicerad sommaren 1948 i en artikel i *Saturday Evening Post* (se uppsatsens framsida). Bildens fokus ligger på Kensingtonstenens monter. Framför stenen, på monterns botten, skymtar två inramade dokument. Vad som finns i dessa ramar är omöjligt att se, även om den vänstra ramen skulle kunna ha innehållit en bild.¹⁷⁷ I Smithsonian’s samlingar finns emellertid en utställningstext bevarad, troligtvis den som legat längst till höger på monterns golv. Förutom att den erbjuder en transkription av texten, vilken i princip överensstämmer med Holands¹⁷⁸, berättar den om stenens upptäckt och uttolkning.

The Kensington Rune Stone was unearthed on November 8, 1898, by Olof Ohman, while clearing timber from a knoll on his farm, about 3 miles northeast of Kensington, Douglas County, Minnesota.

The inscription on the face and edge is in 14th Century Runic characters. It records the presence of an expedition of Swedes and Norwegians, and the massacre of ten members of the party, in what is now west central Minnesota, in the year 1362.¹⁷⁹

Ingenstans i denna utställningstext uttrycktes någon osäkerhet kring stenens autenticitet. Tvärtom fastslogs att inskriptionen *är* skriven med 1300-talsrunor och berättar en historia från samma tid. Någon gång efter det att Kensingtonstenen skickats tillbaka till Minnesota 1949 och en kopia placerats i originalets monter byttes denna utställningstext ut. De nya texten lydde:

The Kensington Rune Stone was *reportedly* unearthed late in 1898, by Olof Ohman [...]. The inscription of the face and edge is in runic characters. It *purports* to record the presence of an expedition of Swedes and Norwegians [...] in the year 1362. [...] Scandinavian experts in

¹⁷⁶ ”Runestone Given Spotlight At Museum, Baker Reports”, *Park Region Echo*, 15/2 1949, [Runestone Articles – History and Information], DCHS.

¹⁷⁷ ”The Riddle of the Kensington Stone”, *Saturday Evening Post* 21.8.1948, [Tanquist, E.J.], RSM.

¹⁷⁸ Transkriptionen avviker på två ställen från Holands, men skillnaderna är marginella. Medan Holand skriver om ”exploration-journey from Vinland through [...] the west” och ”we were [...] and fished one day”, lyder inskriptionen ”exploration-journey from/ Vinland westward” och ”we were out fishing one day”. Jmf Holand 1932, s 6; Holand 1940, s 101.

¹⁷⁹ Exhibit label, ”The Kensington Rune Stone”, Cat. No. 391135, NAA.

runology generally maintain that the inscription is *spurious* – a hoax perpetrated at the end of the 1800s.¹⁸⁰

I den nya texten pekade Smithsonian på att stenen endast *utgav sig* för att berätta en historia om en 1300-tals expedition, samt att experter i runologi generellt betraktat den som en 1800-talsförfälskning. Sannolikt pekar texterna på Smithsonian's balansering mellan att vara en vetenskaplig institution och ett museum för nationen, där originalets iscensättning angränsade mer till museets senare funktion. Det narrativ som i de få raderna om originalet nådde besökaren handlade främst om Amerikas upptäckt. Tillskillnad från i den producerande fasen iscensattes inte den kristna dimensionen. Gentemot besökarna dominerade den amerikanska dimensionen.

Sammanfattningsvis kan Smithsonian Institutions syfte med utställningen beskrivas som vetenskapligt och nationellt identitetsskapande. Intresset för Kensingtonstenen grundades i att flera av institutionens medarbetare ansåg att stenen sannolikt var autentisk och därmed en mycket betydelsefull nationell angelägenhet. Detta baserades nästan helt på Hjalmar Holands forskning, som förespråkades i den producerande fasen. Här syntes den amerikanska men även den kristna dimensionen, medan den skandinaviska var något nedtonad. Den historiekultur som aktiverades i den narrativa fasen var snävare med fokus på den amerikanska ursprungshistorien. För flaneln fungerade emellertid namngivandet av Sverige, Norge och Olof Ohman som den skandinaviska dimensionens ventil. Utställningens poetik var dock den amerikanska dimensionen. Genom utställningens kontext – i nationens federala och museala hjärta – och genom den knapphändiga utställningstexten inlemmades Kensingtonstenen i berättelsen om Amerikas ursprung.

Utställningarna 1949 var bakgrunden till, och incitamentet för, publikationerna av akademikerna Sven B.F. Jansson, Erik Moltke och Erik Wahlgren som 1949–1958 bidrog till att återigen vända opinionen kring stenen. Den rättstvist som inleddes i början av 1950-talet kring stenens ägarskap förhindrade säkerligen handelskammaren i Alexandria från att slå mynt av medgången. I mitten av 1950-talet, troligtvis åren 1951–1955, var stenen inte ens utställd utan magasinerad i handelskammarens källare.¹⁸¹ När världsutställningen i New York slog upp portarna på 1960-talet hade diskussionen kring Kensingtonstenen således ändrats radikalt.

New York World's Fair, 1965

När New York World's Fair öppnade i april 1964, för sin första säsong av två, förväntade arrangörerna att den skulle bli en av de största händelser världen skådat. Besökssiffrorna

¹⁸⁰ Exhibit label, "The Kensington Rune Stone (Replica)", Cat. No. 391135, NAA. Min kursivering.

¹⁸¹ "Holand Testimony On Runestone Relic Obtained By Court", *Park Region Echo* 9.10.1951, [Runestone Articles – History and Information], DCHS; "This interview with Gordon Duenow concerning The beginning of the Runestone Museum", 24.7.1980 & "The History of the Museum", 6.8.1980, [History of Museum Meyer/Duenow/Engstrom], RSM; Wahlgren 1958, viii.

förutspåddes landa på mellan 70 och 100 miljoner.¹⁸² Trots att målet aldrig nåddes tog sig 52 miljoner människor till parken i Flushing Meadows. Världsutställningen präglades av teknisk optimism under rymdkapplöpningens tidsålder. Den avskärmade sig effektivt från samtida politiska händelser som Vietnamkriget och medborgarskapsrörelsens framgångar, samt populärkulturella företeelser. Dess övergripande tema var snarare konservativ, kitschig kommersialism.¹⁸³ Världsutställningen ägde rum samtidigt som populariseringen av Vikingen som symbol i USA.¹⁸⁴ Kommersialism och vikingaestetik kom att mötas i utställningen av Kensingtonstenen.

1963 bestämde sig Minnesota för att delta med en egen paviljong under världsutställningen.¹⁸⁵ Paviljongen placerades bland andra delstatliga och statliga medverkande, med Vatikanstaten som närmaste granne. Administrationen sköttes av det delstatliga Economic Development Department. Det operativa ansvaret vilade på non-profit företaget North Star World's Fair Corporation, lett av James Kaufman. I juni 1964 övertogs driften av Structural Plastics Corporation och dess ordförande James Stuebner.¹⁸⁶

Kensingtonstenen var inte med under världsutställningens första år, utan tillkom i och med paviljongens omstrukturering 1965. Världsutställningens första år gick ekonomiskt sämre än väntat,¹⁸⁷ vilket även påverkade Minnesota. Redan den 1 juli 1965 var man därför tvungen att stänga paviljongen, fyra månader för tidigt.¹⁸⁸ Från april till juni 1965 var emellertid Kensingtonstenen huvudattraktion i Minnesotas paviljong.

Från förlustaffär till vikingahistoria

De delstater som deltog i världsutställningen hade teman som kretsade kring näringsliv, turism eller historia.¹⁸⁹ 1964 tillhörde Minnesota den förstnämnda kategorin. Det ledord som kom att forma paviljongen inför världsutställningens öppnande i april 1964 var ”Minnesota Brainpower Builds Profits”.¹⁹⁰ Paviljongen – en futuristiskt inspirerad ”polyhedron” uppbyggd av flera sexsidiga strukturer i ett bikupemönster – utarbetades i samarbete med Minnesotas näringsliv.

¹⁸² Samuel 2007, s 9–13, 199.

¹⁸³ Dickstein 1989, s 26–28, 34–38; Reaven 1989; Samuel 2007, xiv–xvi, xx, s 20–21, 26–28, 93–112, 199.

¹⁸⁴ Jmf Gradén 2003, s 18, 65–67.

¹⁸⁵ Se ex ”Chronological Report for the State of Minnesota”, [Summary of Minnesota's Participation], ”Records relating to Minnesota's participation in the NY World's Fair, 1961-1967” (NYWF), Box 107.J.9.10.F, Economic Development Dept. Records (EDDR), MNHS.

¹⁸⁶ Brev f James Stuebner t Karl Rolvaag, 17.12.1964, [Minns.' Participation in World's Fair, 1964], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

¹⁸⁷ Samuel 2007, s 58.

¹⁸⁸ Se ex brev f Stuebner t ”Exhibitors”, 1.7.1965, [Minnesota Exhibit at N.Y. World's Fair Closing of Exhibit], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

¹⁸⁹ Samuel 2007, s 128–132.

¹⁹⁰ Se ex ”Brochure of Projected Minnesota Pavilion for New York World's Fair 1964–1965”, NYWF, Box 127.F.10.9B, EDDR, MNHS

När utställningen öppnade bestod den därför främst av företagsmontrar.¹⁹¹ Redan under sommaren 1964 uppdagades flera problem med Minnesotas satsning.

När den första säsongen summerades framhöll James Kaufman att besökssiffrorna hade varit sämre än väntat och att ekonomin var mycket dålig. Om inte inkomsterna ökade hotade konkurs.¹⁹² I juni 1964 riktade flera Minnesotatidningar hård kritik mot paviljongen.¹⁹³ Förstasidan av *Minneapolis Morning Tribune* hade 4 juni 1964 rubriken ”Fair Pavilion Embarrasses Minnesotans”. Utställningen beskrevs som ”Inadequate, inappropriate, chaotic, cheap, filthy and [...] embarrassing”.¹⁹⁴ Även inom North Star World’s Fair Corporation cirkulerade kritik.¹⁹⁵ I mångas ögon uppfattades säkerligen Minnesotas paviljong som tämligen tråkig. Skulle paviljongen överleva så behövdes det inför 1965-års säsong en genomgående förändring. Det var här Kensingtonstenen kom in i bilden

Såväl i tidningspressen som på Economic Development Department identifierades den huvudsakliga anledningen till paviljongens motgångar i avsaknaden av ett övergripande tema.¹⁹⁶ Under sommaren 1964 diskuterades Kensingtonstenen för första gången som del i en eventuell historisk tematik under nästkommande säsong,¹⁹⁷ samt som en möjlig attraktion i sig.¹⁹⁸ Det blev det senare alternativet som vidareutvecklades, med stöd från Minnesotas guvernör Karl Rolvaag.¹⁹⁹

Under hösten 1964 gav North Star marknadsföringskonsulten Stuart Widdess från Minnesota i uppdrag att genomföra en inspektion av paviljongen. Widdess åkte till New York i september,²⁰⁰ och i mitten av oktober 1964 togs hans rapport upp för diskussion. Enligt Kaufman var Widdess huvudsakliga förslag på förbättring ”[t]o create a central theme (inside and outside) embracing

¹⁹¹ Brev f World’s Fair Exploratory Committee, genom Robert W. Fischer t guvernör Elmer L. Andersen, 29.1.1963, [New York World’s Fair Participation Exploratory Committee], NYWF, Box 127.F.10.9B, EDDR, MNHS.

¹⁹² ”Special Report, September, 1964”, f Kaufman t Board of Directors, North Star World’s Fair Corporation, 16.10.1964, [World’s Fair Committee File, 1962-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

¹⁹³ Se ex ”Exhibit Flops, Promoters Admit”, *St. Paul Dispatch*, 4.6.1964 & ”Cash, Fresh Ideas Called Cure for Fair Flop”, *St. Paul Pioneer Press*, 5.6.1964, [New York World’s Fair Clippings], NYWF, Box 127.F.10.9B, EDDR, MNHS.

¹⁹⁴ ”Fair Pavilion Embarrasses Minnesotans”, *Minneapolis Morning Tribune*, 4.6.1964, [New York World’s Fair Clippings], NYWF, Box 127.F.10.9B, EDDR, MNHS.

¹⁹⁵ ”Environmental conditions of the Minnesota Exhibit”, f Minnesota Concessions t North Star World’s Fair Corporation, 29.6.1964, [World’s Fair Committee File, 1962-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F., EDDR, MNHS.

¹⁹⁶ ”Restaurant Kees State at N.Y. Fair”, *Minneapolis Tribune*, 1.30.1964, [New York World’s Fair Clippings], NYWF, Box 127.F.10.9B., EDDR, MNHS; Brev f Jack Kerr t Clayton G. Rein, 10.6.1964, [Summary of Minnesota’s Participation], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

¹⁹⁷ I en schematisk skiss över ”Concept for state imagery” finns ”Runestone” inskrivet under det historiska temat i paviljongens entréutrymme, ”Minnesota World’s Fair Program for State Imagery”, f Kaufman till Board Members, North Star World’s Fair State Imagery Committee, 14.7.1964, [Minn.’s Participation in World’s Fair, 1965-1966], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

¹⁹⁸ Se ex ”Minutes of the regular meeting of the Executive Committee of the North Star World’s Fair Corporation”, 27.7.1964, [World’s Fair Committee File, 1962-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

¹⁹⁹ Brev f Rolvaag t Harvey Hammergren, 18.8.1964, [Minn.’s Participation in World’s Fair, 1964], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS. Brevet återfinns också i [Big Ole] (BO), RSM.

²⁰⁰ ”Minutes of the regular meeting of the Executive Board of the North Star World’s Fair Corporation”, 8.9.1964, [North Star World’s Fair Corp Meeting Minutes, 1963-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS

'Minnesota – Birthplace of a Nation', featuring the 'Viking Kensington Runestone'.²⁰¹ Widdess baserade förslaget på vad han tolkade som Kensingtonstenens innebörd.

*The fact that the Vikings reached North America 130 years before Columbus has terrific publicity shock value. The fact that this may be controversial adds to the publicity significance. [...] I think immediately of a setting with the Runestone as the center interest. [...] [The] exterior exhibit would dramatize the theme 'Minnesota – Birthplace of a Nation' so that it could be seen by the crowds at the Vatican Pavilion; so that they would be intrigued by the Viking Story [...] The fact that the Runestone is controversial is all the good as I see it. Scholars throughout the country would try to get in the act with published interviews pro and con.*²⁰²

Kaufman anslöt sig till Widdess förslag och menade att "[t]he main point would be to question who really discovered America, with the possibility of starting an interesting controversy."²⁰³ Efter invändningar från Runestone Museum, som från hösten 1964 till utställningens stängning var en viktig aktör, ändrades emellertid sloganen från "Birthplace of a Nation" till "Birthplace of America".²⁰⁴ I januari 1965 kunde planerna för den kommande säsongen offentliggöras.

The most exciting improvement will be the addition of the historical Kensington Runestone, carved by Norsemen in 1362 as a record of their journey and left near Alexandria, Minnesota. The Minnesota Pavilion will bring this interesting story of *early American explorers* to millions of next year's fair goers [...].²⁰⁵

Enligt planen skulle denna berättelse stödjas av vikingatida artefakter och ett diorama bestående av mekaniserade vikingafigurer i naturlig storlek som iscensatte ristningen av Kensingtonstenen i Minnesota – "just as it happened in 1362".²⁰⁶ Jag har emellertid inte kunnat belägga huruvida dessa effekter verkligen funnits i paviljongen. Möjligtvis ersattes dioramat med en filmvisning.²⁰⁷

I en broschyr som North Star lät ta fram vintern 1964 nämndes Hjalmar Holand som den person som först översatte Kensingtonstenens inskription. Det narrativ som återberättades handlade om Paul Knutsson och Nikolas av Lynn, vilket införlivades med andra stödande bevis

²⁰¹ "Special Report, September, 1964", f Kaufman t Board of Directors, North Star World's Fair Corporation, 14.10.1964, [World's Fair Committee File, 1962-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS Det går inte att avgöra om idén till temat kom från Widdess. Redan i början av september figurerade det i ett brev f Hammergren t Rolvaag, 4.9.1964, BO, RSM.

²⁰² "Consolidated Management Report, State Image, Minnesota Pavilion", s 2-4, bifogat "Department of Business Development Intra-Departmental Correspondence", 20.10.1964, [Inter-Office Memos, 1964-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS. Min kursivering.

²⁰³ "Special Report, September, 1964", f Kaufman t Board of Directors, North Star World's Fair Corporation, 14.10.1964, [World's Fair Committee File, 1962-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

²⁰⁴ "Summary of Trip to Alexandria, Minnesota", f Kaufman t Board of Directors, North Star World's Fair Corp., 21.10.1964, BO, RSM. Förutom samarbetet med North Star World's Fair Corporation anordnade Alexandrias handelskammare en insamling, se "Runestone Travel Fund Raised", SPD, 25.3.1965, [World's Fair – Runestone], NYWF, Box 127.F.10.9B., EDDR, MNHS.

²⁰⁵ Meddelandet är daterat 1964 men eftersom den hänvisar både till föregående och kommande säsong måste den vara från 1965. Pressmeddelande, North Star World's Fair Corporation, 7.1.1964, [Runestone], NYWF, Box 127.F.10.9B, EDDR, MNHS. Samma meddelande, med samma tryckfel, återfinns även i: BO, RSM.

²⁰⁶ Broschyr bifogat brev f Kaufman t the Exhibitors, 28.12.1964, [Minns.' Participation in World's Fair, 1964], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS; "Facts about the Minnesota Pavilion at the New York World's Fair", 25.1.1965, [Minn.'s Participation in World's Fair, 1965-1966], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

²⁰⁷ Brev f Stuebner t Board of Directors, North Star World's Fair Corporation, 19.5.1965, BO, RSM.

och berättelsen om Mandanindianerna. Detta är enda tillfället i utställningens källmaterial där jag hittat en hänvisning till en forskningsaktör. I broschyren fanns två handmålade bilder på Kensingtonstenen, som sett till proportionerna är dryga två meter hög. Man kunde även läsa att stenen hittades på Olof Ohmans gård 1907.²⁰⁸ Eftersom stenen hittades 1898 och i själva verket är hälften så stor som den återgavs i broschyren, hade organisationen vintern 1964–1965 således begränsad kännedom om Kensingtonstenen och dess forskningsfält.

Medan Smithsonian uttryckligen förhöll sig till forskningen om Kensingtonstenen nämnde aktörerna bakom utställningen på New York World's Fair aldrig denna litteratur. Detta är en aspekt som är värd att understryka. Att forskningen *inte* diskuterades är ett uttryck för att denna utställning av Kensingtonstenen handlade om något helt annat än vetenskap.

Kaufman, Widdess och guvernör Rolvaag tolkade stenen som autentisk, vilket innebar att de stödde sig mot den amerikanska dimensionen. I citatet ovan blir detta tydligt. Samtidigt betraktades kontroversen om autenticiteten som minst lika viktig. Kensingtonstenen och temat ”Birthplace of America” skulle skapa uppmärksamhet och rikta allas ögon mot Minnesota. Mot bakgrund av dess kontext i en världsutställning, samt syftet att provocera, bör utställningen av Kensingtonstenen karakteriseras som *kommersiell*. Varken förr eller senare har stenens iscensättning så starkt bidragit till denna funktion.

”Minnesota – Birthplace of America”

Jämfört med övriga utställningar vill jag hävda att den visuella fasen av utställningen på New York World's Fair inleddes redan innan den faktiska utställningen öppnade. Redan i oktober 1964 diskuterades idén om hur Kensingtonstenen skulle färdas till New York,²⁰⁹ och i ett meddelande från North Star i januari 1965 blev detta offentligt. Kensingtonstenen skulle resa inuti en kopia av ett vikingaskepp, uppställd på en lastbil (se bilaga A).²¹⁰

Enligt *Park Region Echo* skulle stenen färdas ”cozily ensconced in a display case mounted in the bow of the fiberglass Viking ship”.²¹¹ Under den cirka två veckor långa resan till New York planerades stopp i bland annat Minneapolis, St. Paul, Chicago, Washington D.C. och Philadelphia. Vid dessa tillfällen kunde besökare gå in i skeppet och ta en närmare titt på stenen.²¹² Prologen var ytterst välbesökt; medan North Star uppgav besöksiffran 100.000 sades

²⁰⁸ Brev f Kaufman t the Exhibitors, 28.12.1964, [Minns.' Participation in World's Fair, 1964], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS. Broschyren återfinns också i: BO, RSM.

²⁰⁹ ”Summary of Executive Meeting North Star World's Fair Corporation”, 16.10.1964, [North Star World's Fair Corp Meeting Minutes, 1963-1965], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

²¹⁰ ”Minnesota Polyhedron News, 1964–1965 World's Fair”, 8.1.1965, pag 1, BO, RSM.

²¹¹ ”Runestone Leaves Alex For World's Fair Trip”, *Park Region Echo*, 8.4.1965, [Runestone Articles], DCHS.

²¹² ”Ship Arriving, Runestone Set For World's Fair Trip”, *Park Region Echo*, 6.4.1965, BO, RSM.

lastbillschauffören ha uppskattat antalet till 400.000.²¹³ Risken är uppenbar att båda siffrorna uttrycker en önskan mer än ett faktum, men det ger ändå en fingervisning om att intresset verkligen inte var obefintligt.

När den andra säsongen av New York World's Fair invigdes med en parad den 21 april 1965 fanns vikingaskeppet och Kensingtonstenen med som planerat.²¹⁴ Utställningens inledande dagar uppgavs av Kaufman ha varit väldigt lyckade. Under de första två dagarna hade man mellan 15.000 och 17.000 besökare, och på invigningsdagen ärades paviljongen med ett besök av USA:s vicepresident, den minnesotafödde Hubert Humphrey.²¹⁵

Paviljongens exteriör förändrades radikalt i och med det nya temats införande (se bilaga A). Utanför ingången byggdes två ”snack bars” i form av vikingaskepp. I ett brev till North Stars styrelse berättade Stuebner att skeppen hade

two 30 foot masts with blue and white Viking sails, authentic Viking shields along the side and authentic Viking heads. Each ship contains several snack bars featuring pizza, Belgian waffles, Chinese specialties, and the usual snacks of hamburgers, hot dogs, soft drinks, etc.²¹⁶

På de foton som finns bevarade från paviljongens exteriör syns vikingaskeppen tydligt – utsmyckade med drakhuvuden i fören. Det som emellertid syntes allra mest, och säkert också var mest uppseendeväckande, var en nio meter hög viking, placerad mitt emot Vatikanens paviljong. Komplet med blont skägg, vingprydd hjälm och spjut visade hans sköld paviljongens tema ”Minnesota – Birthplace of America”.²¹⁷ Uttryckssättet med stora, kitschiga statyer var sedan 1930-talet välbekant för många i mellanvästern, och kanske i synnerhet Minnesota.²¹⁸

Paviljongens besökare välkomnades med banderollen ”See the Famous Runestone”.²¹⁹ Väl inne i paviljongen upptogs en av de sex polyhedronerna av utställningen av Kensingtonstenen.²²⁰ Utställningsrummets väggar var klädda med långa röda sammetstyger. En vägg täcktes av en karta med expeditionens färdväg från Bergen till Kensington utmarkerad – samma väg som Paul Knutsson förmodades ha färdats.²²¹ Nedanför kartan stod Kensingtonstenen.

²¹³ Brev f North Star World's Fair Corporation t the Minnesota Legislature, 3.5.1965, BO, RSM; Brev f Stuebner t Board of Directors, North Star World's Fair Corporation, 19.5.1965, BO, RSM.

²¹⁴ Se ex brev f Kaufman t State Capitol, St. Paul, 8.4.1965, [Minn.'s Participation in World's Fair, 1965-1966], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

²¹⁵ Brev f Kaufman t State Capitol, St. Paul, 23.4.1965, [Minn.'s Participation in World's Fair, 1965-1966], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS. Se även foto, #138, Archival Box 79, DCHS.

²¹⁶ Brev f Stuebner t Board of Directors, North Star World's Fair Corporation, 19.5.1965, BO, RSM.

²¹⁷ Foton, 21.4.1965, [Minn.'s Participation in World's Fair, 1965-1966], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

²¹⁸ Marling 1984, s 1–5, 40–63.

²¹⁹ Foto, #138, Archival Box 79, DCHS.

²²⁰ Jmf ritningar före (i planeringsstadiet, år 1963) respektive efter det nya temats införande. Bilaga till memorandum North Star World's Fair Corporation 20.11.1963, [Minnesota World's Fair Participation Corresp. & Misc. 1963], NYWF, Box 127.F.10.9B., EDDR, MNHS; Ritning 6.4.1965, Structural Plastics Corporation, BO, RSM.

²²¹ Se även brev f Stuebner t Board of Directors, North Star World's Fair Corporation, 19.5.1965, BO, RSM.

I början av utställningsperioden stod stenen placerad relativt fritt i rummet.²²² I maj 1965 rapporterade *St. Paul Sunday Pioneer Press* om den undermåliga säkerheten kring stenen.²²³ Troligtvis påverkad av rapporten ändrades iscensättningen. Stenen placerades istället på ett upphöjt podium, än mer centrerat i blickfånget, precis som tidigare draperat med tyg. Ett rep hindrade andra än paviljongens guider från att studera stenen på nära håll.²²⁴

För att berätta historien om Kensingtonsten anställde paviljongen ett antal kvinnliga guider, ”without New York accents”, som höll organiserade visningar av paviljongen och Kensingtonstenen. Ett visningsmanus hade författats på förhand.²²⁵ En tidning uppgav att guiden haft ”a booklet, in the form of a comic book” som underlag.²²⁶ I april skrev handelskammaren i Alexandria ett brev till North Star där de listade saker de skickat till organisationen. Här nämndes två skrifter: ”’Mystery of the Runestone’ (Comic book)” samt ”’A Holy Mission to Minnesota 600 Years Ago’”.²²⁷ Den förstnämnda är en skrift i serietidningsformat från 1962 författad av Margareta Leuthner. Den senare är Holands häfte från 1959, en sammanfattning av hans forskning.²²⁸ Båda berättar samma historia – den amerikanska ursprungsberättelsen om Paul Knutsson, med en tydlig kristen dimension – och båda använde likadana, närmast pastischartade serietidningslika vikingabilder i sin layout. Om guiderna använde dessa skrifter i sina visningar överensstämde det väl med paviljongens övriga iscensättning.

Sammanfattningsvis drog Minnesotas paviljong vid New York World’s Fair nytta av att Kensingtonstenens var kontroversiell, vilket antyder en närvarande amatör- mot akademikerdimension. Utställningsaktören hade inga vetenskapliga ansatser – behovet var kommersiellt, och så också utställningens syfte. Det provokativa anslaget grundades i den amerikanska dimensionen och dess identitetspolitiska underton. Kensingtonstenen inplacerades i en världsutställning där symboler som Michelangelos *Pietà* och en kopia av Columbus skepp *Santa Maria*, utställda av Vatikanstaten respektive Spanien, var några av brickorna i kampen om besökare.²²⁹ I utställningsrummet förevisades stenen upphöjd, dramatiserad och utpekad som ett närmast sakralt föremål.²³⁰ Iscensättningen bidrog på så vis till det paviljongen ville förmedla, att Kensingtonstenen var autentisk och betydelsefull. I linje med temat *Birthplace of America*

²²² Foto, #36, #43, #45, Archival Box 79, DCHS.

²²³ *St. Paul Sunday Pioneer Press*, 16.5.1965, BO, RSM.

²²⁴ Foto, #48–49, Archival Box 79, DCHS.

²²⁵ Se ex brev f Stuebner t Board of Directors, North Star World’s Fair Corporation, 19.5.1965, BO, RSM. Se även ”Runestone is Magnet at Fair”, *Minneapolis Star*, 31.5.1965, [Minn.’s Participation in World’s Fair, 1965-1966], NYWF, Box 107.J.9.10.F, EDDR, MNHS.

²²⁶ *St. Paul Sunday Pioneer Press*, 16.5.1965, BO, RSM.

²²⁶ Foto, #36, #43, #45, Archival Box 79, DCHS.

²²⁷ Brev f Alexandria Chamber of Commerce t North Star World’s Fair Corporation, 16.4.1965, BO, RSM.

²²⁸ Leuthner 1962; Holand 1959.

²²⁹ Samuel 2007, 144–148.

²³⁰ Jmf utställningen av Pietà i Harrison 1989, s 148–149.

aktiverades den amerikanska dimensionen. Eftersom narrativet om Paul Knutsson representerades i paviljongens litteratur är det sannolikt att tilltalet åtföljdes av en kristen dimension. För första gången i Kensingtonstenens historiebruk tillfördes vikingasymboler, vilket ska ses som ett rent populistiskt tilltag. Därmed inplacerade sig paviljongen i en för tiden välkänd vikingaestetik som i utställningens internationell kontext öppnade för flanörens identifiering av den skandinaviska dimensionen.

Historiska museet, Stockholm, 2003–2004

Historiska museet är en del av den statliga myndigheten Statens historiska museer.²³¹ I början av 2000-talet genomgick museet en omfattande förändringsprocess under ledning av museichefen Kristian Berg.²³² Nyorienteringen uttrycktes i ett policydokument från augusti 2003 som en strävan att sätta ”människan i centrum” och uppmärksamma olika grupperns skilda tolkningar av historien. Museet skulle vara lyhört för och svara på allmänhetens ”önskemål och krav”.²³³ Ambitionerna återspeglades i det utställningsprogram som antogs hösten 2003.²³⁴ Mot bakgrund av denna förändringsprocess beslutade Historiska museet att ställa ut Kensingtonstenen, mellan den 23 oktober 2003 och 25 januari 2004.

Utställningen på Historiska museet ägde rum bara ett drygt halvår efter USA:s ockupation av Irak. Perioden präglades av en negativ amerikabild i Europa.²³⁵ Man bör dock skilja på olika typer av anti-amerikanism, där den som riktades mot Bushadministrationen och Irakkriget främst kan beskrivas som politisk. Inställningen till amerikansk kultur i efterkrigstidens Sverige har emellertid i stort varit positiv (med visst undantag för kultureliten).²³⁶ I kontrast till krig och politisk anti-amerikanism framträder historien om Kensingtonstenen som ytterst ofarlig, framhävandes goda och avväpnande svensk-amerikanska relationer.

Autenticitet eller kulturarv?

Hösten 2002 kontaktade journalisten Lars Westman på tidningen *Vi* Kristian Berg med idén att ställa ut Kensingtonstenen på Historiska museet.²³⁷ Berg tog fasta på förslaget, och i början av

²³¹ Se ex http://www.shmm.se/shmm_templates/Page_____184.aspx, hämtat 23.2.2010.

²³² Sutorius 2000, s 10.

²³³ http://www.shmm.se/Documents/SHMM_policy_20030813.pdf, hämtat 10.2.2010; Sutorius 2000, s 10, 39.

²³⁴ http://www.shmm.se/Documents/Utställningsprogram_SHM.pdf, hämtat 10.2.2010.

²³⁵ Isernia & Fabbrini 2007.

²³⁶ Alm 2002, s 322–325; Blanck 2006, s 102, 108–109.

²³⁷ Samtal med Lars Westman, 3.3.2010. Se även ”Report of co-operation between The National Museum of Antiquities and The United States of America [...]”, 20.12.2004, pag 1, Kensingtonstenen 2003/04 (K03/04), Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA). Rapporten, skriven långt efter utställningens stängning, anger mötet till tidigt 2003, vilket sett till resterande källmaterial är felaktigt.

februari 2003 meddelades att utställningen var på väg att förverkligas.²³⁸ Förutom *Vi*-tidningen var den amerikanska ambassaden i Sverige Historiska museets samarbetspartner under utställningen. Enligt projektledaren Ola Olsson bidrog ambassaden ekonomiskt till utställningen, med översättning av texter och anordnandet av ett symposium.²³⁹ Framför allt gav de emellertid utställningen en större tyngd och legitimitet.

I slutet av mars 2003 påbörjades utarbetandet av utställningsteman.²⁴⁰ Utställningens projektbeskrivning återspeglade detta arbete. Här motiverades Historiska museets intresse för Kensingtonstenen.

Med sin historia belyser den på många sätt hur vi använder historien 'historiebruket' [sic]. Kensingtonstenen med sitt mycket stora identitetsvärde för de skandinavienättade i Amerika ställer också viktiga frågor om autenticitetsbegreppet. Debatten om stenen ställer också viktiga frågor om gapet mellan ett akademiskt forskning [sic] och en invandrargrups behov av historiska rötter.²⁴¹

Motiveringen anspelade på den skandinaviska dimensionen samt amatör- mot akademikerdimensionen. Projektbeskrivningen specificerade också vilken målgrupp utställningen riktade sig till: läsare av *Vi*-tidningen, svenskar med släktingar i USA, skolor, amerikaner i Sverige, turister, etnologi-, historie-, språk- och pedagogikstuderande. Kensingtonstenens syntes vara betydelsefull för fler än "de skandinaviskättade i Amerika". I juni träffades en arbetsgrupp bestående av bland annat Ola Olsson, Lars Westman och Henrik Williams, professor i nordiska språk. Nu utkristalliserade sig den tematik som senare användes i den färdiga utställningen: "*Autenticitet och identitet*" och "*Gåtan Kensingtonstenen*".²⁴²

Arbetet med utställningen om Kensingtonstenen fortgick emellertid inte smärtfritt. I mitten av oktober, precis innan utställningens öppnande, uppstod en konflikt mellan Henrik Williams och Kristian Berg. Konflikten resulterade i att Williams drog sig ur det fortsatta arbetet med utställningen.²⁴³ Enligt min mening sätter meningsskiljaktigheten mellan Berg och Williams fingret på Historiska museets intention gällande utställningen av Kensingtonstenen.

Inför utställningen lät Historiska museet göra ett specialnummer av sin tidskrift *Historiska nyheter*. Inledningstexten "Är Kensingtonstenen kulturarv?" skrevs av Kristian Berg och diskuterade vem som "egentligen bestämmer vad som är kulturarv". Berg hävdade att det tidigare

²³⁸ Brev f Göran Gynne t Kristian Berg, 12.12.2002 & Berg t Gynne 27.3.2003, K03/04, ATA; "Nyhetsbrev för personal vid Statens Historisk Museum, Kungliga Myntkabinetet", 2003, Nr. 22, V. 06–07, [Nyhetsbrev för SHM och KMK 2003], Nyhetsbrev, B1:1, Statens Historiska Museer (SHMM), ATA.

²³⁹ "Report of co-operation between The National Museum of Antiquities and The United States of America [...]", 20.12.2004, pag 2, K03/04, ATA.

²⁴⁰ "Föremålslista Kensingtonstenen", 030331, K03/04, ATA.

²⁴¹ "Projektbeskrivning 'Kensingtonstenen'", odaterad, K03/04, ATA. Dokumentet är odaterat men skrevs troligtvis under våren 2003, eller som senast innan juni 2003 (se nedan).

²⁴² "Arbetsgruppsmöte Kensingtonstenen måndagen den 16:e juni 2003" & "Utställningstexter i utställningen om Kensingtonstenen, 030623", K03/04, ATA.

²⁴³ Mail f Henrik Williams t Kristian Berg 14.10.2003, K03/04, ATA.

funnits ett ”elitistiskt kulturarv”, vars innehåll var ”det som experterna bestämde att det skulle vara”. Med den samtida diskussionen om hur kulturarv konstrueras samt dess roll i identitetsskapandet hade detta ändrats; kulturarvet hade kommit närmare ”vanliga människor”.²⁴⁴

Denna text föranledde vissa invändningar från Henrik Williams, som i ett mail till Berg skrev:

Jag har själv enorm beundran för de som arbetat i hundratals år med att mödosamt ihopsamla, ordna och vetenskapligt på bästa sätt bedöma historiskt material. Det känns förnedrande att se deras ansträngningar avfärdade med att: ’Kulturarvet var det som experterna bestämde att det skulle vara. [...]’.²⁴⁵

Mot bakgrund av att de amerikanska utställningsdeltagarna var amatörforskare menade Williams att en diskussion om kulturelitism inte låg i deras intresse – de ville få ett expertutlåtande om stenen som medeltida, inte diskutera kulturarv. Kritiken bemöttes i hårda ordalag av Kristian Berg:

Syftet med utställningen är att debattera Kensingtonstenen som *kulturarvsprodukt* – och inget annat. Har du svårighet med det föreslår jag att du avstår från medverkan. [...] Hela syftet hanslar [sic] ju om att låta flera tolkningar ställas mot varandra, vilket också framgår klart av min text.

[...] Vi har [...] ingen anledning att låta dina bekymmer vad gäller ”vetenskaplighet” och tillgodeseende av ’amerikanska intressen’ diktera innehållet i vår utställning.²⁴⁶

Historiska museet och dess chef Kristian Bergs intresse var att ifrågasätta vem som ska få definiera vad som är ”kulturarv”. Detta kan beskrivas som ett postmodernt angreppssätt, där ”sanningen” betraktas som subjektiv och det ”elitistiska kulturarvet”, i betydelsen vetenskapligt definierade, något som museet ville bryta med.²⁴⁷ Redan i utställningens syftesförklaring fanns därmed amatör- mot akademikerdimensionen representerad. Samtidigt ser vi Bergs tendens att bortse från den amerikanska kontexten och tron på att kunna skapa en helt egen, närmast isolerad, diskussion kring stenen som kulturarv. Jag ska återkomma till hur framgångsrikt ett sådant projekt kan bli.

I ovanstående material framgår att Historiska museet arbetade med en ”neutral” inställning rörande Kensingtonstenens autenticitet. I ett brev till SAS Cargo – vilka stod för frakten av stenen och sponsrade utställningen – uttryckte Ola Olsson emellertid en annan ståndpunkt. Enligt Olsson pekade ”[d]e senaste årens nya forskarrön som gjorts av geologen Scott Wolter och Richard Nielsen [...] på att runstenen verkligen kan vara från medeltiden.”²⁴⁸ Uttalandet ska ses som ett uttryck för att museets kännedom om Kensingtonstenens historiekultur var god.

Den producerande, och som vi ska se även den narrativa, fasen på Historiska museet hade ett vetenskaplig perspektiv. Museet anordnade flera symposier om autenticitetsfrågan med både

²⁴⁴ Berg 2003, s 2–3.

²⁴⁵ Mail f Williams t Berg, 14.10.2003, K03/04, ATA.

²⁴⁶ Mail f Berg t Williams, 14.10.2003, K03/04, ATA. Min kursivering.

²⁴⁷ Jmf Larsson 2004.

²⁴⁸ Brev f Olsson t Ulla Leijon, odaterat, K03/04, ATA.

svenska och amerikanska forskare.²⁴⁹ Under arbetet med utställningen hade museet tillgång till stor kompetens om historiekulturen kring Kensingtonstenen, inte minst genom Williams, Nielsen och Wolter. Bland arkivmaterialet från utställningen finns flertalet artiklar där bland annat Jansson, Thalbitzer, Holand och Wahlgren diskuteras.²⁵⁰ Vilka delar av historiekulturen som lyste igenom i den narrativa fasen var därför ett högst medvetet val.

Kensingtonstenens gåta drog storpublik till Historiska museet. Enligt Ola Olsson var utställningen ”one of the museums greatest successes in the latest years [sic]”. Under utställningen hade museet drygt 35.000 besökare, vilket var en ökning med 36 procent jämfört med samma period året innan. Mediebevakningen rapporterades också ha varit mycket god, både nationellt och internationellt. Trots att utställningen gav upphov till kritik från vissa skandinaviska arkeologer fick museet, enligt Olsson, många positiva reaktioner för sin neutrala hållning i autenticitetsfrågan – att de gjorde utställningen till en plattform ”for an equal discussion about the runestone”.²⁵¹ Min tolkning är att det var denna diskussion som Historiska museet ville föra fram, med en gest som sade ”vad tror du?” Hur detta gestaltades i utställningsrummet ska jag diskutera härnäst.

”Kensingtonstenens gåta”

Den 22 oktober 2003 invigdes utställningen *Kensingtonstenens gåta*. Förutom Kristian Berg invigningstalade Lars Westman och den amerikanska ambassadören Charles A. Heimbald Jr. Musikframträdandet hämtades från *Kristina från Duvemåla* – ”När guldets blev till sand”.²⁵² Ambassadör Heimbalds tal behandlade Kensingtonstenens betydelse för ”the feelings of kinship” och ”good relations” mellan USA och Sverige.²⁵³ I ljuset av tidens starka politiska anti-amerikanism återspeglar talet ambassadens intresse i utställningen.

Utställningen förlades till ett rum på Historiska museets andra våningsplan.²⁵⁴ Med två större, lätt välvda skärmväggar avdelades rummet i två delar med något olika karaktär (se bilaga A).²⁵⁵ Enligt Ola Olsson var utställningsarkitektens tanke att det yttre rummet skulle behandla autenticiteten medan det inre rummet, ”[the] emotional room”, skulle innehålla

²⁴⁹ Se ex ”Report of co-operation between The National Museum of Antiquities and The United States of America [...]”, 20.12.2004, pag 4–6, K03/04, ATA.

²⁵⁰ Se ex Thor Heyerdahl & Per Lillieström, *Ingen Grenser*, Oslo 1999, K03/04, ATA.

²⁵¹ ”Report of co-operation between The National Museum of Antiquities and The United States of America [...]”, 20.12.2004, pag 3–4, 7, K03/04, ATA. Citat pag 7.

²⁵² Inbjudningskort, ”Välkommen till utställningen ’Kensingtonstenens gåta’”, K03/04, ATA.

²⁵³ Se ex ”A Royal Reception”, *Alexandria Echo Press*, 7.11.2003, [Runestone Articles – History and Information], DCHS.

²⁵⁴ Utställningen hölls i vad som kallades ”Korsbetningsrummet”, se Säkerhetsbesiktning, Utlåtande – av Arne Nilsson, 27.8.2003, K03/04, ATA. Se även Nielsen & Wolter 2006, s 318.

²⁵⁵ Källmaterialet till detta och efterföljande stycken från: DSCF0891–DSCF0951, ”Utst031126raw”, ”Utställningen”, Dokumentation av Kensingtonutställningen (DaK), K03/04, ATA; Larsson 2004, kap 9, Bildbilaga 1.

Kensingtonstenen.²⁵⁶ Vi kan benämna dessa rumsligheter ”autenticitetsdelen” och ”kulturarvsdelen”. Mitt i rummet stod en pelare med utställningens titel *Kensingtonstenens gåta*, prydd med en mängd frågetecken. I kulturarvsdelen var Kensingtonstenen placerad i en större monter, mot bakgrund av landskapet där den hittades i Minnesota. Färgsättningen av utställningens montrar och rekvisita gick i gult och blått, taket var svartmålat, och rummet dunkelt med dramatisk punktbelysning på montrar och utställningstexter. Viktigt i sammanhanget var att alla utställningstexter hade en tydligt markerad författare.

Den första rumsligheten, autenticitetsdelen, behandlade argument för och emot autenticiteten, och diskuterade de två kontexter som Kensingtonstenen kan inplaceras i: 1300- respektive 1800-talet. Via en inledande utställningstext blev besökaren insatt i diskussionen kring autenticiteten.

Lösningen på Kensingtonstenens gåta har sökts i över hundra år. Bitterhet och hätskhet från båda håll har färgat debatten genom åren [...]. Diskussionen har nu åter blossat upp [...].

I den här utställningen ger journalisten Lars Westman, ingenjören och runologen Richard Nielsen, professorn i nordiska språk Henrik Williams, geologen Scott Wolter, runologen Marit Åhlén, arkeologen Björn Magnusson Staaf och geologen Runo Löfvendahl från Riksantikvarieämbetet samt medeltidshistorikern Michael Nordberg olika bilder av Kensingtonstenen. Tillsammans kan de fungera som en vägledning för oss andra *att skapa vår egen uppfattning* om Kensingtonstenen.²⁵⁷

Genom detta anslag uppmanades besökaren att själv ta ställning i autenticitetsfrågan. I denna del fanns också utställningens stödjande artefakter. Den första montern hade temat ”Om Vinland, Vikingar och Leif Eriksson”, och innehöll kopior av artefakter framgrävda vid L’Anse aux Meadows på Newfoundland. Texten av Lars Westman berättade om sagor och teorier rörande Vinland, var det kan ha legat och hur länge det var bebott. Med utgångspunkt i frågan ”vad vet man egentligen?” diskuterades vad som hände med de grönländska bosättningarna.

En av de stora gåtorna är hur Grönland övergavs, utan spår av strid, sjukdom eller naturkatastrofer. [...] Det finns teorier om att den grönländska kolonin helt enkelt flyttade västerut för gott och att nordmännen förenades med indianerna. Indianstammar i nordliga Amerika bevarade ända in på 1600-1700-talen seder och bruk som tydde på tidig påverkan från Europa och kristenheten. Indianer med ljust hår och blåa ögon. [...] Men ingenting vet man säkert. Det är det som gör historien så spännande.²⁵⁸

Här ser vi spår av narrativet om Paul Knutsson och Mandanindianerna, intressant nog utan en tydlig kristen dimension. De följande montrarna behandlade ”Den politiska situationen i Norden på 1300-talet” och problemen med de så kallade pentadiska siffror som återfinns på

²⁵⁶ ”Report of co-operation between The National Museum of Antiquities and The United States of America [...]”, 20.12.2004, pag 2, K03/04, ATA.

²⁵⁷ DSCF0926, ”Utst031126raw”, ”Utställningen”, DaK, K03/04, ATA. Min kursivering.

²⁵⁸ DSCF0892, ”Utst031126raw”, ”Utställningen”, DaK, K03/04, ATA. Jmf den snarlika texten i Westman 2003b.

Kensingtonstenen.²⁵⁹ Bredvid stod en kyrklocka från 1300-talets mitt med texten Ave Maria Jesus.²⁶⁰ Med undantag för en runstav och ett ok med runinskrift från 1800-talet relaterade majoriteten av artefakterna till 1300-talet. Här fanns också en kopia av Kensingtonstenen med en översättning av inskriptionen.²⁶¹ Kopian var fri för besökarna att vidröra.²⁶² Genom att inkludera en kopia av stenen, förevisad i bjärt kontrast till originalet i sin skyddade atmosfär, framhävdes autenticiteten som en mycket viktig del i utställningens tilltal.

De två skärmväggarna som avdelade rummet var täckta av bilder. Medan den högra visade ett kollage av tidningsklipp om Kensingtonstenen, fanns det på den vänstra en stor bild av Olof Ohman tillsammans med stenen. På den senare bilden satt det även två utställningstexter.²⁶³ Den ena handlade om ”Kensingtonstenens upptäckare” och berättade om Olof Ohman, Hjalmar Holand och stenens övergripande historiografi.²⁶⁴ Den andra texten synes ha haft titeln ”Hur Kensingtonstenen skapar historia”. Texten tonade ned forskarstriden om stenen och menade att den även som autentisk inte skulle vara ”av nämnvärt intresse” för Amerikas ursprungshistoria. För övrigt pekade det mesta på att stenen verkligen är från 1800-talet.²⁶⁵ Skärmväggarna kan tolkas som en övergång till kulturarvsdelen, montern med den faktiska Kensingtonstenen och diskussionen kring historia och identitet.

I den andra rumsligheten fanns mycket få föremål och bilder. På den vänstra och högra väggen fanns den svenska och norska respektive amerikanska flaggan. Skärmväggarnas baksidor pryddes av bilder på historiebruket kring Kensingtonstenen – den monumentala kopia av stenen som restes i Alexandria 1951, vikingastatyn *Big Ole*, bilder på *Minnesota Vikings* och företag namngivna efter Kensingtonstenen. Här fanns endast en utställningstext, bredvid stenens monter, med titeln ”Skandinavien möter Amerika”:

För skandinav-amerikanerna [sic] har det varit särskilt angeläget att visa att skandinaver var först att upptäcka Amerika och kolonisera landet. För många är Kensingtonstenen ett bevis för att nordmännen långt före Columbus ”upptäckt” befann sig i det nordamerikanska inlandet; i Minnesota, hjärtat av USA. Stenen kopplas samman med kända berättelser om Leif Erikssons upptäckt av Amerika och andra ”vikingafärder i väst”, trots att stenens runor säger att den är från medeltiden. Kensingtonstenen är en del av en vikingamytologi, som fortfarande lever i det nutida Minnesota.²⁶⁶

²⁵⁹ DSCF0891, DSCF0895, ”Utst031126raw”, ”Utställningen”, DaK, K03/04, ATA; ”Föremål i utställningen ’Kensingtonstenens gåta’”, pag 1–2, K03/04, ATA. Pentadiska siffror är en sorts ”runsiffror”, uppbyggda på 5-tal istället för vårt vanliga 10-tal.

²⁶⁰ DSCF0897, ”Utst031126raw”, ”Utställningen”, DaK, K03/04, ATA; ”Föremål i utställningen ’Kensingtonstenens gåta’”, pag 2, K03/04, ATA.

²⁶¹ DSCF0893–DSCF0894, ”Utst031126raw”, ”Utställningen”, DaK, K03/04, ATA.

²⁶² Se även mail f Williams t Olsson, 25.6.2003, K03/04, ATA. Kopian var ett utlån från Henrik Williams.

²⁶³ Tillskillnad från övriga texter är dessa svåra att se på bildokumentationen. Eftersom samtliga av utställningens texter nästan ordagrant är hämtade ur *Historiska nyheter special* kan man emellertid, utifrån denna skrift och bildmaterialet, identifiera även dessa texter

²⁶⁴ Se Westman 2003a, s 4–5.

²⁶⁵ Texten återfinns i *Historiska Nyheter Special*, se Magnusson Staaf & Åhlen 2003. Citat s 7.

²⁶⁶ DSCF0913, ”Utst031126raw”, ”Utställningen”, DaK, K03/04, ATA.

Den besökare som ville veta mer om Kensingtonstenen hade tillgång till en relativt stor mängd litteratur; i ett hörn fanns en bokhylla samt ett runt bord som inbjöd till läsning och eftertanke. Förutom gratisexemplar av *Historiska nyheter* samt ett specialnummer av *Vi*-tidningen med titeln ”Nordbor i västerled. Från Leif Eriksson till Kensingtonstenen” fanns en bokhylla med litteratur.²⁶⁷ Här fanns verk av Hall, Hanson, Holand, Landsverk, Nilsestuen, Reiersgord, Wahlgren och Wolter.²⁶⁸ Böckerna var utlånade av Henrik Williams och Runestone Museum. Av samtliga sexton titlar var endast två negativt inställda till Kensingtonstens autenticitet. I denna litteratur fanns samtliga dimensioner i stenens historiekultur representerade.

Sammanfattningsvis ville Historiska museet diskutera frågor rörande kulturarv, historiebruk och identitet. Nyckeln i denna fas var amatör- mot akademikerdimensionen med en närvarande skandinavisk, men även amerikansk, dimension. Det vetenskapliga studiet av Kensingtonstenen utgjorde utställningens fond, vilket medförde att den historiekulturella kännedomen var god. Det egentliga syftet kan emellertid betecknas som nationellt identitetspolitiskt – besökaren skulle ha rätt att definiera ”sin” historia. Iscensättningen accentuerade gåtan, det mystiska, där ljus och färgsättning samspelade med museets tilltal. Historiebruket svarar mot en svensk diskurs om vikingen som ursprungsmyt. I den narrativa fasen utgjorde amatör- mot akademikerdimensionen utställningens poetik, tätt åtföljd av den skandinaviska dimensionen. För en flanör med en kristen åskådning fanns svaga incitament till en sådan läsning.

Besökaren serverades argument från ”båda sidorna” och uppmanades att själv ta ställning till autenticiteten. I förhållande till tankarna om utställningens poetik är dock frågan hur framgångsrik en sådan ”öppen fråga” kan bli. Genom att ställa frågan om vad *du* tror om Kensingtonstens autenticitet, sattes fokus snarare på just detta – autenticiteten – och inte kulturarvsproblematiken. Att besökaren tilläts vidröra en kopia av Kensingtonstenen riktade ljuset mot en analys av objektet, inte mot kulturarvet.²⁶⁹ Då museets hållning i autenticitetsfrågan var ”neutral” kunde besökaren välja möjligheten att stenen faktiskt kunde vara äkta. Den amerikanska ursprungshistorien fanns därmed närvarande i utställningsrummet.

²⁶⁷ *Historiska nyheter special* 2003, *Vi*-tidningen, 21/2003.

²⁶⁸ ”Boklista av lånade böcker till Kensingtonutställningen”, 22.10.2003, K03/04, ATA; DSCF0897,

”Utst031126raw”, ”Utställningen”, DaK, K03/04, ATA. Boklistan finns även i Henrik Williams privata arkiv.

Böckerna var: Hall 1982 & 1994; Hanson 2002a & 2002b; Holand 1956 & 1959; Nilsestuen 1994; Reiersgord 2001; Wahlgren 1958; Wolter 2000. Bland litteraturen fanns även Russell Fridleys *The Kensington rune stone*, och skriften *The Kensington rune stone*, utgiven av Minnesota Historical Society, vilka jag emellertid inte lyckats finna något exemplar av.

²⁶⁹ Samma reflektion, dock utan vidare diskussion om orsak och verkan, har gjorts i Larsson 2004, s 32.

Hälsinglands museum, Hudiksvall, 2004

Hälsinglands museum i Hudiksvall är ett landskapsmuseum, sedan 1980 drivet som en stiftelse med Hudiksvalls kommun och Landstinget Gävleborg som huvudsakliga finansörer. Museets uppgift är att ”belysa och gestalta landskapets kulturarv, och ge plats för olika förhållningssätt till kulturarvet”. I en ”aktiv dialog med övriga samhället” strävar museet efter att diskutera hur ”[h]istoria och kulturarv skapas och formas”²⁷⁰ Under 2000-talet har detta gjorts med ett ökat antal temporära utställningar.²⁷¹

Direkt efter stängningen av utställningen på Historiska museet i slutet av januari 2004 flyttades Kensingtonstenen vidare till Hälsinglands museum. Enligt museichefen Gunilla Stenberg skedde arbetet med utställningen under mycket hastiga former; Hälsinglands museum fick möjligheten att låna utställningen från Historiska museet, inklusive Kensingtonstenen, och tog chansen när den gavs.²⁷² *Kensingtonstenens gåta – en hälsingestory?* varade från den 8 februari till 18 april 2004. Kensingtonstenen var dock bara kvar i utställningen i dryga tre veckor, varefter den kopia som ställts ut på Historiska museet fick ta originalets plats under resten av utställningsperioden.²⁷³

Ett svenskt lokalsamhälles migrationshistoria

Under utställningen i Stockholm etablerade journalisten och programledaren på SVT Gunilla Kindstrand en kontakt mellan Historiska museet och Hälsinglands museum. Med hjälp av Richard Nielsen och framför allt Scott Wolter, vars goda kontakter med museichefen på Runestone Museum påskyndade processen, kunde ett avtal relativt snabbt slutas om utställningens förlängning i Hudiksvall.²⁷⁴ Den 31 januari 2004 publicerade DN en intervju med Gunilla Stenberg om den stundande utställningen. I ett citat menade Stenberg att

[o]avsett om den ristades på 1300-talet eller på 1800-talet är ju Kensingtonstenen en tydlig kulturarvsprodukt. De svenska invandrarna i Minnesota behövde förstås en identitetsbild [—] När man tänker på Öhman tänker man ju också på hur det kan vara att komma till Sverige som invandrare. Här i Hälsingland och Norrland över huvud taget är vi ju väldigt duktiga på kulturarvsproduktion. [...] Men hur involverar man dem som kommit från andra länder till Hälsingland nu? Vad blir deras kulturarv i Hälsingland när vi så tydligt mutar in vårt kulturarvsbegrepp?²⁷⁵

²⁷⁰ <http://www.halsinglandsmuseum.se/def-ommuseet.asp?lnk=om> & <http://www.halsinglandsmuseum.se/def-ommuseet.asp?lnk=om&content=historia>, hämtat 11.3.2010.

²⁷¹ Nylander & Abenius Falkstedt 2009, s 10.

²⁷² Samtal med Gunilla Stenberg, Hudiksvall, 17.2.2010.

²⁷³ Utställningsaffisch, ”Kensingtonstenens Gåta 8/2 – 18/4 – 2004”, [Utställningar 2003 och 2004], Hälsinglands museum (HLM). Lånet var tecknat till 29/1–16/2 2004, se Loan Agreement, mellan Runestone Museum och Hälsinglands Museum, [Hälsinglands Museum Hudiksvall, Sweden], RSM; Samtal med Lars Nylander, 17.2.2010;

²⁷⁴ ”Report of co-operation between The National Museum of Antiquities and The United States of America [...]”, 20.12.2004, pag 6, K03/04, ATA; Samtal med Gunilla Stenberg, 17.2.2010; Nielsen & Wolter 2006, s 326–327

²⁷⁵ Mälarstedt 2004. Se även Larsson 2004, s 26.

Det mest relevanta för Hälsinglands museum var det faktum att Kensingtonstenens upphittare, Olof Ohman, var född och uppvuxen i Forsa socken i Hälsingland. Diskussionen kring kulturarvsfrågor och dess relevans för dagens invandrare passade väl in i museet övergripande ambition och inriktning.²⁷⁶

Den första kontakten med Runestone Museum togs i början av december 2003. I ett brev från Stenberg, som finns bevarat i Alexandria, motiverades lånet av Kensingtonstenen med faktumet att "the stone's history is strongly linked to our district, which includes Olof Ohman's home parish."²⁷⁷ För att utveckla historien om Ohman sökte Stenberg bidrag från Epigraphic Society i USA, vilka stödjer forskning och kunskapsförmedling kring "ancient inscriptions". Museet beviljades ett anslag på \$2500.²⁷⁸

Enligt Stenberg hade varken hon eller Lars Nylander, som tillsammans med den projektanställda Susanna Larsson också arbetade med utställningen, någon tidigare kunskap om stenen. Hälsinglands museums inställning till Kensingtonstenens autenticitet var enligt egen utsaga "neutral".²⁷⁹ Att Stenberg i kontakten med Runestone Museum menade att museet haft ett "long-time interest in the Kensington runestone and its history", bör sannolikt ses som ett retoriskt knep för att få till stånd en förlängning av lånet.²⁸⁰

Utställningsdelen som omgärdade stenen, dess problematik och historiebryk var ett direkt lån från Historiska museet – inkluderandes montrar, utställningstexter och artefakter.²⁸¹ Eftersom museet inte behövde producera utställningsdelen om själva Kensingtonstenen är det sannolikt att museet de facto inte hade så stor kännedom om historiekulturen kring stenen på förhand. Under själva utställningen genomfördes dock ett symposium om autenticiteten samt en geologisk undersökning av stenen. Under utställningen var den historiekulturella kännedomen därmed betydligt större.²⁸²

Hälsinglands museums avsikt var att komplettera den befintliga utställningen med två delar. I ett brev från Nylander till landshövdingen Christer Eirefelt framgick att temat dels skulle röra Ohmans liv som ung och hans liv i Amerika, dels "hur det är att komma till ett nytt land och Hälsingland", riktad mot "olika invandrargrupper" i regionen.²⁸³ Den senare aspekten återkom i

²⁷⁶ Motiven framkommer också i en artikel skriven om utställningen av Lars Nylander 2004, s 46–49.

²⁷⁷ Brev f Gunilla Stenbrg & Ingrid Cederqvist, Hälsinglands museum, t Runestone Museum, 4.12.2003, [Hälsinglands Museum Hudiksvall, Sweden], RSM.

²⁷⁸ Brev f Epigraphic Society t Stenberg, 20.1.2004, Kensington (Ke), HLM.

²⁷⁹ Samtal Gunilla Stenberg & Lars Nylander, 17.2.2010; Nylander 2004, s 49; Lars Nylander, "Kensingtonstenen visar vad kulturarv är", *Gefle Dagblad* 26.2.2004, Ke, HLM.

²⁸⁰ Brev f Gunilla Stenbrg & Ingrid Cederqvist, Hälsinglands museum, t Runestone Museum, 4.12.2003, [Hälsinglands Museum Hudiksvall, Sweden], RSM.

²⁸¹ "Kontrakt. Mellan Historiska museet och Hälsinglands museum", 28.1.2004, Ke, HLM.

²⁸² Se ex Program. *Kensingtonstenens gåta – en hälsingestory?*, Ke, HLM; Nielsen & Wolter 2006, s 332–335.

²⁸³ Brev f Nylander t Christer Eirefelt, 27.1.2004, Ke, HLM.

museets verksamhetsberättelse, som framhöll att den pedagogiska verksamheten under utställningen ”riktade sig speciellt till nya svenskar där identitet och tillhörighet diskuterades”.²⁸⁴

Det var just här som Hälsinglands museums bidrag i Kensingtonstenens iscensättning låg – i efterforskningen kring och kunskapen om Olof Ohman, hans emigration till Amerika och det lokala perspektivet i historien om Kensingtonstenen.²⁸⁵ Det var den skandinaviska dimensionen som dominerade den producerande fasen, med amatör- mot akademikerdimensionen och övriga identifierade dimensioner kvardröjande från Historiska museets utställningsdel.

Gåtan som ”hälsingestory”

Utställningen var förlagd till tre rum på det översta våningsplanet i det tidigare bankpalats som utgör Hälsinglands museum. De tre rumsligheterna kan benämnas efter de övergripande temana: migration och identitet, Kensingtonstenen, samt Olof Ohman och Hälsingland (se bilaga A).

Utställningen började redan i trappan från det mellersta våningsplanet upp till utställningen, där ett segel spänts upp. På väggarna fanns bilder på atlantångare. Ovanför trappan möttes besökaren av ett berg av gamla koffertar och nyare plastpåsar från Migrationsverket, sammantaget betonandes narrativet om ”resan”. Den nutida parallellen underströks av moderna bilder på flyktingar.²⁸⁶ Längs en vägg, bredvid ingången till rummet med Kensingtonstenen, satt introduktionstexter på de sju mest talade ”invandrarspråken” i Hälsingland.²⁸⁷ Textens högst personliga anslag var migrationen, med den osäkra framtid som väntar (på grund av bildkvaliteten är textens avslutande stycke tyvärr omöjlig att tyda).

The 19th century’s great wave of emigration was, for a long time, history’s largest movement of people. Today’s tide of refugees is even more far-reaching.

Who will you become in the new country? [sic] How will it affect your outlook on your roots and origin? How are new cultural heritages created?

Science, scholarship and money revolve around the Kensington Stone. [...] the emotions are drawn to it. [...] here is the dream of belonging.²⁸⁸

Det mellersta rummet innehöll den lånade utställningen om Kensingtonstenen.²⁸⁹ Det fanns emellertid vissa betydelsefulla skillnader jämfört med utställningen på Historiska museet. För det första var färgsättningen annorlunda; medan den i Stockholm gick i mörka toner var väggarna i Hudiksvall vita med turkosa accenter. För det andra var ljussättningen inte lika dramatiserande

²⁸⁴ ”Slutord”, Årsredovisning 2004, Hälsinglands museum, HLM.

²⁸⁵ Se Ke, HLM, för arbetsmaterial (bl.a. mantalslängder, tidningsklipp) om Olof Ohman och regional migration till Amerika.

²⁸⁶ Bild 1, 5–8, ”Kensington ust. 8 feb - 18 april 2004” (CdK), Ke, HLM.

²⁸⁷ Nylander 2004, s 46.

²⁸⁸ Bild 6, CdK, Ke, HLM; Larsson 2004, Bildbilaga 2, s 60. Texten fanns även på svenska, men den finns varken avfotograferad eller bevarad.

²⁸⁹ Bild 4, 10–19, CdK, Ke, HLM. Hälsinglands museum hade emellertid egna runstavar, vilka användes i montern om de pentadiska siffrorna, se ex Låneavtal, från Nordiska museet, Dnr 55-14/04, Ke, HLM.

med mer allmänbelysning. I rummets ena hörn stod ett bord där det lilla biblioteket med Kensingtonlitteratur var placerat, manades till egen reflektion. På väggen fanns några målade frågetecken, dock utan frågan rörande stenens ”gåta”.

Vidare hade inte utställningen om själva stenen samma rumsliga disposition som på Historiska museet. De två ursprungliga rumsligheterna var på Hälsinglands museum sammansmälta till ett. Här blandades problemet om autenticiteten med diskussionen om det moderna historiebruket kring stenen. Utställningen saknade också två större artefakter. Den kyrkklocka som fanns i Stockholm, med kristna konnotationer, och, vad som i sammanhanget är än viktigare, kopian av Kensingtonstenen som besökarna fick beröra. Detta ska ses som ett uttryck för det förändrade tilltalet till besökaren jämfört med Historiska museet.

Sammantaget, vill jag hävda, skalade Hälsinglands museum av delar av mystiken kring Kensingtonstenen. Det gjordes genom den valda iscensättningen, sammansmältningen av den ”emotionella” rumsligheten med autenticitetsdelen, samt det faktum att besökaren inte med lika stor tydlighet uppmuntrades att själv ta ställning i autenticitetsfrågan. Det bör dock understrykas att uppmaningen trots allt existerade, exempelvis genom den inledningstext som även fanns i Stockholm. Genom de andra kvarvarande utställningstexterna fanns narrativen om 1300-talet och den amerikanska dimensionen närvarande.

Utställningens avslutande rum behandlade Olof Ohman, hans liv under det sena 1800-talet i både Hälsingland och Amerika, samt familjens historia knuten till Kensingtonstenen. Här fanns en rad tidstypiska möbler från Hälsingland: en hyvelbänk och snickarverktyg, en spinnrock, ett golvur, samt två koffertar. En koffert uppgavs ha använts av Ohman vid hans sista besök till Sverige. På väggarna fanns en mängd bilder kopplade till Ohmans liv – Hälsingegårdar, atlantångare och tidningsklipp. Vid en pulpet fanns ett fotoalbum samt brev från familjen Ohman till släktingar i Sverige.²⁹⁰ Utställningstexterna i rummet var skrivna av Gunilla Kindstrand och berättade ett kronologiskt narrativ om Olof Ohmans liv.

I texterna förlades berättelsen till Forsa och Hälsingland vid 1800-talets mitt, med fokus på massemigrationen, ”drömmen om ett annat liv” och framför allt Ohmans upptäckt av och liv med Kensingtonstenen. I en avslutande text sammanfattades stenens betydelse idag i Kensington och Alexandria: ”Varje år kommer tusentals besökare [till Runestone Museum]. De flesta har skandinaviska rötter. De kommer för att uppleva kulturarvet.”²⁹¹ Hälsinglands museum lyfte i sin utställning om Kensingtonstenen fram migrationen och identitetssökandet som huvudsakligt

²⁹⁰ Bild 2–3, 20–24, CdK, Ke, HLM; Samtal med Lars Nylander 17.2.2010.

²⁹¹ Utställningstexter, ”Kindstrands texter”, Ke, HLM; Se även den engelska texten i samma mapp. Samtal med Lars Nylander 17.2.2010.

narrativ. Berättelsen hade stenen som utgångspunkt, men riktade ljuset mot den regionala anknytningen och kopplingen till den samtida invandringen.

Kensingtonstenens gåta – en hälsinglandsstory? var enligt Gunilla Stenberg den populäraste utställningen museet haft under 2000-talet; den hade omkring 15.000 besökare och skapade betydligt mer publicitet än vanligt.²⁹² Utställningen gav bland annat upphov till en animerad debatt i *Gefle Dagblad*. Debatten handlade om huruvida det var rätt eller fel av museet att ställa ut, vad vissa skribenter hävdade vara, en förfalskad runsten med påståendet att den trots allt kunde vara äkta.²⁹³ Diskrepansen mellan intention och reception som här anas är återigen ett uttryck för amatör- mot akademikerdimensionens svårighet; den öppnar upp för den amerikanska dimensionen.

Sammanfattningsvis var den regionala anknytningen upphovet till Hälsinglands museums utställning. Vidare låg den diskussion kring kulturarvskonstruktion som inleddes i Stockholm i linje med museets ambitioner. Utställningens syfte kan därmed beskrivas som lokalt identitetspolitiskt. Tonvikten i den producerande fasen låg på den skandinaviska dimensionen, om identitetssökande och migration, med en aktiverad historiekultur om utvandring, filtrerat genom historien om Olof Ohman. Genom att ha kvar stora delar av Historiska museets utställning fanns en stark amatör- mot akademikerdimension kvar i den narrativa fasen. Den kristna dimensionen var emellertid försvinnande liten. Museet ville med sina egenproducerade utställningsdelar diskutera kulturarv och identitet i förhållande till nya invandrargrupper. I kombination med den inlånade delen om Kensingtonstenen möttes emellertid många besökare av problemet huruvida Ohman var en förfalskare, eller ej. I luckan som denna fråga öppnar gömmer sig möjligheten att Amerika upptäcktes av skandinaver år 1362. Därmed anknöts, tillsynes oavsiktligt, till den historiekultur som samtidigt brukades i Kensingtonstenens hemort Alexandria.

Runestone Museum, Alexandria, 2009

Runestone Museum i Alexandria invigdes i juni 1958, samma år som Minnesota firade etthundra år som delstat.²⁹⁴ Det nya museet instiftades och finansierades av stadens handelskammare, Alexandria Chamber of Commerce, som än idag har sitt kontor i museibygnaden. Redan 1962 bildades non-profit organisationen Runestone Museum Foundation för att ansvara för museets

²⁹² Samtal med Gunilla Stenberg 17.2.2010; ”Report of co-operation between The National Museum of Antiquities and The United States of America [...]”, 20.12.2004, pag 6, K03/04, ATA

²⁹³ Se artikelkopior, 6/2–27/2 2004, Ke, HLM. Debatten inleddes med artikeln ”Stolligheter i glada Huddik!” av Alf Uddholm 6.2.2004.

²⁹⁴ Det kan ha funnit en koppling mellan jubileet och museets öppnande, se ex ”Centennial museum Contract Signed Monday”, *Park Region Echo*, 30.1.1958, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS.

drift.²⁹⁵ Fram till 1991 fortsatte emellertid handelskammaren att vara formell ägare till Runestone Museum.²⁹⁶

Kopplingen mellan museet och handelskammaren har givit upphov till tolkningen av historiebruket kring Kensingtonstenen som något uppenbart kommersiellt.²⁹⁷ Douglas County, där Alexandria är huvudort, har en stark turistnäring som använt museet och Kensingtonstenen för att locka besökare till området.²⁹⁸ Chris och Peter Susag har studerat stenens roll i skapande av gruppidentitet i Alexandria och pekar på dess stora gruppgenererande betydelse för hela lokalsamhället.²⁹⁹ Även denna studie pekar på felaktigheten i att avfärda detta historiebruk som ensidigt kommersiellt.³⁰⁰

Som namnet antyder är museet centrerat kring Kensingtonstenen, dess klenod och publikmagnet. Utställningen om stenen upptar emellertid endast en liten del av museets totala yta. Runestone Museum kan bäst beskrivas som ett hembygdsmuseum. Bland övriga utställningar finns återskapade miljöer från sent 1800- till tidigt 1900-tal, en ”Wildlife Exhibit” med uppstoppade djur från Minnesota, en utställning om ”Native Americans” bestående av en samling konstföremål, samt en ”Military Display” med en mängd vapen och hyllningar till den amerikanska armén. Förutom detta har museet en friluftsutställning med ditfraktade byggnader från främst 1800-talet. Likväl är Kensingtonstenen museets hjärta; det är stenen som verksamheten kretsar kring, och det är den som museets besökare först möter i utställningsrummet.

Ett amerikanskt lokalsamhälles vikingahistoria

När Runestone Museum Foundation bildades 1962 fastslogs organisationens uppgift vara att driva museet ”for the cultural and educational growth and development of the community” samt att ”promote, develop and publicize historical data concerning the Kensington Runestone”.³⁰¹ Under de tio år som föregick museets bildande hade Kensingtonstenen genomgått flera omvälvande händelser. På Smithsonian hade dess status ökat markant, för att sedan, genom publikationer av Jansson, Moltke och Wahlgren, återigen förlora i anseende.

²⁹⁵ Se ex ”Non-Profit Museum Foundation Established”, *Park Region Echo*, 11.9.1962, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS.

²⁹⁶ ”The organization of the chamber of commerce and the runestone museum”, [Gordon Duenow interview Runestone Museum], RSM. Författare och publikationsår okänd.

²⁹⁷ Hughey & Michlovich 1989, s 345–346; Michlovich 1990, s 105.

²⁹⁸ Se ex Ford & Johnson 1963, s 207–210; *Alexandria, Minnesota Lakes Area, 2009 Visitors Guide* 2009, s 1, 6.

²⁹⁹ Susag & Susag 2000, s 49–50.

³⁰⁰ Jmf Gradén 2003, s 58–60. En intäkt, om än trivial, för den betydelse många i trakten lägger i Kensingtonstenen var att stadens lokaltidning gjorde ett reportage om undertecknads besök på museet, se Otterson 2009.

³⁰¹ ”The organization of the chamber of commerce and the runestone museum”, [Gordon Duenow interview Runestone Museum], RSM; ”1990 Annual Report, Alexandria Area Chamber of Commerce”, s 7, [Chamber of Commerce (Commercial Club) 1 of 2], DCHS.

I början av 1990-talet inleddes en förändring av museets utställningsverksamhet. I en broschyr publicerad 1993 som del i en insamlingskampanj framhölls museets ursprungliga syfte att visa Kensingtonstenen och att bevara Douglas County's historia. Broschyren definierade museets tre viktigaste funktioner: förmedlingen av samhällets historiska arv, museet som ekonomisk resurs – inte minst för turismen – samt museet som samhällets stolthet.³⁰²

1991 skedde en större ombyggnation av museets utställning. Enligt handelskammarens chef Joe Egge, refererad i en artikel i *Lake Region Echo* 1989, skulle besökaren få ”’experience’ the stone in a *Viking environment*”. Vidare skulle utställningen ”point out the importance of the role of Norse expeditions and settlements in Central North America”.³⁰³ Även en arbetsgrupp som planerade den blivande utställningen förespråkade en användning av museets artefakter som stöd för ”Norse presence in our area”.³⁰⁴ Genom det synonyma bruket av begreppen Viking och Norse, som museet också fortsatt med, tilläts en dramatisering av historien samtidigt som narrativet blev inkluderande gentemot samtliga skandinaviska immigrantgrupper.

I och med ombyggnationen utvidgades Kensingtonstens utställningsrum, kallad ”The Discovery Room”. Förutom själva stenen innehöll utställningen en hörsal för filmvisning, en kopia av ett vikingaskepp, ett vikingahus, olika arkeologiska artefakter, samt en tidslinje med information om stenens historia.³⁰⁵ Förutom vikingaskeppet fanns samtliga av dessa utställningskomponenter kvar 2009, om än något annorlunda iscensatt. I ett svarsbrev från Runestone Museum på en förfrågan från en privatperson i Ohio angående museets verksamhet kan man ana museitanken under det sena 1990-talet.

The Kensington Runestone specifically fits [the Runestone Museum] mission by the consistency of our theme with an emphasis on Scandinavian heritage, Viking artifacts and information, a permanent Viking hut exhibit, and the centerpiece of our Museum, the Kensington Runestone. Also mentioned is promoting our county's historical evolution, and that of the Runestone. These two would intertwine in their *heritage of Scandinavian origin*. Most early settlers and permanent residents in this area have this ethnic background.³⁰⁶

Här framhövdes den skandinaviska dimensionen som stöd för den överliggande amerikanska. Den lokalt identitetspolitiska strategin betonades även 1999 av museets curator Arlene Fults.³⁰⁷ Ambitionens klangbotten låg i museets lokala och regionala karaktär. Sedan öppnandet har museet haft ett besökssnitt på omkring 10.000–30.000 per år, varav majoriteten kommit från

³⁰² ”Runestone Museum Campaign. Preserving Our Past; Securing Our Future”, 1993, pag 2–5, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS.

³⁰³ ”Proposed Runestone exhibit could have significant impact”, *Lake Region Echo*, 3.3.1989, [Runestone Articles – History and Information], DCHS. Min kursivering.

³⁰⁴ ”Reports of Artifacts Committee”, 23.1.1989, [Discovery Room Proposal Plan 1988, Joe Egge], RSM.

³⁰⁵ ”Runestone Museum Campaign. Preserving Our Past; Securing Our Future”, 1993, pag 7, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS. Se även Kaul 1998, s 83–86.

³⁰⁶ Brev f Kathy Anderson, Runestone Museum Staff, t Timothy K. Winkle, 21.4.1998, [Correspondence 1999], RSM. Min kursivering.

³⁰⁷ Nyhetsbrev ”The Runestone. Winter 1999”, [Board Inf. & Newsletters], RSM.

Douglas County eller övriga Minnesota.³⁰⁸ Under 2000-talet sade sig museet vilja hålla fast vid denna museitanke.³⁰⁹ Varken tidigare eller senare finns indikationer på att museet ämnade lyfta fram argument för tolkningen av Kensingtonstenen som en möjlig förfälskning.³¹⁰

Vad som framträder i samtliga ovanstående exempel är beskrivningen av museets roll som förmedlare av en skandinavisk historia om vikingar – eller ”the Norse” – kopplat till dess betydelse för lokalsamhället. Betydelsen motiveras med den stora andelen skandinaviskättade som finns i bygden, men även med stenens roll i platsens generella historia. I dessa narrativ är Kensingtonstenen den gemensamma nämnaren. Att skandinaverna emellertid *inte* är den största etniska gruppen i Douglas County understryker bara stenens betydelse i lokalsamhället.³¹¹

En stor del av de artefakter som fanns i utställningen 2009 har donerats av Hjalmar Holand. Redan 1959 donerade Holand åtta artefakter till museet, vilket var början på museets samling; här fanns bland annat tre ”vikingatida” yxor, två eldstål och en spjutspets.³¹² Donationen var ett uttryck för den täta relationen mellan museets grundare och Holand. En av museets grundare beskrev på 1970-talet Holands framträdande roll i museets historia, och framhöll att man planerat att bygga en ”memorial” till Holands ära, med alla hans böcker och en historieskrivning över ”this great man”.³¹³ Planerna verkar i stort också ha genomförts.³¹⁴

Kännedomen om historiekulturen kring Kensingtonstenen har varit, och är också idag, mycket god på museet. Förutom Holand har flera utomakademiska forskare haft ett nära samarbete med museet. På 1980- och 1990-talet var lokalhistorikern Margaret Barry Leuthner delaktig i museets arbete och 1991-års ombyggnation. Leuthners påverkan på museet syns än idag i en film som förevisas besökarna, vilket vi snart återkommer till. Sommaren 2000 inleddes en geologisk undersökning av stenen, ledd av Scott Wolter.³¹⁵ Sedan dess har Wolter, tillsammans med Richard Nielsen, varit tätt knutna till Runestone Museum, inte minst i samband med

³⁰⁸ ”30,000 Visitors? ’Runestone Museum’ Attracts in Alexandria”, *Minneapolis Star*, 2.6.1959, [Museum History Press – 1958–1961], RSM; ”Runestone museum to expand facilities”, *L.R. Press*, 28.9.1973, arkivlåda ”Runestone General Research”, RSM; ”Runestone Museum Campaign. Preserving Our Past; Securing Our Future.”, 1993, pag 5, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS; ”Museum asks for \$72,000 for preservation and restoration”, *Alexandria Echo Press*, 24.2.1999, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS; ”Runestone Museum News”, augusti 2004, [Kensington Park – April 2004], RSM.

³⁰⁹ ”Runestone Museum News”, april 2008, [Board Inf. & Newsletters], RSM; ”Curator’s List of Summer Projects 5–15–03”, [Hnefatafl – Viking Games – int. exhibit], RSM.

³¹⁰ Se ex brev f Anderson t Winkle, 21.4.1998, [Correspondence 1999], RSM.

³¹¹ 2006–2008 uppgick de som angivit svensk och norsk etnicitet till cirka 14.000 medan det fanns dryga 17.000 som uppgivit tysk etnicitet, http://factfinder.census.gov/servlet/ADPTable?_bm=y&-geo_id=05000US27041&-qr_name=ACS_2008_3YR_G00_DP3YR2&-ds_name=&-_lang=en&-redoLog=false, hämtat 04.04.2010.

³¹² Brev f Hjalmar Holand t E.J. Tanquist, 21.8.1959, [*Contents*], DCHS; ”Viking Artifacts”, *Lake Region Echo*, 21.7.1959, [Hjalmar Holand, Runestone Advocate, translator, author], DCHS.

³¹³ ”Kiwanis Club meeting 9/18/72 – Runestone Museum Committee”, [Tanquist, E.J.], DCHS. Se även ”This interview with Gordon Duenow concerning. The [sic] beginning of the Runestone Museum”, 24.7.1980, [History of Museum Meyer/Duenow/Engstrom], RSM.

³¹⁴ Foto, ”Runestone Museum. Richard Kracht 1982.”, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS; Broschyr, Runestone Museum, odaterad, [Runestone Museum – Alexandria], DCHS.

³¹⁵ Nielsen & Wolter 2006, s 249–256.

utställningarna i Sverige.³¹⁶ På museet finns idag en ansenlig samling litteratur om vikingar, Vinland, och framför allt Kensingtonstenen. Här finns alla här undersökta publikationerna representerade. Därmed finns också förutsättningarna för alla de identifierade dimensionerna.

”The Norse” upptäcker Amerika

Runestone Museum ligger i ett oansenligt envåningshus i ena änden av Alexandrias huvudgata. På motsatta sidan vägen står *Big Ole* – den jättelika vikingastaty tillverkad till New York World’s Fair 1965 som museet nu ansvarar för. På skölden står ”Alexandria – Birthplace of America”. Statyn har blivit en symbol för staden som länge stoltserade med att ha ”the World’s Largest Viking”.³¹⁷

Det första utställningsrum som möter en besökare i museet är ”the Discovery Room”, med texten illustrativt tryckt på ett segel. I en monter relativt centrerad i rummet står Kensingtonstenen. Rummet kan delas in i fem tematiska delar, vilka medsols behandlar vikingatida artefakter funna i Nordamerika, forskning kring Kensingtonstenen, berättelsen om Ohman och Holand, Vikingar och deras resor, samt en filmvisning som introducerar Kensingtonstenen, dess historia och kontrovers.³¹⁸

Den film som visas i utställningen är signifikativ för anslaget i resten av utställningen. Filmen producerades 1990, inför ombyggnationen ett år senare, och har titeln ”The Legacy of the Kensington Runestone”. Berättelsen utgår från stenen som autentisk och beskriver historien om vikingatida upptäcktsresor och korståg.³¹⁹ Filmens övergripande narrativ handlar om Magnus Eriksson, Paul Knutsson och expeditionens syfte ”to restore the Christian faith in Norse settlements to the west”. Detta är iscensatt med dramatisk musik och sekvenser med skäggprydda vikingar som rör vikingaskepp och med svärdet i hand utbrister i krigiska vrål. Filmen avrundas med den retoriska frågan ”Did the Vikings live in the interior of North America?”. Svaret blir att alla bevis tyder på det.

Norsemen, hardy adventurers, crusaders, who left bits and pieces of their mysterious travels all over North America. Judge for yourself. Look to the hills. Wonder through the mist of time, to when the Norse ruled the seas and discovered new continents. Touch the hidden past, still only partially understood. Sense it. Feel it. Hear it. See it. Yep, them boys was here alright. We have our own legacy to prove it – with the Kensington Runestone.

Genom betoningen på arvet, ”the legacy”, efter Kensingtonstenen påvisas en koppling mellan den dåtida händelsen och den nutida platsen. Förutom det övergripande temat om vikingarnas expedition behandlar filmen forskningen kring stenen. Huvudkaraktärerna är Holand och

³¹⁶ Se ex mail f Scott Wolter t Runestone Museum Board of Dir., 16.4.2004, [Kensington Park – April 2004], RSM.

³¹⁷ Kaul 1998, s 87.

³¹⁸ Nedanstående analys baseras, när inget annat anges, på mina anteckningar, intryck och, framför allt, de foton som jag tog av utställningen vid mitt besök på Runestone Museum den 4–10 oktober 2009.

³¹⁹ I nedanstående citat står kursiveringar för en ursprunglig emfas eller betoning hos filmens berättarröst.

Ohman. Som stöd för autenticiteten presenteras flera arkeologiska fynd som bevis för att vikingar levde (!) i Nordamerika. Även berättelsen om Mandanindianerna tas upp som bevis. Med stöd i kryptogramteorier härstammandes från utomakademikerna Alf Mongé, Ole Godfred Landsverk och Margaret Barry Leuthner hävdas att stenens upphovsman faktiskt ristat sitt namn på stenen – ”Ivar, *not* Olof Ohman.”³²⁰ Resonemanget kan ses som ett fortsatt försvar av Ohman, vars familj påpekas ha behövt motstå stora prövningar som ett resultat av förfalskningsanklagelserna; ”Through it all, the stoic Swede claimed to his death that he did not forge the inscription.”

För den skandinaviska flanören, med åtminstone grundläggande kännedom om skandinavisk medeltida historia, känns filmen rent humoristisk. I en scen återberättas hur Olof Ohman och hans två söner hittade Kensingtonstenen. Scenens dramatiserade händelseförlopp iscensätts av skådespelare som talar svenska men uppenbarligen har engelska som modersmål. För den genomsnittliga besökarens öron låter detta säkert fullt korrekt, men för någon som vuxit upp med språket understryker detta produktionens övergripande ”felaktighet”.

Vid utställningens ingång ställs frågan ”Who are the Norsemen of 1362”? Här finns en utställningstext som diskuterar skillnaderna mellan ”Viking” och ”Norse”. Medan de förra fastslås ha funnits under vikingatiden samt varit hedningar och plundrande pirater, förklaras de senare ha funnits efter 1000-talet, varit kristna och understött fred och ordning. Bredvid finns en avskrift av vad som hävdas vara Magnus Erikssons befallningsbrev till Paul Knutsson, utfärdat i Bergen år 1354. Svaret på frågan blir således att expeditionens ”Norsemen” var kristna.

Kensingtonstenens monter är placerad mot bakgrund av en större väggmålning som avbildar stenens ristning. Längs väggarna sitter affischer av vikingar med hornprydda hjälmar och vikingaskepp på stormande hav. Bredvid rummet för filmvisningen finns ett rekonstruerat ”vikingahus” från 1200–1300-talet. Denna del av utställningen inplaceras stenen i en skandinavisk kontext. Här berättas svepande om Island, Norge, Sverige och Grönland från 600-talet till 1300-talet, illustrerat med kartor samt foton från dessa platser.

På motsatta sidan rummet finns montrar med artefakter, encyklopediskt presenterade tillsammans med enkla utställningstexter. Ytterligare en artefakt, placerad närmare Kensingtonstenen, är en ”Mooring Stone” vid vilka vikingarna uppges ha ankrat sina skepp. Texterna berättar vad artefakterna är tillverkad av för material, vart de upptäcktes och av vem. Informationen om hur föremålet användes samt dess sociala eller kulturella funktion är nästan obefintlig. Genom att så starkt betona artefakternas vikingatida ursprung och dess koppling till Minnesota fungerar de som stöd till museets övergripande narrativ.

³²⁰ Se Landsverk 1969, s 14–16; Barry Leuthner 1988, s 44–46.

Närmast Kensingtonstenen finns två väggar med rubrikerna ”1898 – Runestone” och ”Research”. Den förstnämnda behandlar familjen Ohman och Hjalmar Holand. Här förankras Kensingtonstens i en relativt ingående personhistoria om dessa skandinaviska immigranter. På väggen hänger foton på en ung Holand, flera bilder på Ohman med familj samt bilder på Ohmans gård och stenens fyndplats. Fokus ligger genomgående på dessa individers liv i Amerika, som skandinaviska nybyggare.

Temat ”Research” inleds med en text av museets första curator Henry Moen, en tidslinje över forskningsaktörer som ägnat sig åt stenen samt deras publikationer.³²¹ Här iakttas debatten om stenens autenticitet. Fokus ligger emellertid inte på denna kontrovers, utan på fyra texter om stenens inskription. I detalj berättas om olika forskningsmetoder (exempelvis ”3D-imaging” och geologiska studier) med vilka man kunnat datera stenen till 1300-talet. Framför allt introduceras den forskning som på senare år utförts av Scott Wolter och Richard Nielsen. Polemiken mellan akademiker och amatörer är relativt osynlig. Aktörerna presenteras snarare i samband med beläggen för autenticiteten. I denna anda beskrivs Henrik Williams som ”the primary academic consultant on linguistic and runological studies”, någon som ökar forskningen och därmed utställningens legitimitet.

Sammanfattningsvis kan utställningen på Runestone Museum karakteriseras som kommersiell och lokalt identitetspolitisk. Museet finns i ett lokalsamhälle med en betydande skandinaviskättad befolkning. Samtidigt är museet ett sätt att marknadsföra staden gentemot turister och företag, där vikingasymboler, likt *Big Ole*, är en företeelse som Odd Lovoll benämnt ”chamber of commerce ethnicity”.³²² Genom en tät kontakt med flera forskningsaktörer, som nästan uteslutande varit utomakademiker, har museet en mycket god kännedom om stenens historiekultur. I den producerande fasen finns således amatör- mot akademikerdimensionen närvarande, men det är den amerikanska och skandinaviska som dominerar. Eftersom det bor många katoliker i samhället är det sannolikt att den kristna dimensionen också varit av vikt, trots att det inte stått att belägga. Den berättelse som förmedlas i den narrativa fasen handlar om Amerikas ursprungshistoria, med en starkt kristen dimension. Berättelsen störs inte av museets utställning av indianartefakter som består av konstföremål utan ursprungsanspråk. Den kitschiga vikingaestetiken och en viss kontextualisering i den skandinaviska medeltiden representerar en tydlig skandinavisk dimension, som i den svenska flanörens ögon kan tolkas som ett underhållande missbruk av historia.

³²¹ De som nämns är i kronologisk ordning Holand, Wahlgren, Landsverk, Blegen, Hall, Leuthner, Nilsestuen, Reiersgord, Hanson, Beck Keho, Michael Zalar, Nielsen och Wolter. Zalar 2006 sammanställer end. tidigare forskning.

³²² Lovoll 2004, s 270–271.

VI. SAMMANFATTNING OCH ANALYS

Syftet med denna uppsats har varit att analysera hur en skandinavisk-amerikansk historia brukats i utställningssammanhang i både Skandinavien och USA efter den europeiska massimmigrationens slut. Detta har undersökts genom en studie av hur svenska och amerikanska utställningsaktörer brukat Kensingtonstenen. Varför har stenen, trots att den av akademisk expertis dömts ut som en förfälskning, ställts ut i olika utställningsrum under 1900- och 2000-talet? Hur bör utställningarna förstås i ett transnationellt perspektiv? Vilka innebörder har Kensingtonstenen tillskrivits?

Den empiriska undersökningen har frilagt historiebruksprocessen i två faser: den producerande fasen, om utställningarnas tillkomst och intention, och den narrativa fasen, rörande det faktiska utställningsrummet. Den empiriska analysen strukturerades med hjälp av fyra dimensioner: den skandinaviska-, amerikanska-, kristna- och amatör- mot akademikerdimensionen. Dimensionerna identifierades i en analys av litteraturen kring Kensingtonstenen, och utgör den historiekultur som utställningsaktörerna brukat.

De här undersökta utställningsaktörerna har brukat Kensingtonstenen med olika syften, vilket framkommit i studien av den producerande fasen. Primärt var dessa: Smithsonian, ett vetenskapligt syfte med nationellt identitetspolitiska förtecken; New York World's Fair, ett kommersiellt och provokativt syfte med identitetspolitiska undertoner; Historiska museet, ett nationellt identitetspolitiskt syfte; Hälsinglands museum, ett lokalt identitetspolitiskt syfte; Runestone Museum, ett lokalt identitetspolitiskt och kommersiellt syfte. Dessa syften har haft bäring på vilken innebörd som Kensingtonstenen laddats med och synen på dess betydelse som historisk artefakt.

I den producerande fasen har vi sett att den amerikanska dimensionen varit stark i samtliga amerikanska utställningar medan den skandinaviska dimensionen var stark i samtliga svenska utställningar, ett resultat som egentligen är föga förvånande. Endast på Hälsinglands museum var den amerikanska dimensionen icke existerande, och på motsvarande sätt var den skandinaviska dimensionen endast osynlig på New York World's Fair. Skälet till detta bör sökas i utställningarnas syften. I dessa utställningar var Kensingtonstenen en prisma för utställningens bredare intentioner. Vidare har amatör- mot akademikerdimensionen funnits i såväl Sverige (i båda utställningarna) samt USA (New York och Alexandria). Minst förekommande har den kristna dimensionen varit, med en relativt hög närvaro på Smithsonian. Trots att det inte gått att belägga är det sannolikt att den kristna dimensionen också spelat en viktig roll i Alexandria.

Den historiekulturella kännedomen om Kensingtonstenen har i den producerande fasen varit god i alla utställningar utom på New York World's Fair och Hälsinglands museum, vars syfte

med utställningen som nämnts låg utanför själva stenen. Detta har emellertid inte inneburit att dessa två aktörer undgått att förhålla sig till och bruka historiekulturen, tvärtom. Ett av de mer påfallande resultaten är den utomakademiska forskningsaktören Hjalmar Holands genomslag i *samtliga* utställningar. Detta syntes exempelvis i New York, där det faktum att Holand inte var akademiker ökade iscensättningens provokativa sida. De enda utställningar där akademiker haft genomslag i den narrativa fasen var i Sverige, men även där ställdes den jämsides med utomakademiska tolkningar.

Den narrativa fasen överensstämmer med de aspekter i den producerande fasen som tillsammans kan benämnas utställningarnas poetik: på Smithsonian, New York World's Fair och Runestone Museum var det den amerikanska dimensionen (ursprungshistorien), på Historiska museet var det amatör- mot akademikerdimensionen, och på Hälsinglands museum den skandinaviska dimensionen. På Runestone Museum kombinerades den amerikanska ursprungshistorien med en starkt närvarande skandinavisk och kristen dimension, vilket representerar en koppling mellan religion och etnicitet som varit vanligt förekommande i USA.³²³ Trots att det inte gått att belägga är det sannolikt att Runestone Museums tilltal varit relativt konstant sedan museets öppnande 1958. Utställningens poetik i Stockholm och Hudiksvall parades med en starkt närvarande skandinavisk respektive amatör- mot akademikerdimension.

Som synes har Kensingtonstenen under 1900- och 2000-talet laddats med en mängd olika innebörder i båda faserna; dimensionernas bruk understryker att stenen verkligen är en identitetsmarkör.³²⁴ Övergången från att vara en skandinavisk-amerikansk angelägenhet, som den fortfarande var i utställningen på American Swedish Institute 1935, till en mer övergripande amerikansk skedde parallellt med den skandinaviska invandrargruppens samhälleliga integration.

Trots samhällets föränderlighet finns det slående mycket i det föreliggande historiebruket som *inte har* förändrats. Framför allt har sätten som Kensingtonstenen brukats på varit relativt bestående. I 1940-talets Amerika brukades stenen öppet för att stärka nationen. Även i 2000-talets Sverige var historiebruket nationellt gemenskapande, om än med ett mer passande individorienterat tilltal. Svaret på Historiska museets fråga om Kensingtonstenen var kulturarv blev i utställningen ”ja”, med innebörden att det var ”vårt” svenska kulturarv. Utställningarna har inte haft lärande eller vetenskap som gemensam nämnare. Istället har *alla utställningar på olika sätt relaterat till identitetsskapande*; stenen fungerar som samlingspunkt i lokalsamhället Alexandria, som medel för en diskussion kring ursprung (som i ”Birthplace of America”) i samtliga amerikanska utställningar, och som prisma för en diskussion om det individuella men nationellt präglade (kultur)arvet i Sverige.

³²³ Blanck 1997, s 19.

³²⁴ Vilket överensstämmer med Susag & Susag 2000, s 45.

Sammanfattningsvis har undersökningen visat vilka syften aktörerna haft med utställningen, vilken historiekulturell kännedom som funnits under utställningens tillkomst, samt vilka olika dimensioner som genom iscensättning och visualisering utgjort utställningarnas poetik. Dessa läsningar har gjorts i nationella och regionala kontexter. Vi ska nu gå vidare och betrakta utställningarna med hjälp av denna uppsats teoretiska och metodologiska angreppssätt: utifrån de närvarande dimensionerna, flanörens läsningar och *histoire croisée*.

Historiekulturella dimensioner i transnationellt perspektiv

Vid sidan om resultatet att utställningsaktörerna brukat en amerikansk historia i USA och en skandinavisk historia i Sverige har undersökningen givit vid handen att flera dimensioner – eller innebörder – funnits närvarande vid varje utställning. Exempelvis var det den skandinaviska dimensionen som gjorde att Kensingtonstenen kunde föras över till en svensk kontext, medan den amerikanska dimensionen gjorde ämnet intressant för de svenska utställningsaktörerna och dess publik.

Problemet är emellertid hur dessa innebörder bör förstås. Orm Øverland har kallat Kensingtonstenen en ”popular myth”, vilken få utanför Alexandria idag tror på.³²⁵ Jag har visat att den är mer än så. Den historia Kensingtonstenen genomlevt sedan dess upptäckt, både historiografiskt och i faktiska händelser – där utställningarna utan tvekan är de mest betydelsefulla – har medfört att den övergått från att vara en homemaking myt till att också bli något annat. *Kensingtonstenen har blivit historia i sig*. De svenska utställningarna och återbruket av *Big Ole* i Alexandria är uttryck för detta faktum, vilket gjort Kensingtonstenen allt mer intressant som utställningsobjekt. Stenen har under 1900- och 2000-talet behållit sin roll som homemaking myt, men den har också blivit en amerikansk historia med etniska dimensioner. Annorlunda uttryckt har den blivit en sammanflätad och hybridiserad, eller *croiséerad*, historia.

Utställningarna av Kensingtonstenen kan vid ett första ögonkast te sig ytterst olika; gapet mellan New York World’s Fair’s oblyga och kitschiga kommersialism och Historiska museets medvetna kulturarvsdiskussion synes enormt; Hälsinglands museums samtal om migration och Runestone Museums vikingahistoria verkar handla om helt olika saker. Jag hävdar att så inte är fallet. Vad som framgår av denna uppsats angreppssätt är att alla utställningar förhållit sig till och talat genom samma historia.

Utställningsaktörerna har betonat de historiekulturella dimensionerna olika, och brukat historien med olika syften. Detta visar att *historiebruket präglas av sin nationella och regionala kontext samt sambällliga diskurs*. Vad som emellertid inte kan avgränsas strikt nationellt är historiekulturen.

³²⁵ Øverland 2000a, s 7.

Den historiekultur som samtliga undersökta utställningsaktörer brukat tillhör samma komplex, vilken också formats av sin omgivning. I kontrast till historiebruket har emellertid *historiekulturens kontext varit transnationell till sin karaktär*. Den har formats av historiens sammanflätningar. I och med att Kensingtonstenen övergått till att bli historia i sig har olika aktörer kunnat fästa sina skilda intressen i samma historiekultur.

Med flanörens perspektiv synliggörs hur den transnationella historiekulturen genomsyrat utställningarnas narrativa fas. De amerikanska utställningsaktörerna har från 1960-talet och framåt i kommersiell och populistisk anda brukat vikingasymboler. Skandinaver som läst eller läser en utställning av Kensingtonstenen i USA kommer att ta fasta på det skandinaviska, där vikingaestetiken är en framträdande beståndsdel. I flanörens läsning har den skandinaviska dimensionen varit närvarande i samtliga amerikanska utställningar. Det är denna dimension som från skandinaviskt perspektiv kan tolkas som ”felaktig” eller humoristisk. På motsvarande sätt skulle en amerikansk flanör i de svenska utställningarna tagit fasta på den amerikanska dimensionen, vilken i amerikanska ögon (och även andras) gav legitimitet åt Kensingtonstenen och dess historieskrivning.

Utställningsaktörer och besökare har kunnat mötas och tala till varandra trots experternas utpekande av stenen som en förfalskning. Detta är återigen ett uttryck för att identitetsskapande och kommersialism snarare än vetenskap och lärande styrt historiebruket. I utställningarna har Kensingtonstenens aura av mystik varit betydelsefull som populistisk intressemagnet. Polemiken mellan förespråkare och kritiker som uppstod under 1950-talet har underbyggt denna mystik och fått autenticitetsdebatten att fortleva. Autenticitetens flyktighet i kombination med att Kensingtonstenen blivit historia i sig är, enligt min mening, anledningen till att den brukats av betydelsefulla aktörer och blivit en publiksuccé.

Vad är det då som händer när Kensingtonstenen förflyttat sig mellan kulturell kontexter? Utgångspunkten måste tas i USA eftersom Kensingtonstenen är en amerikansk runsten vars innebörder växt fram i det amerikanska samhället. Här har dess historiekultur svarat mot en amerikansk nationell identitet med etniska dimensioner, på olika nationella och regionala nivåer. Samtliga amerikanska utställningar har stora likheter, de betonar alla den amerikanska ursprungshistorien med en mer eller mindre tydlig och avsedd skandinavisk dimension, och en aktiverad historiekultur primärt hämtad från utomakademikern Hjalmar Holand. Alla amerikanska utställningar har återgivit en chauvinistisk historieskrivning syftandes till att ”den vita mannen var där först”. Som vi sett i den producerande fasen har denna innebörd inte givits av en slump, utan faktiskt varit utställningsaktörernas intention.

När Kensingtonstenen förflyttades till Sverige blev utställningsaktörerna tvungna att förhålla sig till stenens historiekultur och det amerikanska historiebruket. De svenska museerna gjorde

detta genom att försöka lyfta blicken bortom autenticitetsfrågan och diskutera stenen som kulturarv. Som vi sett landade Hälsinglands museum och, i synnerhet, Historiska museet ändå i ett tilltal där autenticitetsfrågan stod i centrum. Därmed släpptes det chauvinistiska narrativet om Amerikas ursprungshistoria fritt och lämnades okommenterat. Här framträder historiekulturens transnationella karaktär.

De svenska utställningarna påvisar en asymmetri i Kensingtonstenens historiekultur. Historiebruket har ägt rum av en historiekultur med amerikanska hegemoniska förtecken. Trots att det inte var Hälsinglands museums avsikt eller Historiska museets egentliga syfte (ändamålet var ju inte att konstruera en amerikansk nationell identitet på svenska museum) så laddades utställningarna med innebörder om det vita (i vissa ögon kristna) amerikanska ursprunget. Endast om en svensk utställningsaktör tagit uttalad ställning mot Kensingtonstenens autenticitet har man kunnat undgå att indirekt stödja en pre-columbisk historieskrivning. Att de svenska museerna inte gjorde detta visar att de inte reflekterat över historiekulturens effekter utanför nationens gränser.

Jag vill avsluta denna diskussion med tre reflexioner, där de två inledande är tämligen teoretiska. För det första visar uppsatsen det fruktbara i att använda både utländska och inhemska studieobjekt och källmaterial i studier av historiebruk. Trots att källäget varit disparat och empirin befunnit sig inom mycket olika temporala, geografiska och samhällsliga kontexter har jag visat att alla utställningar har talat med och genom samma historia. Därmed pekar studien, för det andra, på värdet av att inkludera historiekultur som analytiskt begrepp i historiebruksforskning. Detta begrepp har potential att i ett transnationellt sammanhang iakttä nationen som något "föreställt".

För det tredje är det empiriskt viktigaste resultatet att ett skandinavisk-amerikanskt historiebruk är kontextbundet till tid och rum, men förhåller sig till en transnationell historiekultur. Även historiekulturen har formats av sin omgivning, men denna omgivning har inte varit strikt nationell utan sammanflätad eller hybridiserad. Dock finns ett ojämlikhetsförhållande inbyggt i den skandinavisk-amerikanska historiekulturen då den främst konstruerats gentemot en amerikansk nationell identitet med etniska dimensioner. Med andra ord styrs det skandinavisk-amerikanska historiebruket inte bara av sin kontext, det vill säga det omgivande historiemedvetandet, utan också av den underliggande historiekulturen.

När en artefakt som Kensingtonstenen förflyttas mellan kulturella kontexter sker något. Dess innebörd förändras, men den försvinner inte helt. Denna uppsats pekar på att den *inte kan* försvinna helt. Därför krävs ett medvetande om artefaktens innebörd i sin ursprungliga kontext vid bruket av den i transnationella utställningssammanhang.

VII. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Kensingtonstenen 2003/04 (ej diariéfört material) (K03/04)

Cd-skiva, Dokumentation av Kensingtonutställningen (DaK)

Statens Historiska museer (SHMM)

Nyhetsbrev, B1:1

Hälsinglands museum, Hudiksvall (HLM)

Museiarkivet

Kensington (Ke)

Cd-skiva, "Kensington ust. 8 feb - 18 april 2004" (CdK)

Årsredovisning 2004

National Anthropological Archives, Washington, D.C. (NAA)

Frank Maryl Setzler Papers

United States National Museum (USNM)

Records of Department of Anthropology (DoAnt)

Waldo Rudolph Wedel Papers

Smithsonian Institution Archives, Washington, D.C. (SIA)

National Museum of American History

Record Unit 334, Office of Director

United States National Museum (USNM)

Record Unit 158, Curators' Annual Reports, 1881–1964

Record Unit 192, Permanent Administrative Files, 1877–1975

Minnesota Historical Society, St. Paul, MN (MNHS)

Economic Development Dept. Records (EDDR)

Records relating to Minnesota's participation in the NY World's Fair, 1961-1967 (NYWF)

MHS Institutional Archives (MHSIA)

Administrative Office Files, Departmental Reports, 1949-1950

Minnesota Historical Society Correspondence (MHSC)

Minnesota Territorial Centennial Files (MTC)

Douglas County Historical Society, Alexandria, MN (DCHS)

Chamber of Commerce Papers

Edwin J. Tanquist Papers

Hjalmar R. Holand Papers

Photographic collection

”Runestone” Records

Runestone Museum, Alexandria, MN (RSM)

Museiarkivet (icke-katalogiserat material)

Folder, Big Ole 1965-1990 (BO)

Fotografier

Tryckta källor

- Barry Leuthner, Margaret, 1988, *Crusade to Vinland, The Kensington Runestone*, Alexandria.
- Beck Keho, Alice, 2005, *The Kensington Runestone. Approaching a Research Question Holistically*, Long Grove.
- Berg, Kristian, 2003, “Är Kensingtonstenen kulturarv?”, *Kensingtonstenens gåta / The riddle of the Kensington Runestone: Historiska nyheter special*, Stockholm.
- Blegen, Theodore, 1968, *The Kensington Rune Stone. New Light on an Old Riddle*, St. Paul.
- Hall, Robert A. Jr., 1982, *The Kensington Rune-Stone Is Genuine: linguistic, practical, methodological considerations*, Alexandria.
- Hall, Robert A. Jr., 1994, *The Kensington Rune-Stone: Authentic and Important*, Lake Bluff.
- Hanson, Barry J., 2002a, *Kensington Runestone. A Defense of Olof Ohman the Accused Forger. Volume 1*, Kearny.
- Hanson, Barry J., 2002b, *Kensington Runestone. A Defense of Olof Ohman the Accused Forger. Volume 2*, Kearny.
- Hedblom, Folke, 1977, “Meddelanden och aktstycken. Kensingtonstenens gåta äntligen löst”, i *Svenska landsmål och svenskt folkliv*, Uppsala.
- Holand, Hjalmar R., 1932, *The Kensington Stone. A Study in Pre-Columbian American History*, Ephraim.
- Holand, Hjalmar R., 1940, *Westward From Vinland: An Account of Norse Discoveries and Explorations in America 982-1362*, New York.
- Holand, Hjalmar R., 1946, *America 1355–1364. A New Chapter in Pre-Columbian History*, New York.

- Holand, Hjalmar R., 1956, *Explorations In America Before Columbus*, New York.
- Holand, Hjalmar R., 1959, *A Holy Mission to Minnesota 600 Years Ago*, Alexandria.
- Holand, Hjalmar R., 1962, *A Pre-Columbian Crusade to America*, New York.
- Jansson, Sven B.F., 1949, ”Runstenen’ från Kensington i Minnesota”, i *Nordisk Tidskrift*, 25.
- Kjær, Iver, 1994, ”Runes and Immigrants in America: The Kensington Stone, The World’s Columbian Exposition in Chicago and Nordic Identity”, *The Nordic Roundtable Papers* 17, Minneapolis.
- Landsverk, O.G., 1961, *The Kensington Runestone. A reappraisal of the circumstances under which the stone was discovered*, Glendale.
- Landsverk, O.G., 1969, *Ancient Norse Messages on American Stones*, Glendale.
- Leuthner, Margaret, 1962, *Mystery of the Runestone*, Alexandria.
- Magnusson Staaf, Björn & Marit Åhlen, 2003, ”Hur Kensingtonstenen skapar historia” *Historiska nyheter special*, Stockholm
- Moltke, Erik, 1953, ”The Ghost of the Kensington Stone”, *Scandinavian Studies* 25.
- Nielsen, Richard & Scott F. Wolter, 2006, *The Kensington Rune Stone: Compelling New Evidence*, Lake Superior.
- Nilsestuen, Rolf M., 1994, *The Kensington Runestone Vindicated*, Lanham.
- Thalbitzer, William, 1951, *Two runic stones, from Greenland and Minnesota*, Washington D.C.
- Reiersgord, Thomas E., 2001 *The Kensington Rune Stone. Its Place in History*, St. Paul.
- Report on the Progress and Condition of the United States National museum for the Year Ended June 30, 1947.*
United States Government Printing Office, Washington D.C. 1947.
- Report on the Progress and Condition of the United States National museum for the Year Ended June 30, 1948.*
United States Government Printing Office, Washington D.C. 1949.
- The United States National Museum. Annual Report for the Year Ended June 30, 1953*, Washington D.C.
- The United States National Museum. Annual Report for the Year Ended June 30, 1959*, Washington D.C.
- Wahlgren, Erik, 1958, *The Kensington Stone, a mystery solved*, Madison.
- Westman, Lars, 2003a, ”Kensingtonstenens upptäckare”, *Kensingtonstenens gåta / The riddle of the Kensington Runestone: Historiska nyheter special*, Stockholm.
- Westman, Lars, 2003b, ”Var låg Vinland?”, *Kensingtonstenens gåta / The riddle of the Kensington Runestone: Historiska nyheter special*, Stockholm.
- Williams, Henrik, 2004, ”The Kensington Runestone on Exhibition in Sweden”, i *Nytt om runer. Meldingsblad om runeforskning* 19.
- Wolter, Scott F., 2003, *Geology of the Kensington Rune Stone*, opublicerad rapport, American Petrographic Services, St. Paul.

Tryckta källor – World Wide Web

Epigraphic Society, <http://www.epigraphy.org>
Hälsinglands museum, <http://www.halsinglandsmuseum.se>
Riksantikvarieämbetet, <http://www.raa.se>
Statens historiska museer, <http://www.shmm.se>
U.S. Census Bureau, <http://www.census.gov>

Muntliga källor

Nylander, Lars, antikvarie på Hälsinglands museum, Hudiksvall, 17.2.2010.
Stenberg, Gunilla, museichef på Hälsinglands museum, Hudiksvall, 17.2.2010.
Westman, Lars, journalist på *Vi*-tidningen, Stockholm, 3.3.2010.

Litteratur

Alexandria, Minnesota Lakes Area, 2009 Visitors Guide, 2009, Alexandria.
Alm, Martin, 2002, *Americanitis: Amerika som sjukdom eller läkemedel. Svenska berättelser om USA åren 1900–1939*, Lund.
Arcadius, Kerstin, 1997, *Museum på svenska. Läns museerna och kulturhistorien*, Stockholm.
Adolfsson, Gundula, 1987, *Människa och objekt i smyckeskrin. En analys av arkeologiska utställningar i Sverige*, Lund.
Archdeacon, Thomas J., 1990, ”Hansen’s Hypothesis as a Model of Immigration Assimilation”, i Peter Kivisto & Dag Blanck (ed.), *American Immigration and Their Generations. Studies and Commentaries on the Hansen Thesis after Fifty Years*, Urbana & Chicago.
Aronsson, Peter, 2002, ”Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden”, i *Historisk tidskrift* 2.
Aronsson, Peter, 2004, *Historiebruk – att använda det förflutna*, Lund.
Aronsson, Peter & Andreas Nyblom (ed.), 2008, *Comparing: national museums, territories, nation-building and change. NaMu IV, Linköping University, Norrköping, Sweden 18-20 February 2008: conference proceedings [Elektronisk resurs]*, Linköping.
Axelsson, Cecilia, 2009, *En meningsfull historia?: didaktiska perspektiv på historieförmedlande museutställningar om migration och kulturmöten*, Växjö.
Axelsson, Erik, 2004, ”Historia i bruk och medvetande. En kritisk diskussion av två historiografiska begrepp”, i Samuel Edquist et. al. (red), *En helt annan historia. Tolv historiografiska uppsatser*, Uppsala.
Barton, H. Arnold, 1992, ”Cultural Interplay Between Sweden and Swedish-America”, *Swedish-*

- American Historical Quarterly* 43.
- Barton, H. Arnold, 1994, *A Folk Divided. Homeland Swedes and Swedish Americans, 1840-1940*, Uppsala.
- Bennett, Tony, 1995, *The Birth of the Museum. History, Theory, Politics*, London & New York.
- Blanck, Dag, 1997, *Becoming Swedish-American. The Construction of an Ethnic Identity in the Augustana Synod, 1860-1917*, Uppsala.
- Blanck, Dag, 2002, "On Being Swedish in America Today", i Lars Olsson & Sune Åkerman (red.), *Hembygden & Världen. Festskrift till Ulf Beijbom*, Växjö.
- Blanck, Dag, 2006, "Television, Education, and the Vietnam War: Sweden and the United States During the Postwar Era", i Alexander Stephan (ed.) *The Americanization of Europe. Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism After 1945*, New York.
- Bodnar, John, 1991, *Collective Memory and Ethnic Groups: The Case of Swedes, Mennonites, and Norwegians*, Rock Island.
- Bodnar, John, 1992, *Remaking America. Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century*, New Jersey.
- Bohman, Stefan, 1997, *Historia, museer och nationalism*, Stockholm.
- Brøndsted, Johannes, 1954, *Norsemen in North America Before Columbus*, Washington D.C.
- Carlén, Staffan, 1990, *Att ställa ut kultur. Om kulturbistoriska utställningar under 100 år*, Stockholm.
- Cohen, Deborah & Maura O'Connor, 2004, "Introduction: Comparative History, Cross-National History, Transnational History – Definitions", i Deborah Cohen & Maura O'Connor (ed.), *Comparison and History. Europe in Cross-National Perspective*, New York & London.
- Dickstein, Morris, 1989, "From the Thirties to the Sixties: The New York World's Fair in its own Time", i Rosemarie Haag Bletter et. al., *Remembering the Future. The New York World's Fair from 1939 to 1964*, New York.
- Dittgen, Herbert, 1997, "The American Debate about Immigration in the 1990s: A New Nationalism After the End of the Cold War?", i Knut Krakau (ed.), *The American Nation, National Identity, Nationalism*, Münster.
- Duncan, Carol 1995, *Civilizing Rituals Inside Public Art Museums*, New York.
- Duncan, Carol & Alan Wallach, 2004 "The Universal Survey Museum", i Bettina Messias Carbonell (ed.), *Museum Studies. An Anthology of Contexts*, Malden.
- Edquist, Samuel, Lars Hermansson & Stefan Johansson, 2009, "Inledning – tankar om ursprung", i Samuel Edquist, Lars Hermansson & Stefan Johansson (red.), *Tankar om ursprung. Forntiden och medeltiden i nordisk historieanvändning*, Stockholm.
- Eklöf Amirell, Stefan, 2008, "Den världshistoriska vändningen. Möjligheter och problem i relation till svensk historisk forskning", *Historisk Tidskrift* 4.

- Eklöf Amirell, Stefan, 2009 "Den världshistoriska vändningen och strävan att övervinna det nationella paradigmet. Ett svar till Rolf Torstendahl", i *Historisk Tidskrift* 2.
- Engman, Max, 1991, "Dragkampen om Nya Sverige 1938", *Historisk Tidskrift* 111.
- Fitzhugh, William W. & Elisabeth I. Ward, 2000, "Introduction: Celebrating The Viking Past. A Viking Millenium in America", i William W. Fitzhugh & Elisabeth I. Ward (ed.), *Vikings: The North Atlantic Saga*, Washington D.C. & London.
- Ford, Antoinette E. & Neoma Johnson, 1963, *Minnesota – Star of the North*, Chicago.
- Fuchs, Lawrence H., 1990, *The American Kaleidoscope. Race, Ethnicity, and the Civic Culture*, Hanover & London.
- Gabaccia, Donna R., 2002, *Immigration and American Diversity. A Social and Cultural History*, Malden.
- Glover, Nikolas, 2008, "Co-produced Histories: Mapping the Uses and Narratives of History in the Tourist Age", *The Public Historian* 30.
- Gradén, Lizette, 2003, *On Parade. Making Heritage in Lindsborg, Kansas*, Uppsala.
- Grahn, Wera, 2006, "Känn dig själv": genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer, Linköping.
- Hall, Stuart, 2005, "Kulturell identitet och diaspora", i Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz & Håkan Thörn (red.) *Globaliseringens kulturer: Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, Nora.
- Harrison, Helen A, 1989, "Art for the Millions, or Art for the Market?", i Rosemarie Haag Bletter et. al., *Remembering the Future. The New York World's Fair from 1939 to 1964*, New York.
- Haupt, Heinz-Gerhard & Jürgen Kocka, 2004, "Comparative History: Methods, Aims, Problems", i Deborah Cohen & Maura O'Connor (ed.), *Comparison and History. Europe in Cross-National Perspective*, New York & London.
- Herrmann, Dietrich, 1997, "Making Americans: Conceptions of the Ideal American in Campaigns to Americanize the New Immigrants in Early 20th Century", i Knud Krakau (ed.) *The American Nation, National Identity, Nationalism*, Münster.
- Hirvi-Ijäs, Maria, 2007, *Den framställande gesten. Om konstverkets presentation i den moderna konstupställningen*, Stockholm.
- Holand, Hjalmar R., 1927, "Da runestenen reiste utenlands", Augsburg Publishing House, 1927 *Jul i Vesterheimen*, Minneapolis.
- Holtorf, Cornelius & Tim Schadla-Hall, 1999, "Age as Artefact. On Archaeological Authenticity", *European Journal of Archaeology* 2.
- Hooper-Greenhill, Eilean, 2000, *Museums and the Interpretation of Visual Culture*, London & New

- York.
- Hughey, Michael W. & Michael G. Michlovich, 1989, ”’Making’ History: The Vikings in the American Heartland”, i *International Journal of Politics, Culture, and Society* 3.
- Hylland Eriksen, Thomas, 1996, *Historia, myt och identitet*, Stockholm.
- Isernia, Pierangelo & Sergio Fabbrini, 2007, ”Bush, the Iraq War and Anti-Americanism”, i Brendon O’Connor (ed.), *Anti-Americanism. History, Causes, Themes. Volume 1: Causes and Sources*, Oxford.
- Jensen, Bernard Eric, 1997, ”Historiemedvetande – begreppsanalys, samhällsteori, didaktik”, i Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson (red.), *Historiedidaktik*, Lund.
- Karlsson, Klas-Göran, 1999, *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*, Stockholm.
- Karlsson, Klas-Göran, 2009, ”Historiedidaktik: begrepp, teori och analys”, i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken* (2 uppl.), Lund.
- Kaul, Adam R., 1998, *Vikings in Minnesota in 1362: A Study in Regional Folklore*, opublicerad masteruppsats i antropologi, Northern Illinois University.
- Klein, Barbro, 1980, *Legends and Folk Beliefs in a Swedish American Community, Volume 1*, New York.
- Klein, Barbro, 1997, ”Svenskare än Sverige?”, i Olov Isaksson (red.), *Utvandrare och invandrare i Sveriges historia 1846–1996*, Stockholm.
- Krakau, Knud, 1997, ”Nation – National Identity – Nationalism: An Introduction”, i Knud Krakau (ed.) *The American Nation, National Identity, Nationalism*, Münster.
- Larsson, Susanna, 2004, *Kensingtonstenens gåta? – En undersökning av Kensingtonstenen som del av det svenska kulturarvet och dess plats på svenska museer*, opublicerad DE-uppsats i historia, Södertörns högskola.
- Linderoth Wallace, Birgitta & William W. Fitzhugh, 2000, ”Stumbles and Pitfalls in the Search for Viking America”, i William W. Fitzhugh & Elisabeth I. Ward, *Vikings: The North Atlantic Saga*, Washington D.C. & London.
- Loomba, Ania, 2005, *Postcolonialism/Colonialism*, London & New York.
- Lovoll, Odd, 1992, ”A Scandinavian Melting Pot in Chicago”, i Philip J. Anderson & Dag Blanck (ed.), *Swedish-American Life in Chicago. Cultural and Urban Aspects of an Immigrant People, 1850–1930*, Urbana & Chicago.
- Lovoll, Odd, 1998, *The Promised Fulfilled*, Minneapolis.
- Lovoll, Odd, 2004, ”In Pursuit of the Norwegian American. A Contemporary History Project”, i Philip J. Anderson, Dag Blanck & Byron J. Nordstrom (ed.), *Scandinavians in Old and New Lands. Essays in Honor of H. Arnold Barton*, Chicago.

- Lundberg, Bengt & Per-Uno Ågren, 1999, *Historiebilder. Om intention och reception i museer*, Umeå.
- Macdonald, Sharon, 1998, "Exhibitions of power and powers of exhibition – An introduction to the politics of display", i Sharon Macdonald (ed.) *The Politics of Display: Museums, Science, Culture*, London & New York.
- Marling, Karal Ann, 1984, *The Colossus of Roads. Myth and Symbol along the American Highway*, Minneapolis.
- Mason, Rhiannon, 2005, "Museums, galleries and heritage. Sites of meaning-making and communication", i Gerard Corsane (ed.) *Heritage, Museums and Galleries. An introductory reader*, London & New York.
- Michlovich, Michael G., 1990, "Folk Archaeology in Anthropological Perspective", *Current Anthropology*, 31:1, s 103–107.
- Millett, Larry, 1999, *Sherlock Holmes and the Rune Stone Mystery*, New York.
- Müller, Leos & Göran Rydén, 2009, "Nationell, transnationell eller global historia? Replik till Stefan Eklöf Amirell och Rolf Torstendahl", *Historisk Tidskrift* 4.
- Mälärstedt, Kurt, 2004, "'Falsk' runsten ska ge äkta hemkänsla", *DN* 31.01.2004.
- Neunsinger, Silke, 2010, "Cross-over! Om komparationer, transferanalyser, historie croisée och den metodologiska nationalismens problem", *Historisk tidskrift* 1.
- Nielsen, Richard & Henrik Williams, 2009, 'Appendix B. The Runic Lines of the KRS', i "There is No Grail Code on the Kensington Rune Stone", *Epigraphic Society Occasional Papers* 27.
- Nora, Pierre, 2001, "Mellan minne och historia", i Sverker Sörlin (red.) *Nationens röst – texter om nationalismens teori och praktik*, Stockholm.
- Nordqvist, Stefan, 2000, "Den historielösa historiekulturen", i Peter Aronsson (red.), *Makten över minnet: Historiekultur i förändring*, Lund.
- Norman, Hans, 1987, "The Emigrants and the Countries They Left", i Hans Norman & Harald Runblom, *Transatlantic Connections. Nordic Migration to the New World after 1800*, London & New York.
- Nylander, Lars, 2004, "Kensingtonstenen och hälsingeutställningen i Minnesota 2004", *Hälsingerunor: En hembygdsbok*, Norrala.
- Nylander, Lars & Karin Abenius Falkstedt, 2009, "Hälsinglands museum 150 år", *Hälsingerunor. En hembygdsbok*, Norrala.
- Oehser, Paul Henry, 1970, *The Smithsonian Institution*, New York.
- Otterson, Dori, 2009, "Runestone research from a different perspective", *Alexandria Echo Press*, 21.10.2009.
- Peterson, Bodil, 2003, *Föreställningar om det förflutna. Arkeologi och rekonstruktion*, Lund.
- Petersson, Bodil, 2009, "Runristare idag. Om vikingatida identitet", i Samuel Edquist, Lars

- Hermanson & Stefan Johansson (red.), *Tankar om ursprung. Fortiden och medeltiden i nordisk historieanvändning*, Stockholm.
- Preziosi, Donald, 2004, "Brain of the Earth's Body: Museums and the Framing of Modernity", i Bettina Messias Carbonell (ed.), *Museum Studies. An Anthology of Contexts*, Malden.
- Reaven, Sheldon J., 1989, "New Frontiers: Science and Technology at the Fair", i Rosemarie Haag Bletter et. al., *Remembering the Future. The New York World's Fair from 1939 to 1964*, New York.
- Renshon, Stanley Allen, 2005, *The 50% American: immigration and national identity in an age of terror*, Washington D.C.
- Runblom, Harald, 1987, "Nordic Immigrants in the New World", i Hans Norman & Harald Runblom, *Transatlantic Connections. Nordic Migration to the New World after 1800*, London & New York.
- Samuel, Lawrence R., *The End of Innocence. The 1964–1965 New York World's Fair*, New York.
- Samuelsson, Anna, 2008, *I naturens teater. Kultur- och miljösociologiska analyser av naturhistoriska utställningar och filmer*, Uppsala.
- Sawyer, Peter H., "Introduction: Scandinavia in the Viking Age", i William W. Fitzhugh & Elisabeth I. Ward (ed.), *Vikings: The North Atlantic Saga*, Washington D.C. & London.
- Siapakas & Sjögren, 2008, "Appropriations of Antiquity – A Diachronic Comparison of Museums and Scholarship", i Peter Aronsson & Andreas Nyblom (ed.), *Comparing: national museums, territories, nation-building and change. NaMu IV, Linköping University, Norrköping, Sweden 18-20 February 2008: conference proceedings [Elektronisk resurs]*, Linköping.
- Somers, Margaret R., 1994, "The narrative constitution of identity: A relational and network approach" *Theory and Society* 5.
- Susag, Chris & Peter Susag, 2000, "Scandinavian Group Identity: The Kensington Runestone and the Ole Oppe Festival", *Swedish-American Historical Quarterly*, 51.
- Susag, Chris, 2002, "Retaining Modern Nordic-American Identity amongst Diversity in the United States Today", *Swedish-American Historical Quarterly*, 53.
- Sutorius, Ulrika, 2000, *Identitet, historia och kulturarv – ungdomar gör utställning på Historiska museet. Utvärdering av projektet "Museet som skola" som bedrivits i samarbete mellan Statens Historiska museum och Fogelströmska gymnasiet i Stockholm*, Tumba.
- Svanberg, Fredrik, 2003, *Decolonizing the Viking Age 1*, Lund.
- Tallgren, Henrik, 2000, *Svensk-amerikaner i Kalifornien. En studie av lågaktiv etnicitet*, Göteborg.
- Torstendahl, Rolf, 2009a, "Idén om global historia och den transnationella trenden", *Historisk Tidskrift* 2.
- Torstendahl, Rolf, 2009b, "Transnationell eller global. Slutreplik till Stefan Eklöf Amirell",

Historisk Tidskrift 3.

- Trenter, Cecilia, 2002, "I mötet med minnet – historiekulturer i Skandinavien", *Historisk tidskrift* 2.
- Walette, Anna, 2004, *Sagens svenskar. Synen på vikingatiden och de isländska sagorna under 300 år*, Malmö
- Ward, Elisabeth I., 2000, "Reflections on an Icon: Vikings in American Culture", i William W. Fitzhugh & Elisabeth I. Ward, *Vikings: The North Atlantic Saga*, Washington D.C. & London.
- Wolter, Scott F., *The Hooked X. Key to the Secret History of North America*. St. Cloud, 2009.
- Zalar, Michael, 2006, *The Kensington Runestone FAQ Book. The History of America's Most Intriguing Artifact!*, St. Paul.
- Zander, Ulf, 1997, "Historia och identitetsbildning", i Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson (red.), *Historiedidaktik*, Lund.
- Zander, Ulf, 2001, *Fornstora dagar, moderna tider. Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*, Lund.
- Zimmerman, Larry J., 2008, "Unusual or 'Extreme' Beliefs about the Past, Community, Identity, and Dealing with the Fringe", i Chip Colwell-Chanthaphonh & T.J. Ferguson (ed.), *Collaboration in Archaeological Practice: Engaging Descendent Communities*, Lanham.
- Österlund-Pöttsch, Susanne, 2003, *American Plus. Etnisk identitet hos finlandssvenska ättlingar i Nordamerika*, Helsingfors.
- Øverland, Orm, 2000a, *Immigrant Minds, American Identities. Making the United States Home, 1870-1930*, Urbana & Chicago.
- Øverland, Orm, 2000b, "Old and New Homelands, Old and New Mythologies. The Creation of Ethnic Memory in the United States", i Harald Runblom (ed.) *Migrants and the Homeland. Images, Symbols, and Realities*, Uppsala.

BILAGOR

A. Utställningsbilder

Vikingaskeppet som fraktade Kensingtonstenen till New York World's Fair 1965. Källa: RSM.

Minnesotas paviljong, New York World's Fair 1965. Källa: DCHS.

Minnesotas paviljong, New York World's Fair 1965. Källa: MNHS.

Kensingtonstenens gåta, Historiska museet 2003–2004. © Historiska museet.

Kensingtonstenen – En hälsingestory? på Hälsinglands museum 2004. Foto: Bonny Sjöblom, HLM.

Kensingtonstenen – En hälsingestory? på Hälsinglands museum 2004. Foto: Bonny Sjöblom, HLM.

”Big Ole”, Alexandria, 2009. Foto: författaren.

”The Discovery Room”, Runestone Museum, Alexandria, 2009. Foto: författaren

B. Kensingtonstenens forskningsaktörer

Listan visar samtliga här undersökta aktörer som forskat och publicerat om Kensingtonstenens autenticitet. Den innehåller namn, disciplin/profession (med titel, där denna gått att finna), publiceringsår (för här studerad publikation) och ställningstagande i autenticitetsfrågan (modern/1800-tal, osäker eller autentisk/1300-tal).

Akademiker, relevant disciplin för studier av runstenar

- Jansson, Sven B.F., professor runologi, 1949. *Modern.*
- Kjær, Iver, filolog i nordiska språk, 1994. *Modern.*
- Moltke, Erik, professor runologi, 1953. *Modern.*
- Wahlgren, Erik, professor skandinaviska språk, 1958. *Modern.*
- Williams, Henrik, professor nordiska språk, 2004. *Modern.*

Akademiker, annan disciplin

- Beck Keho, Alice, professor antropologi, 2005. *Autentisk.*
- Blegen, Theodore, professor historia, 1968. *Modern.*
- Hall, Robert A. Jr, professor romanska språk, 1982, 1994. *Autentisk.*
- Hedblom, Folke, professor dialektforskning, 1977. *Modern.*
- Thalbitzer, William, professor inuitstudier, 1951. *Osäker.*

Utomakademiker

- Barry Leuthner, Margaret, utomakademisk historiker och frivillig på Runestone Museum, 1988. *Autentisk.*
- Hanson, Barry J., kemist, 2002. *Autentisk.*
- Holand, Hjalmar R, utomakademisk forskare och författare, 1932, 1940, 1946, 1956, 1959, 1962. *Autentisk.*
- Landsverk, Ole Godfred, matematiker, 1961, 1969. *Autentisk.*
- Nielsen, Richard, ingenjör och utomakademisk lingvist, 2006. *Autentisk.*
- Nilsestuen, Rolf M., profession okänd, 1994. *Autentisk.*
- Reiersgord, Thomas E., advokat, 2001. *Autentisk.*
- Wolter, Scott F., praktiserande geolog, 2003, 2006. *Autentisk.*

C. Tidslinje över Kensingtonstenens utställningar

Tidslinjen visar var Kensingtonstenen befunnit sig 1898–2009, med fokus på dess utställningar.

Utställningar av kopior av Kensingtonstenen är ej inräknade.

- 1898–1907. På Olof Ohmans farm, Kensington.
- 1899. Förevisad på banken i Kensington.
- 1907(–1928). Stenen hamnar i Hjalmar Holands ägo.
- 1909. Minnesota State Fair, Minneapolis.
- 1911. Holand tar Kensingtonstenen till Europa. Förevisad i Rouen, Paris, Oslo.
- 1928(–1958). Holand säljer stenen till en grupp affärsmän i Alexandria. Därefter utställd i handelskammarens (Chamber of Commerce) byggnad i Alexandria.
- 1935. American Swedish Institute, Minneapolis.
- 1940. Walker Art Center, Minneapolis.
- 1948–1949. Smithsonian Institution, Washington D.C.
- 1949. Minnesota Territorial Centennial, St. Paul.
- 1949. (maj) Minneapolis Star-Tribune Building, Minneapolis.
- 1949. (augusti). Minnesota State Fair, Minneapolis.
- 1958(–idag). Runestone Museum i Alexandria öppnar.
- 1965. Minnesota Pavillion, New York World's Fair.
- 1990. Runestone Days, Kensington.
- 2001. Schottenstift/Nordico – Museum der Stadt Linz, Wien, Österrike.
- 2003. Runestone Days, Kensington.
- 2003–2004. Historiska museet, Stockholm.
- 2004. Hälsinglands museum, Hudiksvall.